

Зуфрунун Киссаси

ТОШКЕНТ
АБДУЛЛА ҚОДИРИЙ
НОМИДАГИ
ХАЛҚ МЕРОСИ
НАШРИЕТИ

Зуфунун қиссаси. Т., А. Қодирий номидаги халқ мероси нашриёти, 1993, 72 б.

АЗИЗ КИТОБХОН!

«Қиссайн Зуфунун» ва «Жангномайн Зуфунун» туркий халқлар орасида кенг тарқалган ва узоқ ўтмишдан бери ўқилиб келатган ишқий-саргузаштлар қиссаларининг энг ажойиб ва ғаройибларидан бири. Бу қиссада Ҳазрат Али, ўғли Муҳаммад Ҳанифия, Биби Ҳанифия, Хожа Умар ҳамда баҳодир, гўзал Зуфунун ҳақида қикоя қилинади. Ота-боболаримиз ўз эътиқодлари, эзгу мақсадлари учун қандай кураш олиб борганликлари қиссанинг бош мавзудир. Қиссада шу воқеалар асносида Муҳаммад Ҳанифия ва Зуфунуннинг такрорланмас инсоний севгиси ажойиб латиф услубда тасвирланади. Зуфунун қиссасини ўқиётиб, Тўмарис, Ойсулув, Ойбарчинлар қаҳрамонлигию тақдирини кўз олдимиздан ўтади.

Китоб Мулло Зафар ибн Бек Муҳаммад ўғли ҳиммати ила 1904 йилда В. И. Ильин типо-литографиясида босилган нусха асосида тайёрланди.

Легенда о Зуфунуне.

Нашрга тайёрловчилар: Муҳаммад Амин-Олимжон ЖУРА
ўғли. Нуриддин МУҲИДДИН ўғли

Муҳаррирлар: Бахтиёр ОМОН, Муҳаммад ҲОЗИФ.

ББК 82.3 Уз

З $\frac{4803620000-51}{М 361 (04)-93}$ 77-93

© А. Қодирий номидаги халқ мероси нашриёти, 1993 йил.

ISBN 5-86484-095-5

❖ ИСМИЛЛОҲИР РАҲМОНИР РАҲИМ

Қиссаи Зуфунун Имом Муҳаммад Ҳанифия бирла Зуфунунни жанг қилғони. Билинлар ва огоҳ бўлинлар! Бу қисса андоғ қиссадурким, пур аз ажойиб ва ғаройиб қиссаларни ширини ва ширин сўзларнинг иигини! Бу қиссани Абдуллоҳ ибн Аббос нақл қилибдурлар: Тойинки инқироzi оламға ёдгор бўлсин! Имом Ҳанифия ва анолари Биби Ҳанифа Зуфунун бирла жанг қилғонлари ва Ҳазрат Шоҳ Мардон ва шерИ Яздон, Муртазойи Алиларнинг имонсизлар бирла уруш қилғонлари.

Аммо ровийлар андоғ ривоят қилурларким, кунлардан бир кун Имом Муҳаммад Ҳанифия орзуйи шикор қилиб, Ҳазрат Або Бакр Сиддиқ ризоӣаллоҳу анҳунИ ўғлонлари Исмоил ва Қосим, ўз хизматкорлари Муқбил, бу уч кишини ўзлариға ҳамроҳ қилиб асбоб-жабдуқни муҳайё қилиб саҳроға юзландилар. Бир тоғ этагида шикор қилиб юрдилар. Ногоҳ биёбондин бир пойи гарди намоён бўлди. Ул гард ичидин бир гуруҳ одамлар чиқиб келди, санадилар: қирқ киши чиқдилар. Аларнинг боши ЗуфунунИ пок-доман эрди. Узгалари анинг канизаклари эдилар. Аларни ҳар бири ғаройиб отлар минган. Олдинда, югурук от устида подшоҳона либослар кийиб соҳибжамол Зуфунун борур эрди: Зуфунун ваъда қилғон эрдиким: Ҳар ким мени ерга урсалар, ман анинг никоҳларида бўлурман, деб. Аммо олам юзида анга муқобил ҳеч одам йўқ эрди. Дар боби балоғат ва фасоҳатда ҳар кимарса анга баробар келмас эрди. Дар қувват паҳлавони Рустами Дастон шатта ер эрди. Хуш сурат ва соҳиб жамолликда хурони Беҳишт(ни) таслим қилур эрди. Ва анинг турфа нозик ишлари бор эрди. Анинг таъриф жамолини эштиб атроф оламдин подшоҳзодалар анга муқобил бўлолмади, ўзларин нобуд бўлур эрди.

Иттифоқо ул кун Зуфунун ҳам шикорға чиқиб эрди. Ул тоғда Имом Муҳаммад Ҳанифияга дучор бўлди. Зуфунун кўрди, анинг шикоргоҳида тўрт кимарса шикор қилиб юрубдур. Анинг қаҳри ва ғазаби келди. Айди:— Булар қандоқ одамлар, мани шикоргоҳимга келиб сайди шикор қилсалар?! Бу ерларда одам юрса оёғи куяр ва жонвар учса пари куяр. Ҳадди одамзод бўлурму бу ерға келса. Мани шикоргоҳимда шикор қилибдур?!— деб қиличини ғилофидин чиқориб Имом Муҳаммад Ҳанифияга рўбарў бўлди ва қаттиқ бонг урдик: Сен қандоқ одамсен? Бу ерда бошингдин қўрқмай шикор қилурсен?! Аввал ном ва насабларингни баён қил?! Шамширим дамида беному нишон ўлиб кетмагин,— деди. Имом Муҳаммад Ҳанифиянинг Зуфунуннинг сўзлариға ғайратлари келди. Айдиларки Шербаччаи замон, фарзанди Алнийи Соҳибқирондурман! На маҳолдирки кийиб эркак либосини мардон мардларининг маърака майдонида юурсан. Сеннинг вазифанг улдурки, чигит ғўзани олсанг, они пахта қилиб беш дуг бирла бир чарх олиб уйни бурчиға кириб, чарх бирла беш дугни билганинг яхшидур,— дедилар. Зуфунун айди:— Эй йигит, мани қиз эканимни қайдин билдинг?!— деди. Имом Муҳаммад айди:— Сен мани тарафимга от қўйдинг, кўкрагингдаги анорларинг қўйнига бирор нима солғон одамларға ўхшаш қўйингдин чиққудек бўлди. Андин билдимки қиз экансен!— дедилар. Зуфунун айди:— Эй йигит, агарчи қиздурман, аммо манинг қўлимга кимарса тушса азоб қилмай қўймасман!— деди. Эртароқ отингни қайтарғил, беному нишон ўлмағил!— деди. Имом Муҳаммад айдилар:— Манинг исмимни сўрсанг Муҳаммад Ҳанифия, агар атомнинг исмини сўрсанг шеру Мардон Муртазойи Алндур! Ман ўғлидурман! Кўнглимға келган даштларни сайр-тамошо қилурман. Шеру қулонларни ва оҳуларни шикор қилиб олурман,— дедилар. Зуфунун айди:— Назми ҳунаринг қанча бордур?! Эй жувонмард, они кўрсат мани тутмасун. Иковлон бу ерда бир жойда бўлгачким, токи маълум бўлғай марду номард! Имом Муҳаммад айдилар:— Эр кишидин авратга тиг кўтармоқ харом турур. Мардони мардлар андоғ ишлардин ор қилур! Андор иш манга домангир бўлмаса эрди, ҳунаримни кўрсатар эрдим,— дедилар. Зуфунунни Имом Муҳаммаднинг сўзлариға қаҳри келди. Найзасини қўлиға олиб, бошидин айлантириб дастманди чобук суворини сакратиб, Имом Муҳаммад Ҳанифияни олдиға келди. Найзанинг даста-

си бирла бир урди. Имом Муҳаммад анинг зарби бирла отларидин учти, ерга тушиб беҳуш бўлдилар. Зуфунун оттин тушиб, имом Муҳаммад Ҳанифиянинг кўксилариға миниб, ҳоҳлайдиларки бошларини кесгай! Зуфунун кўрдик, нафас урмайдур. Зуфунун айдик:— Уликнинг қонига тиг булғоган ҳимматдин эмас,— деб имомни кўксидин тушди. Ҳазрат Або Бакр Сиддиқнинг ўғлонлариға каманд ташлаб, тутуб олиб кетди. Имом йиқилгон ерида ётиб қолди. Аммо, Муқбил ўзини бир ўнгурга олиб эрди. Зуфунун ҳазрат Або Бакр Сиддиқнинг ўғлонлари Исмоил бирла Қосимни олиб борди. Буларнинг бўйинлариға ғўлу-занжир солди. Атосининг олдиға олиб борди, таъзим қилди. Атоси шоҳ Ирам, қизидин савол қилди:— Букун қайда эрдинг?— деди.— Сайру шикор қилиб бўстон сори бориб эрдим, тўрт кимарса намудор бўлди. Аларнинг олдиға бордим. Алардин бир йигит манга муқобил бўлди. Ул йигит Алининг ўғли экан. Они найзанинг дастаси бирлан уруб эрдим, йиқилиб ўлуб қолди. Бири пинҳон бўлди. Қолгон иккисини олиб келиб, банди зиндон қилдим,— деди. Шоҳ Ирам айди:— Эй фарзанд, шукур қилғил, ўзунг саломат шоҳ Ирамға рўбарў бўлдинг! Шул вақт вазир сўз қотти:— Ё подшоҳи олам, мани бир қошиқ қоним сиз учун фидо бўлсун! Алининг мардоналиғидин бир неча сўзим бор! Агар дастур бўлса баён қилай — деди Шоҳ Ирам сўзлагил, деди. Вазир сўзға кирди:— Бу Алининг ўғли эмасдур. Агар рост бўлса Али бизларнинг бу ерда ўлтурғали қўймас! Албат бу ерга Али келиб, бу шаҳарларни хароб қилиб, вайрон қилур,— деди,— ва бизларни саргардон қилур! Алини «Мард паҳлавон» дерлар. «Юз адад қалъани ёлғуз ўзи фатҳ қилгон» дерлар. «Ер юзида анга баробар йўқ» дерлар. Агар Али мундоқ воқеаларни билса, букун тонгла устимизға келиб користон ўйунларни бошимизға солур! Мард ким, номард ким анда маълум бўлур,— деди. Вазирни бу сўзлариға Зуфунунни қаҳри келди:— Эй ҳаромзода, Алини мани олдимда нечун мунча таъриф тавсия қилурсан?! Ман ҳам бир неча вилоятларни хароб қилмадумму?! Бир неча паҳлавон ва баҳодирларни тахтидан тобутға тортмадумму?!— деб, шамширини ҳавола қилди. Вазир қочиб ўзини шоҳ Ирамни тахтини орқасиға олди. Билдиким, анингдин ўн жонидин бири омон қолмайдур. Вазир андин туруб сўзларни тавил қилди ва айди:— Эй шоҳ Ирам, ман Зуфунунни ҳолиға қараб, Зуфунунни ёлғончи қилдим. Ончи ул сўз ай-

тур рост айтур, лекин бу сирларни Зуфунун ҳолига раҳм айлаб айтиб эрдим. Зероки, букун Алини ўғлини, тонгла ўзини олиб, андин сўнгра Эронга ва Туронга даст қўюр! Умр ичинда бир кун ором олмай ўлтуруб деб эрдим,— деди. Зуфунун бу сўзни эшитиб, андин сўнг тасалли хотир бўлиб атосининг олдидин чиқиб ўз жойига борди.

Вазир амон топти, андин сўнг вазир шоҳ Ирамга арзини айтти:— Эй шоҳ Ирам, умринг узун бўлсин ва мулкинг обод бўлсин! Алига ҳеч кимарса дучор бўлмасун! Агар дучор бўлса, ҳеч ким анинг қўлидин амон топмас! Бу икки арабни Зуфунун тутуб келибдур. Аларни ўз ихтиёрига қўйсанг, алар ҳам користон ишларни қилур!— деди. Шоҳ Ирам:— Андоғ бўлса аларнинг (ишини) кўрмак керак,— деди. Вазир айди:— Агар тамошо кўрмак муродинг бўлса, аларни зиндондин халос қилмоқ керак. Андин от, тўн, аслаҳ берғил! Аларнинг ўйинларини тамошо қил!— деди. Шоҳ Ирам айди:— Аларни зиндондин чиқорғил!— деди. Аларни зиндондин чиқордилар. Шоҳ Ирам аларга от, тўн, силоҳ берди. Муҳаммад Исмоил ва Муҳаммад Қосим тўнларни кийдилар ва силоҳларни боғладилар. Отларга миндилар. Андин майдонга кирдилар. Найзобозлик ва шамширбозлик қилдилар. Мардонликларини кўрсатдилар. Шоҳ Ирам таҳсину офарин қилдилар. Андин қилич олиб майдондаги имонсизларга ҳамла қилдилар. Алардин бир нечасини ўлдурдилар. Шоҳ Ирам алардин мундоғ ишлар кўруб кўрқти.

Алқисса, ўзини тахтидин ташлади, қочди. Шоҳ Ирам буюрди:— Ҳамла қилинлар!— деб. Ҳамма имонсизлар ҳамла қилдилар. Мисоли улар ҳам бўри кўйга киргондек ўзларини урдилар, имонсизларни зир-забар қилиб ташладилар. Имонсизлар ночор бўлиб Зуфунунга киши йиборди. Баёни воқеаларни анга тақрир қилди ва Зуфунун салоҳ кийиб етиб келди. Кўрдиким кўп одамлар ўлубтур. Аларнинг олдига келди. Айди:— Эй араблар, отинглардан тушунглар! Агар тушмасаларингиз сизларни ҳам ўшал саркардаларингдан баттар қилурман?!— деди. Бу иккилари Зуфунунни ҳукмларини тутуб отларидин тушдилар. Қўл боғлаб турдилар. Ясовуллар яна олиб бориб зиндонга солдилар. Зуфунун ўз саройига борди. Араб мулкига борурга прода қилди. Аммо икки калима сўзни эмди имом Муҳаммад Ҳанифиядан эшитинг.

Ул кунки, имом Муҳаммад Ҳанифияни Зуфунун уруб йиқитти, то уч кун беҳуш бўлуб ётдилар. Уч кундин кейин Муқбил ўнгурдин чиқиб келди. Имом йиқилган ерга борди. Имомни кўрди. Ул ерда ётур. Жону дил бирла югуруб келди. Кўрдиким Имомнинг нафаслари бор. Худойи таолоға шукур бажо қилди. Ул дамда сув олиб келиб Имомнинг юзларига сепди. Имом Муҳаммад Ҳанифия ўзларига келди. Жойларидин турди. Муқбил Имомни оёқларига йиқилди. Ҳамду сано айтти:—

«Алҳамдулиллоҳ», Имом айди:— Эй Муқбил, ёронларнинг қани? Магар ўшал шўхи раъно олиб кетти бўлмай!— дедилар. Алқисса, Имом билан Муқбил иковлон уйларига равона бўлдилар. Валлоҳу аълам биссаваб.

Аммо ровиёни ахбор ва ноқилони аҳрор андоғ ривоят қилурларким, эй биродарлар, энди икки калима сўзни Имом Муҳаммад Ҳанифиянинг аноларидин эшитмак керак. Ул кунки Имом Муҳаммад Ҳанифия шикорға бордилар то уч кунча бўлди, келмади. Тўртинчи кун Биби Ҳанифанинг тоқати тоқ бўлди, эрса Имом Муҳаммад Ҳанифияни кўрмакка иштниқлари зиёда бўлди. Фикр қилдиларки: «Қандоқ ҳодиса бўлди, учтўрт кундин кейин фарзанди аржуманднинг қаерда десалар, Шоҳ Мардонга нима жавоб берурман?»— деб. Ногоҳ Муқбил бирла Имом Муҳаммад кириб келдилар. Анолари жойларидин туруб Имомни пешоналаридин ўптилар. Фазали Биби Ҳанифа:

ҲАЗАЛ

Букун тўрт кун бўлубтур, нури дийдам сан қаён эрдинг?
Ўзунгни қайда сақлаб, йўқ балолардин амон эрдинг?!
Кеча кундуз мани кўзумни йўлга интизор этдинг,
Ки мандин бир хабар олмай на ерларда равон эрдинг?
Кўрарман гул юзунгни, на сабабдин заъфарон ўлди,
Манинг кўзумгаки ҳар дам барги сурхи жаҳон эрдинг?
Ҳанифани жаҳоннинг боғида топган матонсан,
Кўзум нури, юрагим қуввати сан ҳар замон эрдинг!

Имом Муҳаммад Ҳанифия:— Букун тўрт кун бўлубдур шикорға бориб эрдим,— дедилар. Андин зиёда сўз қилмади. Аммо Ҳанифа ўғлиларига хўб қарадилар, эрса чехралари заъфарондек бўлубдур. Биби Ҳанифана қайтиб савол қилди. Айдики:— Эй фарзанди аржу-

мандим, гули сурҳдек юзунг на сабабдин заъфарондек сарғорди. Бу бадани нозик ранг ва сабабдин ориғлади?— дедилар.

Имом Муҳаммад айди:— Эй меҳрибоним, манинг васиятларим дароздур. Агар қирқ йил айтсамда адо бўлмайдур,— дедилар. Биби Ҳанифа Имом Муҳаммад-ни ўз ҳоллариға қўймади, эрса, воқеаларни анолариға бир-бириға баён қилдилар:

НАЗМ

Мани дардим ичимда, сўзласам тилу-забон куйгай,
Агар финҳон қилур бўлсам рў ку, пай, устихон куйгай!
Бошнимға бир машоққатлар тушубдур, ҳеч иложи йўқ,
Анинг андишасидин эй ёронлар, мағзи жон куйгай!
Бу сўзларнинг дўстлар ҳеч кима изҳор этиб бўлмас,
Анинг фикри манинг жонимда ҳардам, ҳар замон куйгай!

Алқисса, Имом Муҳаммад анолариға айдиларки:— кун шикорға бордим. Бир қизға рўбарў бўлдим. Андин бир зарб едиму бу ҳолға тушдим,— деб тамом қиссаларини бир-бир баён қилдилар. Биби Ҳанифа наъра уруб беҳуш бўлуб йиқилди. Муддатдин сўнгра хушлариға келди ва айди:— Эй, икки жаҳонни баҳоси ва икки кўзумни қароси, бу на сўздурки сен айтурсен!? Атонг шери худо бирла етти кеча-кундуз курашдим оқибат қўлиға тушдум. Мани эгардин олиб узуб бошидин айлантуруб ерга қўйди. Оқибат ўз канизаги қилди. Андоқ паҳлавон атодин бўлгон фарзанд бўлсанг мундоғ сўзларни қилурға ор қилмасмусен?! Бир қиздан калтак едим деб айтурмусан. Бу сўзни бу ерда сўзладинг, яна бир ерда мундоғ сўзларни демагайсен, деди,— бизларни номусға қўймагайсен,— дедилар. Имом Муҳаммад Ҳанифияни бу сўзга қаҳрлари келди. Ичлариға ғазаб тўлди. Анолари сўзлари гўеки дард устиға дард бўлди.

— Эй ано, ўзунг нима айтадурсан? «Атонг бирла етти кеча-кундуз курошдим» деб,— дедилар.— Эй ўғлум, нима бўлубдур айтсам?— деди. Ҳоҳ эр бўлсун, ҳоҳ хотун бўлсун ҳар ким бир-бириға қуввати ҳунарнини кўрсатади,— деди. Андин кейин уйга бордилар. Муқбилни чорлади. Айди:— Эй Муқбил, бегонани таънаси кўнглумни бузди. Аномнинг таънаси жондин ўтди. Энди бориб Зуфунун бирла атосини шаҳрини олиб мусулмон қилмасам, Мадинаға келмагайман!— деб, қасамёд қилиб отларини эгарлаб, қирқ турлук асбоби жанг олиб, шоҳ Ирамнинг шаҳриға равона бўлдилар. Аммо тонг

отти, Биби Ҳанифа бедор бўлдилар, мастликдин ҳушёр бўлдилар. Углини кўрай деб келди, эрса Муҳаммад Ҳанифияни топмади: Қанизақларидин сўради. Эшиқларни излади, топмади. Кўнглига келди: «Магар кечаси сўзларимга ғайрат қилиб Зуфунунни шаҳрига кетти бўлмай», деб ўзларини урабошлади. «Тонгла шоҳ Мардон Муртазойи Алига на жавоб берурман», деб кўзларини ёшлади.

Алқисса, аноларини тоқати тоқ бўлди. Пур иштиёқ бўлди. Отларини эгарлаб савора бўлуб йўлга кирдилар. Имомни изларича юрдилар. Таваккални вожиби Таолоға қилиб йўлга тушдилар. Зуфунунни чорбоғининг эшигига келдилар ва чорбоққа кирдилар. Ҳар тарафга қарадилар. Муҳаммад Ҳанифияни кўрмадилар. Ногоҳ биёбондин гард намоён бўлди. Аросидин бир неча одамлар пайдо бўлди. Ҳамалари мардона либос кийган ва югурук отларга минган. Кўз юмуб очқунча Биби Ҳанифанинг олдига келдилар. Зуфунун кўрдиким, чорбоғда бир бегона хотун юрубдур. Они кўруб қаҳри келди. Айди: — Эй хотун сен қандоқ хотундурсен, мандин беижозат манинг чорбоғимда сайри тамошо қилурсен?— деди. Биби Ҳанифа айди: — Сен қандоқ жондурсан бу чорбоғининг сайру тамошосидин манъ қилурсен?— деди. Зуфунун айди.— Бу манинг чорбоғимдур, ҳеч кимарса йўқдурки мандин беижозат бу боғда сайру тамошо қилса?!— деди. Биби Ҳанифа айди:

— Эй заифа, ўзунгни эркак қилиб кишилардек биёбонларда юрубсен! Санга лозим улки беш олти дугни, бир чархни бир уйғо кириб чигит ғўза олиб пахта қилиб, ип йигирмак муносибдур!— деди. Зуфунун айди:— Манн қиз эканимни қайдин билдинг? Биби Ҳанифа айди:—Ўзунгдин бурун сийналаринг хабар берди,— дедилар. Зуфунун айди:— Агарчи қиздурман мардона мардларни дармонда қилурман!— деб, дастаи шамширға қўл солди. Қинидин суғуруб олди. Мисли балодек Бибининг бошига етиб келди. Ушал вақтда Имом Муҳаммад Ҳанифия ҳам етиб келдилар. Бориб майдонга қарадилар. Қиз жамоалари билан бир заифага ваҳшат қилиб туродур. Имом Муҳаммад Ҳанифия кўруб кўнгулларга гумон бўлди. Фикр қилдиларки: «Ул аном бўлмағай», деб мулоҳаза қилдилар. Андин кейин айдилар: «Эй Муқбил, сен мунда турғил, мен ул ерга бормасам бўлмас,— деб от қулоғида бордилар, ки Зуфунун имомзода етиб боргунча аноларига захм бермабдур. Қачон ул бераҳмнинг кўнглига раҳм солибдур. Биби ҳам паҳла-

вонликларидин ўзларини соқлаб турубдур. Аммо Муҳаммад Ҳанифия аноларини бу ҳолда кўрдилар. Зуфунун ишини қилибдур. Биби ҳам йиқилмай турубдур. Имомзода дарҳол аноларини жиловини олиб, майдондин олиб чиқтилар. Муқбилга айдилар:— Аномдин хабардор бўл!— деб Муқбилга тобшуруб, ўзлари Зуфунунни маракаи майдониға бордилар. Зуфунун айди:— Эй жувон, қандоғ йигит турурсан маннинг садди роҳимни олурсен?— деди. Имомзода айди:— Эй духтар ул кун сандин салви еган йигитдурман. Ман ул кун билмабман, бул кун иншооллоҳ юз жонинг бўлса ҳам бири қутулмас!— деб, яна майдондин чиқиб аноларини олдилариға келдилар. Фарёд қилдилар. Анолари Имом Муҳаммадни танимади. Айдики:— Сен кимдурсан, мундоғ ҳолда маннингдек бечора ожиз, нотавонни йўқлайсан?— деб. Имомзода айди:— Эй ано, жигаргўшалари Муҳаммад Ҳанифиядурмен,— деди. Биби Ҳанифа бу сўзни англади, худойи таолоға шукур бажо келтирди. Айдики:— Алҳамдулиллоҳ, дийдорингни кўрар кун бор экан, энди ўлсам армоним йўқ,— дедилар. Имом Муҳаммад айди:— Эй ано, манга ижозат берсинлар, ман боруб ул қизга тақобил бўлай?!— дедилар. — Боринг, сизни яратқон Тангриға тобшурдум!— дедилар. Имомзода Зуфунуннинг олдиға келди. Айдилар:

НАЗМ

Ҳунаринг бўлса кўрсатғил ишингни,
Вагарна бу замон ерсан бошингни.
Ки зўринг бўлса кўрсатғил бу дамда,
Мандинким бўлмағайсен кўб надимда.

Имомзода айдилар: — бизнинг ато-бобомизни расмлари илгари қўл кўтармоқ йўқ! Сен қанча ҳунаринг бўлса кўрсатғил! Андин кейин мен кўрсатай,— дедилар. Зуфунун бу сўзни эшитиб ночор шамширға қўл солди ва ғилофидин суғуриб шиддат билан келди. Имомзонинг бошиға солди. Имом фўлод қалқонини тутди, рад қилди. Уч мартаба рад қилдилар. Эмди навбат Имомзодаға келди. Булар ҳам тийғи обдор қўллариға олиб зарб бирла Зуфунун бошиға урдилар. Ул ҳам бошиға сипар тутди, рад қилди. Анга ҳам кор қилмади. Шамширбозлик тамом бўлди. Иш битмади. Андин кейин найзалашиб яна дафъа корсозлик қилиштилар. Иккиларини найзалари пора-пора бўлди, тўкилди. Ҳеч қай-

силарига на зафар бўлди ва на хатар бўлди. Андин гурзи олишти. Бир-бирларига ғазаб бирла солишти. Тарақ-туриқи гунбази давронға етти. Девларнинг ҳуши учти, сипарлари латта каби пора-пора тўкилди. Қуббалари ситора янглиғ ерга тушди.

НАЗМ

Тараққо-туруқи амуди гарон,
Жаон бўлди бозори оҳангарон!

Алқисса, сгурзи бирлан ҳам бўлмади. Гурзиларни қўйди. Қўл солди бир-бирларига. Зўри етмади. Ҳануз бир-бирларидин кечмади. Биби Ҳанифа ул дамда ўзларига келди. Имом Муҳаммад Ҳанифияни дармонда кўрди. Таяммум бирла бошларини саждага қўйди. Сажда ичида бу муножотни қилди:

МУНОЖОТ

Илоҳо зоти покнинг ҳаққи, ҳожатимни сен раво айла,
Мани бечорани дардимға бул дамда даво айла,
Бу қизни бошиға шербаччани ё раб бало айла,
Забардаст айла ўғлумни, забардастликни жо айла,
Ўшал шербаччани қўл устида раббано айла!?

Каниз даргоҳинга ё раб, санга ҳожат тилаб келди,
Яротғон подшоҳига суёниб суйи раб келди,
Мадад қувватни санингдек подшоҳдин тилаб келди,
Манинг полаву зорим устиға ул шеринар келди,
Бизингдек қулларингға раҳматингни борҳо айла!?

Сандин умудимки ҳалли мушкулотим бер,
Саннинг даргоҳинга йиғлаб, ки биздин илтижо этмак,
Қаҳон андишамиз ё раб фароғат бирла хоб этмак,
Ғазот айлаб жаҳонда биз ҳама кори савоб этмак,
Ўш ал қизни дин йўлиға эмди ошино айла!?

Худовандо ўшал имонсиздин эмди нажотим бер,
Неча кун тун ичинда бу азиз жоним, ҳаётим бер,
Талаб қилдим Ҳасан отим дедим, сайиотим ҳамиша,
Сани ваъданг анга доим дуони мустажоб этмак,
Кўрар кўрмас балодин (худоё) паноҳ айла!?

Мадад берсанг ўшал шербаччага, ки берсанг яна қувват
Асир этиб олиб қўлга, яна ул айласа байъат,
Узуб олмасун эгардин кўториб, бергил анга қувват,
Кетар деди умри бир неча айласин шербачча хизмат,
Ҳамиша номн покликдинки онзда иншо айла!?

деб бу муножотни қилдилар.

Аммо ровийлар андоқ ривоят қилибдурларки, ўшал ҳолда Бибининг қулоқлариға овоз келди:—Эй, Биби Ҳанифа ўғлингга қарагил ва айғил! Эмди бир зўр урсун, манинг қудратимни мушоҳада қилсин?!—деб, Биби Ҳанифа шод-хуррам бўлуб жойларидан турдилар, фарёд қилдиларки:—Эй фарзанди аржумандим, яна зўр урғил Тангри Таолони қудратини тамошо қил!—деб. Ул ҳолда Имом Ҳанифияга ғойибдин қувват ҳосил бўлди. Бир зўр урдилар «Аллоҳи Акбар» деб. Эгардин кўториб олиб бош узрасида чархвор айландурдилар. «Аллоҳи Акбар» деб кўкка отдилар. Кўзларидин ғойиб бўлди. Биби Ҳанифа бу ҳолни курди, эрса ҳушҳол бўлди. Айди:—Эй фарзанд, ул қизни ерға текурмай тутуб олғил, бўлмаса сандим ман хушнуд бўлмасмен!—деди. Алқисса, Имомзода аносини фармонларини тутуб ҳозур бўлуб, ушлаб олиб оҳиста ерға қўйдилар. Аммо Зуфунун беҳуш бўлуб ётти. Имомзоданинг кўзлари Зуфунуннинг жамолиға тушди. Бежонидил ошиқи беқарор бўлдилар. Имомзода андак сув олиб анинг юзиға септилар. Қиз ҳушиға келди. Урнидин турди, кўзини очти. Имом Муҳаммад Ҳанифияни кўрди. Қиз ҳам ошиқи беқарор бўлди. Иккилари бир-бирлариға кўнгул олдурдилар. Зуфунун айди:—Агарчи шоҳ Ирамнинг қизиман, эмди санингдек амирзоданинг канизагиман! Эмди фармон сендадур! Бу канизак нима десанг ани қабул қилур,—деди. Имом Муҳаммад Ҳанифия айдилар:—Андоғ бўлса калима айтиб, мусулмон бўл!—дедилар. Зуфунун дарҳол мусулмон бўлди. Утғон ишлариға пушаймон бўлди. Узини арз-ҳолини баён қилди. Кеча бўлди, тонг отти. Имомзода турдилар. Таҳорат қилдилар. Тонг намозини ўқидилар. Биби Ҳанифа айди:—Эй ўғлим, бу хатарнок ерларда нимага турурсан. Бизларни Мадинайи Мунавваранинг йўлиға солмайсанму?—деди. Имомзода айди:—Эй мушфиқ аном, ўшал сен манга таъна айтиб, кўкрагимға бир ўқ урдинг, ҳануз яроси битган йўқ! Ман шундоғ аҳд қилиб эрдим: «Эмди боруб Зуфунунни асир қилиб олмасам,

Ўзини бандига солмасам, атосини шаҳрини олиб мусулмон қилмасам, ҳаргиз Мадинаға бормағайман!» деб. Эй волидайи меҳрибон, эмди Зуфунунни мусулмон қилдим, канизаклар бирла Мадинаға олиб равона бўлунг! Мен шоҳ Ирамга учрамай кетмасман,— дедилар. Биби Имом Муҳаммаднинг қайтмаслиғини билдилар.

Зуфунунни канизаклари бирла олиб кетиб борур эрдилар. Ногоҳ биёбон тарафдин гард намоён бўлди. Гард ичида икки қаро фаланг қочиб келодур. Бир кимарса ёйға ўқни солиб излаб келодур. Алқисса, яқин етти, эрса, ул кимарсанинг назари Зуфунунға тушди. Жон-дил бирла ошиқи беқарор бўлди. Ақлини йўқотти. Шер анинг олдида кутулуб кетти. Ночор ани ташлади. Буларнинг олдиға келди. Яқин келиб сўрди: — Сизлар нечук одамсизлар? Мундоқ хатарнок ерларда беибо юурсизлар!— деди. Биби айди: — Ман ҳарами шери Яздон Муртазойи Алидурман! Қиз анинг ўғли шербачча Муҳаммад Ҳанифиянинг ҳарами турур!— деди. Ул нобакор айди: — Эй Алини ҳарами сен ўзунг дарҳол ул қизни ташлаб кетабер! Агар ташламасанг ҳаммаларингни хун огушта қилиб ўлдуруб, ул қизни ёлғиз олиб кетарман,— деди. Бу сўзни Зуфунун англаб, эрса, жони лабиға келди, ўлимга рози бўлди. Бибиға юз келтурди, айди: — Эй жон волида, манинг қўлимни бўшотиб қўйинг! Бу габрни ер бирла яксон қилай!— деди,— агар қилмасам қиз отим қурусун!— деди. Аммо, Биби ўзиға андиша қилди. «Агар мунинг қўлини бўшотиб қўйсам, мабодо ул имонсиз бирла биргалашиб мани ўлдуриб кетгай» деб андиша қилиб, ўзмайдонға кириб айди: — Эй габрий, мунда кел, ҳунаринг бўлса кўрсатғил,— дедилар. Ул имонсиз наъра уруб келди. Биби анга қилич солди. Имонсиз қилични рад қилди. Наъра тортиб, қилич тортти. Бибиға солди. Биби сипар тутти. Сипаридин миқдор тўрт ангуш Бибини бошиға ўлтурди. Қон равон бўлди. Яқин эрдиким ерга йиқилсалар. Юз машаққат бирла ўзларини сақлади. Худойи Таолоға нолаю зори қилди.

Аллоҳ Таоло Жаброил алайҳиссаломға хитоб қилди. Жаброил алайҳиссалом Кўҳи Қофдин икки нигиннинг тўшугудек сурух қилди. Анингдин шамол чиқди. Оламини юзини қаронғулуқ босди. Киши кишини кўрмади. Жаброил алайҳиссалом Бибини жасадини кўториб олди. Олиб келуб Мадинаға қўйди.

Аммо Зуфунун ялғуз қолди. Баъд аз он жаҳон ёру-

ди. Имонсиз кўрдик, Зуфунун канизақлари бирла ту-
рубдур. Яна ўзга ҳеч ким йўқ. Ўзи ўзидин ваҳшат
олди. «Бу одамму ва ё девму, ё пари?» деб, Зуфунун-
нинг ёнига келди. Ул соат лашкар етиб келди. Ул имон-
сиз вазирга ўтгон воқеани баён қилди.— Аммо қиз сўз
бермайдур,— деди. Вазир:— Эй шаҳзода, бу ерда уч
лак, беш минг қўшин ҳозир, эрса, сен давлат бирла
чорбоғқа кириб қўнғил, мен лашкарга бош бўлиб, ат-
рофни қуршаб ётай! Кундузи рози бўлмаса, кечаси рози
бўлур!— деди. Шаҳзодайн имонсизни бу ерда чорбоғи
бор эрди. Анинг сўзи бирла чорбоғқа лашкари каффоф
кириб қўнди. Зуфунунни қуршаб ётди. Зуфунун Аллоҳ
Таолоға муножот қилиб, илтижо қилди:

МУНОЖОТ

Худовандо манинг жоним бу ҳам бирла адо қилма?
Ушал шербаччадин эмди мани ҳаргиз жудо қилма?!
Ки андин ўзгани ҳаргиз яна манга раво кўрма?!
Мани бегона бирла эмди ҳаргиз ошино қилма?!
Ироқ айлаб мани шер ўғлидин дод вовайлато қилма?!

Ушал шер ўғлини кейнидин бошимға ризодурман!
Қилорим йўқ анинг йўлида гарчи бир гаодурман!
Магар Мағриб била Машриқда бўлса илзаноурман!
Санинг ҳукминг азалда ман анго ҳар дам ёноурман!
Мунингдек бўлса, ол жоним, тирик мунда бино қилма,

Манинг бошимға бу ишлар магар кори қазодурму?
Худоё банданг ичра ҳеч киши мандек озордурму?
Манинг қилмишларимға бу машаққатлар сазодурму?!
Манинг жаври жафо тортқанима Тангри ризодурму?!
Худоё ҳар на қилсанг қил, вале андин жудо қилма?!

На ерга кеттилар, ёнимдағи йўлдошларим қайда?
Биз эмгагидек, соҳибни ано йўлдошларим қайда?
Кеча кундуз манга қароғон ул издошларим қайда?
Биродарлар, ўрун топмас манинг нолишларим қайда?
Манингдек одамини ҳеч дарду бедаъво қилма?!

Иложимни қилур эрдим, нетай эмди қўлум боғлиқ,
Имомимнинг фироқида кеча-кундуз юрак доғлиқ,
Тилоким мустажоб бўлмас, манга доим эшик боғлиқ,
Ярошур хотиринг жамъида ки юрган оин соғлиқ,
Мани имонсизу золим қўлиға мубтало қилма?!

Кўраркун бормукин, фикри имомимда ўтарманму?!
Худоё эмди ўлгунча ҳаминша қон ютарманму?!

Манга ҳаргез даво йўқтур, яқое чок этарманму?!
Ризойимсиз бу ишлар-ла ва ё ғамда ўтарманму?!
Худоё даргоҳинда Zufунунни Мосуво қилма!

Имомни фироқида кўрунгим хуну-борон йиғлар,
Ани кўрган кимарса кўкрагин албатта қон боғлар,
Анинг дардлиқ фироқи, эй ёронлар, барчани доғлар,
Илоҳо ҳеч бандани ўзунг бемуддао қилма!

Ушал ерда, оҳи муножоти Zufунунни, Худойи Таоло мустажоб қилди. Фатҳи нусрат берди.

Алқисса, шаҳзода имонсиз Чаҳорбоғда қўнди. Zufунун бу сифат бирла нолаи зор қилди. Аммо ул Чаҳорбоғда бир пири зол бор эрди, қўй ва молларига нигоҳбон эрди. Шаҳзода имонсизни олдиға бориб ул зол таъзим бажо келтурди. Шаҳзода имонсизнинг ҳол аҳволини сўрди. Имонсиз айди:— Эй мом йўлда келиб, сайд қилиб бир сайдға учрадим. Ҳеч кимарса мундоғ сайд қилғон эрмасдур, валекин сайд манинг сўзимни қабул қилмайду!— деб, қиссан Zufунунни баён қилди. Ул кампир айди:— Ул мани ишимдур. Ул ишға сен чиқора! Ул ишни ҳамин соатда битқарурман. Ул қизни қўйунунга солурман,— деди. Шаҳзода имонсизга айди:— Агар сен бу ишни битқорсанг бу Чаҳорбоғимни бошиғича сенга берай!— деди. Кампир айди:— Эмди наҳорлиқға сизга нима керак, олдинғизға келтирай?— деди. Шаҳзода айди:— Озғина пишкан сут керак, келтирғил, ичай,— деди. Кампир таъзим бажо қилди.

Учоқ олдиға келиб, қозонға ўт ёқди. Ул ерда уйқу ғалаба қилди, ухлади. Туш кўрди, олдиға бир кимарса пайдо бўлди. Аъзоси ўтдин, қўлида ўтлиғ гурзи. Кампирға ҳавола қилди:— Турғил, сани дўзахға солурман— деди. Кампир нола қилди:— Ман ҳеч гуноҳ қилғоним йўқ, на сабабдин мани ўтға солурсиз?— деди. Ногоҳ олдинда бир тахт пайдо бўлди. Ул тахтнинг узасинда бир мардий мардоно нуроний ўлтурубдур. Икки ёнларида, орқа-олдида соясиз махлуқлар қимирлайдур. Аларға кампир таъзим қилди. Арз-ҳолларини айди:

— Бу кимарса мани дўзахқа солурман!— дейдур,— фарёдимға етғил,— деди. Тахт узрасидаги нуроний мард айдики:— Нимаики арзинг бўлса ман қабул қилай?!— деб айтдиарки:— Эй малики дўзах қўлингни торғил, бул ҳам бизларники бўлди,— дедилар. Малики дўзах бу сўзни англаб ғойиб бўлди. Андин кейин бу хотун ўзини тўхтатди, кўзини очди. Тахт узасиға қаради. Ул

тахт узасидаги нуроний зоти шариф турурларким, молики дўзах аларни сўзларини бажонидил қабул қилди. Мани дўзахқа солма,— деди. Зоти шариф айдиларки:— Эй кампир, мани танурмусан?! Мен пайғамбари охири замондурман! Энди сўзумни қабул қилурмусен?!— дедилар. Ул хотун — бажонидил қабул қилурман!— деди.— Андоғ бўлса, мусулмон бўлгил!— дедилар. Кампир дарҳол мусулмон бўлди. Ўтган ишлариға тавба қилди. Андин сўнгра айдиларки:— Эй кампир, бу боғ ичида бизнинг қизимиз бордур, ани оти Зуфунундур. Мандин анга салом дегил! Эмди ғам емағил, кўби кетиб ози қолубдур, ҳеч дам урмағил! Андак фурсатда мурудингға етурсен, дегил! Қўлида заҳри ҳамоил бордур, ани ул имонсизға берғил, ани ичуриб ҳалок қилғил! Зуфунунни бандидин халос қилғил».— дедилар.

Дарҳол кампир ўзиға келиб, бедор бўлиб, кўрғон тушуни билди. Туруб югурди. Зуфунун қошиға келиб айди:— Эй Зуфунун қайдасен, бери келғил!— деди. Зуфунун отини ёшурди. Мунда Зуфунун йўқ!— деди. Кампир айди:— Ўзунги нима учун ёшурурсен?— деди. Санинг отингни зотингни, сандаги заҳри ҳаммоилни расули худо манга айтиб эрдилар. Ман бўлмаса буларни қайдин билурман?! Сани нечук билурман?— деди. Зуфунун ўрнидин туруб кампир бирла кўрушти. Зуфунун ҳам бу тушни кўруб эрди. Ҳар икаласининг тушлари бирдек келди.

Алқисса, Зуфунун заҳарни ул кампирға берди. Ани сутиға қўшиб қўйди. Ани элтиб шаҳзода имонсизға бер-Жони жаҳаннамға кетти.

Кампир Зуфунунни банддин халос қилди. Зуфунун ул имонсизни силоҳларини кийди. Отини миндилар Ўн лак беш минг лашкари куффорға рўба-рў бўлдилар. Бўри қўйға кирғондек имонсизларни ўлдурди. Лашкари куффор тоқат қилолмади. Ночор омон тилаб Зуфунунни оёғиға йиқилди. Ҳаммаси мусулмон бўлуб, Зуфунунға тобеъ бўлди. Зуфунун имонсиз шаҳзодани вазирини, ул имонсизнинг шаҳриға подшоҳ қилиб, ҳамма мулкни анинг қўлиға тобшуруб буюрдиким:— Шаҳарға кириб бутхоналарни вайрон қилиб, ўрниға дармаҳал масжиду мадраса бино қилдурғил,— деди. Ул вазир «хўб бўлғай» деб шаҳарға кириб бутхоналарни вайрон қилиб ўрниға масжиду мадраса бино қилдурди.

Андин Zufунун канизлари бирла ўз вилоятлариға равона бўлдилар.

Эмди бир неча сўзни Имом Муҳаммад Ҳанифиядин эшитмак керак. Ровиёни ахбор ва нақлонлар андоғ ривоят қилурларким, ўшал кунки Имом Муҳаммад Ҳанифия анолари Биби Ҳанифа бирла ваъда қилишиб, Муқбилни олиб шоҳ Ирамни вилоятлариға равона бўлди, бир неча манзил йўл йуруб, бир Чаҳорбоғқа келдилар. Анда кириб истироҳат қилдилар. Ул боғ Жандаш шоҳ деганни боғи эрди. Ногоҳ ул Жандаш шоҳ уч минг киши бирла бир тарафға чиқиб эрди. Икки киши келиб боғдин хабар олди. Кўрдиким икки киши отлари бирла келиб ётибдур. Буларни кўруб Жандаш шоҳға хабар берди. Жандаш шоҳ учминг киши бирла келиб Чаҳорбоғни қуршаб ётти.

Эмди сўзни парилардин эшитмак керак. Парилар шаҳрида шоҳ Заррин деган бор эрди. Пари шаҳрини подшоҳи эрди. Маликаи Заррин дер эрдилар. Анинг бир қизи бор эрди. Отини Қарно пари дер эрдилар. Ногоҳ ул қиз оламни сайр қилиб, ул Чаҳорбоғқа келиб кўзи Имом Муҳаммад Ҳанифиянинг жамоллариға тушди. Ул ерда Имомға басидқидил ошиқи беқарор бўлди. Андин ҳар кунда уч минг лашкар бирла келиб Имом Муҳаммад Ҳанифияни кўруб, яна шаҳристони Зарринга кетар эрди. Бир кун қадимги одати бирла кўрай деб келса, Имомнинг бошида ҳодисаларни кўрди. Имомни уйқуларидин уйғотти:— Жандаш шоҳ санинг қасдингға келди!— деб. Кўрдиларки атрофларини қуршаб олибдур. «Зинҳор беҳабар бўлма», деб, ғойиб бўлди. Имом бошларини кўтардиларким, ҳеч кимарсани асари йўқ! Иковлон Субҳоноллоҳға муқаййид бўлдилар. Энди «бизларға хабар берган нечук зоттур?!»— деб ночор силоҳларини кийди, отлариға миндилар. Боғдин ташқари чиқиб хабар олсалар, лашкари беадад намоён бўлди. Лашкари куффорлар кўриб наъра урдилар:— Қандоқ одамларсен, асли насабларингни айғил, ўлдурганларға ҳам, ўлгучиларға ҳам армон бўлмасун?!— деб. Имом Муҳаммад Ҳанифия айдилар:— Отим Муҳаммад Ҳанифия, отамнинг отлари Шоҳи Мардондур,— дедилар. Жандаш шоҳ айди:— Эй йигит, ўзунгни кўрсатғил?— деди. Имом айдилар:— Аввал майдонгоҳ ростлағил, андин сўнгра мубориз тилағил!— деди.

Алқисса, майдон ростлади. Имонсизлардан бир киши майдонға кирди. Таънага оғиз очти, айтти:— Эй ара-

би дўғи навиш, пашмина пўш чўлда ётқон ва биёбонларда парварниш топқон:

НАЗМ

Агар бўлсанг кўнгиллик, кел бу ерга,
Нечук тоқат тутарсен мендек эрга?!—

деди. Имом айдилар:— Бизнинг ота-бобомизни расмларида пешдастлик қилмоқлик йўқдур, то мушт емай кишига мушт урмасмиз!— дедилар. Бу сўзни эшитиб ул имонсиз қўлига қилич олиб, от югуртириб келиб Имомга қилич солди, Имом сипар тутдилар, рад қилдилар. Ҳаргиз асар қилмади. Эмди навбат Имом Муҳаммад Ҳанифияга етти, Имом қиличини олиб кўтариб, кўнгулларига андиша тушди: «Мабодо қилич бирла урсам икки пора бўлса суд қилмас, белидин олиб зарбимни кўрсатай. Мабодо имон келтуриб мусулмон бўлса», деб қиличларини қўюб белидин тутуб, эгардин кўтариб, олиб кўкка отдилар. Лашкарнинг кўзидин ғойиб бўлди. Имомни бу ишларига барча лашкари куффорнинг ақллари лол бўлди. Кўкдин келадурда Имом яна тутуб олиб, бошларидан чархдек айлантуруб, андин оҳиста ерга қўйдилар. Муқбил келиб канорага олиб чиқдилар. Имонсизлардин бир паҳлавон майдонга кирди, наъра урди:— Бу дамда кимни олдинг?— деди. Имом айди:— Бир имонсизни олдим, яна бири сендурсен!— деди. Имонсиз айди:— Манга нечук тоқат қилурсан?— деди. Имом айди:— Сен ўзунгни ғамингни егил, манинг била ишинг бўлмасун!— деди. Имонсизнинг қаҳри келди. Шамшир солди. Имом сипар тутуб рад қилдилар. Ҳаргиз асар қилмади. Эмди навбат Имом Ҳанифияга етти. Имом қилични олиб, кўтариб эрди, кўнгулларига андиша тушти: «Мабодо имон келтуруб мусулмон бўлса» деб қиличларини қўюб, белидин тутуб, эгардин кўтариб олиб, кўкга отдилар. Лашкарнинг кўзидан ғойиб бўлди. Имомни ишларига барча лашкари куффорнинг ақллари лол бўлди. Кўкдин келурда Имом яна тутиб олиб, бошларидин чархдек айлантуруб, андин оҳиста ерга қўйдилар. Муқбил келиб боғлаб канорага олиб чиқдилар. Имонсизлардин яна бир паҳлавон майдонга чиқти. Наъра урди.— Бу дамда кимни олдинг?— деди. Имом айди:— Бир кофирни олдим, яна бири сендурсен!— деди.

Имонсиз айди:— Манга нечук тоқат қилурсен?— деди. Имом айди:— Сен ўзунгни ғамингни егил, манинг бирла ишинг бўлмасун,— деди. Имонсизни қаҳри келди, шамшир солди. Сипар туттилар, рад қилдилар. Имом қилич солдилар. Ул имонсиз икки пора бўлди. Жони малики дўзахга кетти. Жандаш шоҳ кўриб тоқатлари қолмади. Фармон қилди:— Уч минг киши як бора от қўйинглар!— деб. Имом ялғуз аларга ғайрат қилди. Имонсиз мисоли қўй, Имом мисоли бўри бўлди. Уч қўйни олдиға солиб сурдилар. Олиб бориб Жандаш шоҳга етиб ани белидин тутуб; эгардин кўтариб олиб ерга урдилар. Жандаш шоҳ ўзидан кетти. Боз ҳушиға келди. Имом анга калима арз қилди. Жандаш шоҳ қўрқуб, ҳамма лашкари Имомни олдиға йиқилиб, мусулмон бўлди. Имом Муҳаммад Ҳанифия Жандашшоҳни сарафроз қилиб, ўз шаҳрини ўзига бердилар. Аларға амри маъруф-наҳи мункарни таълим қилдилар. Жандаш шоҳга буюрдиларки:— Бутхоналарни вайрон қилиб, ўрниға масжиду мадраса ва хонақоҳ бино қилдурғил!— дедилар. Жандаш шоҳ бажонидил қабул қилди. Жандаш шоҳдин киши олмай, ўзлари Муқбил бирла шоҳи Ирамга равона бўлдилар...

Неча манзил йўл юруб эрдилар, бир ерга келдилар. Анда бир подшоҳ бор эрди. Анинг отини Имрон шоҳ дер эрди. Имронни отаси подшоҳ эрди, умри охириға етиб дорул фанодин дорул бақоға риҳлат қилди. Андин уч фарзанд қолди. Бири ўғул, иккиси қиз. Имрон шоҳ отасини ўрниға подшоҳ бўлди. Бу икки қизи ғашлик қилиб маслаҳат қилди. Имронни тутуб, банд қилиб зиндонға солди. Тоғдин бир катта тош олиб келиб, чоҳни оғзига сарпўш қилди. Ўзлари подшоҳни вилоятлариға подшоҳ бўлуб, турфа таадди ишларни қилдилар. Ва роҳзанлик қилиб, одамларни хуни ноҳақ қилиб молларини олур эрди. Икки қиз ўз муродига ишлар қилди. Бу сўзни Қарно пари эшитти: «Фалон малик ўлубтур. Ани икки қизи ўз оғоси Имронни банди зиндон қилибдур. Ўзлари подшоҳ бўлубтур. Дунёда фиққ ишларни барпо қилибдур», деб. Қарно ашдиша қилдиким: «Мабодо амирзода ул йўлдин ўтар бўлса анга йўлуқмағай». Ун икки минг парилариға амр қилиб, отланиб келди. Имомни анда топти. Отидин тушиб, одам сура-тида бўлиб келиб, Имомға салом берди ва кўришти.

Имомга айди:— Бу ерда фалон подшоҳнинг икки қизи, оғаси Имроншоҳни банди зиндон қилди. Ўзлари роҳзанлик қилодур. Бир неча паҳлавонларни ва неча подшоҳларни несту нобуд қилди. Эй амирзода, ўзингизга ҳозир бўлинг, сизларни ҳам алардек қилмағай!— деб ғойиб бўлди. Имомзода қарадилар, олдиларида ҳеч кимарса йўқ! Нима воқеа эканини билмадилар. Қалима Тамжидни ўқидилар. «Оят ал-курси»ни ўқиб ўзлариға дам қилдилар. Андин туриб отландилар. Йўлга равона бўлдилар. Ул икки қизнинг жойига еттилар. Икки қиз бир тахтда ўлтурубдур. Шароб ичар эрди. Ногоҳ кичик қизни назари саҳроға тушди. Имом Муҳаммад Ҳанифияни кўрди, опасиға айласига айди:— Бир одам келадур,— деди. Айласи опаси айди:— Манинг найзамни захмидин осмонда қушлар учуб ўтолмайду. Қайдағи шаҳарлик одамдур, бу ерга келса?— деб турди ва отиға минди. Имомни олдиға келди ва наъра урди ва айдики:— Нечук жонингдин тўйғон одамсен? Мани марғзоримға келурсен?— деди. Имом Муҳаммадға Муқбил айдилар:— Ул кимарса, айтғон қизлар ушбудур,— дедилар,— ва рост айтиб экон,— дедилар. Алқисса, имом юзини қизға қилдилар:— Санга ким ўргатти, мардона либос кийиб, мард бўлмоқни, мундоқ ерларда ўлтуруб йўл урмоқни? Санга лозим беш дук, бир чарх олиб чигит ғўзани пахта қилиб, чарх йигириб ўлтурмоқ, бу ишлар номард ва ноинсоф ўғриларнинг ишидур. Мундоғ ишлар санга лозим эмасдур,— дедилар. Қиз айди:— Эй йигит, манинг қиз эканимни қайдин билдинг?— деди. Имом айди:— Ўзунгдин илгари кўкрагинг хабар берди,— дедилар. Қиз айди:— Эй йигит, ман қиз боладурман — барчани бошиға етган балодурман,— деди ва айди:— Эй йигит ҳунаринг бўлса кўрсатгил,— деди. Имом Муҳаммад Ҳанифия айди:— То мушт емай кишиларга мушт урмасмен. Қиз отини суруб келди. Зарб бирла Имомнинг бошлариға тиг солди. Имом сипар туттилар. Имомнинг сипарларини икки пора қилдилар. Аммо Имомзодаға асар қилмади. Иккинчи бора яна ҳавола қилди. Имом қўлларини узатиб сипар қилдилар. Қиз айди:— Начанд мардона мардларни тобутға торттим, сен сипари дигарини олмай қўлингни сипар қилурсан! Манинг тигим сани қўлингни кесмайдуруму?— деди ва — эмди асли насабларингни баён қилғил! Ўлсанг сенга ва менга армон бўлмасун,— деди. Имом Муҳаммад Ҳа-

нифия айдилар:— Отим Имом Муҳаммад Ҳанифиядур, лариға қилич солди. Имомзода қўл узотиб, қилич бирла банди дастидин тутуб, андоғ куч бердиким, тиғи қўлидан тушти. Андин Имомзода камариға қўл сунди. Эгаридин узуб олиб, андоғ ерга урдиларким, келига кирган сафдан белмгача ерга кирди:

Алқисса, Муқбил ул қизни боғлаб олди. Андин синглиси келди айди:— Эй йигит, опамни панд бирла тутуб олдинг, манга нечук тоқат қилурсен? Агар минг жонинг бўлса, бирини мендин саломат этмагайсен, — деди. Имом айдилар:— Сенга на азобдур ургочи, ўзунгни эр — қилиб, эркак либосларини кийиб, дашти биёбонларга ўзунгни солиб, қароқчилик қилиб юрадурсен, пахта бирла чархни тутғил! Ушбу яхши бўлур!— дедилар. Ул қиз дам урмай Имомға қилич солди. Имом қўллари бирла рад қилди. Иккинчи яна ҳавола қилиб эрди, Имомзода қўллари бирла қўлиға қоқтилар. Қилич қирқ газ ерга бориб тушти. Андин Имом найза била каманд солдилар, отидин қирқ қулоч йироққа тушди. Имом Муқбилға ишорат қилдилар. Муқбил келиб ул қизни ҳам боғлади. Олдиға олиб келди. Андин Имом Ҳисори Искандарияга юрмак бўлдилар. Қизлар нолаи зорасиға ҳаргиз илтифот қилмадилар. Муқбилга айдилар:— Икки балосини банд бирла олиб юргил, Муқбил ҳам шундоқ қилдилар.

Алқисса Искандарияға еттилар. Искандария халқи Имомнинг олдилариға пешвоз чиқиб, сарбараҳна бўлуб сарбазмни қилдилар. Чунки, булар Кўкачи деган ерга бориб хароб қилиб эрди. Аларнинг асир бўлғонин кўриб, Имомнинг ҳақлариға дусли хайр қилдилар. Амирзода Имронни сўрадилар. Жавоб бердиларким «зиндондадур» деб. Амирзода кўрдиларким, зиндоннинг оғзига оғир тош қалабдур, ҳеч ери очиқ эрмас. Магар бир табақға лойиқ очуқ, ошу нон бермоқ учун. Имом ҳам ҳалойиқға фармон қилдиларким:— Чоҳни оғзидин тошни кўтаринглар!— деб ҳалойиқ зўр қилдилар. Асло тебрата олмадилар. Ночор Имом ўзлари отларидин тушуб, икки этакларини қайириб зўр уруб-ул тошни қирқ қадам олиб ташладилар. Андин сўнгра наъра уруб:— Ё Имрон!— деб ҳайқирдилар. Чоҳнинг тагидан овоз келди «Лаббайк», эй ғарибнавоз, сен қандоқ одаме ту-

рурсен? Мундоқ вақтда мани ёд этиб, ғарибнавозлик қилурсен?— деди. Имомзода айтдиларким:— Мен ҳазрати Шоҳ Мардон Муртазои Алини ўғли Муҳаммад Ҳанифиядурмен! Сани банддин халос қилғали келдим. Бу банди зиндонга ким солди?— дедилар. Имроншоҳ айди:— Бу ишни ҳамшираларим қилди. Имом Муҳаммад Ҳанифия сипарни камандга боғлаб чоғға солди:— Ё Имрон, сипарни узасиға ўлтурғил! Сани тортиб олурман,— дедилар. Алқисса, Имрон шоҳ сипарни узасиға чиқиб ўлтурди. Имом чоҳдин тортиб олдилар. Имрон шоҳ, Имом Муҳаммад Ҳанифия жамоли жаҳонороларини кўруб, таҳсину офарин қилдилар. Имом, Имрон шоҳни банди занжирларини кушода қилдилар. Имроншоҳ дарҳол Имомнинг олдилариға тушдилар. Анинг бирла навозиш қилиб кўриштилар. Анинг кўнглини кўтариб:— Мардона бўлинг, эрни бошиға минг турлук ишлар тушар!— дедилар. Андин калима арз қилдилар. Имроншоҳ дарҳол калима келтуруб мусулмон бўлди. Бу икки ҳамширалари ҳам мусулмон бўлди. Имомзода буларни бир-бирлари бирла яраштирдилар. Амри маъруф-наҳи Мункарни таълим бердилар. Бутхоналарни вайрон қилиб, бутларини синдуруб ўрниға масжид, минбару мадраса бино қилдилар. Имрон шоҳни ҳоким қилиб қўйдилар. Андин булар бирла видолашиб шоҳи Ирамга равона бўлдилар.

Эмди сўзни Имом Муҳаммад Ҳанифиядан эшитмак керак. Ва аларни корини билмак керак. Ровийлар андоғ ривоят қилибдурларким, алқисса, Имом Муҳаммад Ҳанифия шоҳи Ирамга йурдилар ва яқин еттилар Аллоҳу Акбар деб наърайи Ҳайдар торттилар. Замину замон, макину макон ларзага келдилар. Шоҳи Ирам бирла мажлиста ўлтурғон ақобирларнинг барисидин ҳуши кетти ва беҳуш бўлди. Агар яна бир мартаба наъра урсалар эрди, барчасида жон қолмас эрди. Сандалнишинлар барчалари курсидан ерга йиқилди. Бир замондин кейин ҳушлариға келиб, ҳайрон бўлиб туруб эрди, тоғ тубида икки қаро намурад бўлди. Имом айдилар:— Эй Муқбил, сен бу ерда туғни тикиб турғил, мен шаҳарнинг устиға бориб туғга қараб уруш қилай! Муқбил доманаи кўҳда туғни тикиб турди. Имом шаҳарнинг ўртасиға келиб фарёд қилдиларки:— Эй шоҳи Ирам, муборизинг бўлса мунда келтирғил?!— деб шоҳи Ирам лашкар тортиб минг фил бирла чиқти. Майдон

ростлаб, маймана майса тузатти. Шоҳи Ирам айди:— Бизда паҳлавон бормукин, майдонға кириб, ул кимарсани боғлаб, менинг олдимға олиб келса. Андин бир одий шоҳи Ирамдин ижозат олиб майдонға кирди ва наъра уруб айтадурки:— Эй араби пашминапўш, дўғинўш ва андомларини шол бирла ёпқон ва рег биёбонларда парвариш топқан, бу майдонға кириб, ҳунарингни кўрсатғил?!— деди. Имомзода айдилар:— То мушт емай кишиға мушт урмасмен. Одий айди:— Андоқ бўлса, отингни айт, армонда кетмагил! Имом ҳам наъра урди. Ул тарафға Худо ғайрат берибдур: «Ул зоти шариф отани отини сўрасанг Алидур! Худо даргоҳида шери Худодур! Ҳамма имонсизларни бошиға жазодур! Аннинг ўғлудурманким кам эмасмен, санинг бу лашқарингға ҳам эмасмен! Уруш майдонида ғайрат қилурмен. Барингға бир ўзум тоқат қилурмен! Кириб майдонға кўрсатгил ҳунарингники, эмди фикри дигаринг қилма». Алқисса, ул одий қилични ғилофидин суғуруб Имомға ҳавола қилди. Имомзода ани тигини рад қилдилар. Тиги қўлидин тушди. Имом қўлларини узатиб аннинг белиға маҳкам ёпуштилар. Эгаридин узуб олиб, бошларидин калаба чархдек айлантуруб; ерга урдилар. Қумдек реза-реза бўлди. Шоҳи Ирам ани кўрди, ҳоли ўзгача бўлди ва айдики:— Ул Алининг ўғли бўлса баробар келиб бўлмас! Бир-бир борсак ҳаммани нобуд қилур! Кўблашиб ароға олинглар! Аннинг фармони бирла ҳамма лашкар бир йўла от қўйди. Имом ёлғуз анга туруш қилдилар. Отларини қадамидин гардлар қўзғалди, жаҳон оламни қаронғулуқ бости. Имом найзани қўлларига олиб, шунқордек буёндин кириб, уёндин чиқар эрдилар. Имомзодани билмай вазирнинг ўзи ўлтурур эди. Бу ҳоллар бирла кўз уйқуга борган фурсатгача уруш қилдилар. Имомға ҳеч захм воқеъ бўлмади. Имом орадан чиқтилар. Муқбил тарафға равона бўлдилар. Муқбилға келиб айдиларки:— Ассалому алайкум ё Муқбил. Муқбил жавоби салом қилдилар. Ва айдилар.— Аллоҳи худовандо бандангни жони сенинг йўлингда, бил!— деди. Имом отдан тушиб оби таом едилар. Отларини совўтиб, отларига ем бердилар. Ўзлари таҳорат қилиб, намоз ўқидилар. Баъд аз фароғи намоз кўзлари уйқуга кетти.

Тонг отти, шоҳи Ирам аркони давлатларини йиғиб, бу кеча маслаҳат қилди:— Бу Алининг ўғли бўлса, таърифидин тошқари паҳлавон бўлса, мунинг фикрини қи-

линглар!— деди. Ақобирлар айди:— Майдонгоҳға хандақ қозиб анга тушуб олмасак, яна ҳеч илож йўқ,— дедилар.

Алқисса, майдонда етти ерга чоҳ қазиди. «Бирига тушмаса, яна бирига тушадур», деди. Имом тонг намозин ўқиб, отландилар. Майдонга яқин, еттилар. Имонсизлар қоча бошладилар. Отлари чоҳнинг лабига келди, ўзини тортти. Имомзода беҳабар эрдилар. Қаҳри келди. Отига қамчин урдилар. То сўнгакига етти, оти қўрқинчидин тўрт оёғини бир ерга гунча қилиб, ўзини жуфтак урди. Олти чоҳдин ўтиб, еттинчига тушуб, реза-реза бўлди. Имомнинг ҳар икки оёғлари қайрилиб, ошиқидин жудо бўлуб қолди. Имомзода ҳаётликдин таъма уздилар. Ва кўнгилларини ўлумга бердилар. «Мани эмди, жоним қолмас экан», дедилар. Шоҳи Ирам фармон қилдиким:— Ҳар чоҳига борасизлар. Чоҳларга тошкечак ташланглар тўлуб қолсун! Алининг ўғли анинг тагида қолсун!— деди.

Ул соатда Zufунун қирқ канизлари бирла ҳозир бўлуб Муқбилга учради.— Хўжанг қани?— деди. Муқбил:— Урушга кетти!— деди. Zufунун канизакларини Муқбилнинг олдига қўйди. Ўзи ёлғуз урушга борди ва наъра урди. Мунинг наърасини барча лашкар эшитиб титради. Қирғирдин қочқон чумчуқдек, мушукдин қочқон сичқондек ҳар бири бир ерга етти. Ул ерда Имомни кўрмади. «Имом айда экан?!» деб, баногоҳ кўзи чоҳга тушди. Билдики, Имом имонсизлар макри бирла чоҳга тушубдур. Имом ул чоҳда жонларидин умид узубдур. Имом Худойи Таолоға нолаву зори қилур эрди. Чоҳ ичинда Муҳаммад Ҳанифиянинг қилғон муножотлари:

МУНОЖОТ

Манингдек ҳеч киши банданг аро бўлғаймуқун, ё раб?!
Ўзини мард олиб, номард бўлуб ўлғаймуқун, ё раб?!
Туюқсиз билмайин чоҳ ичида қолғаймуқин, ё раб?!
Юроки ёра бўлуб гам ғуссада бўлғаймуқин, ё раб?!
Манингдек чоҳ ичинда беҳуда ўлғаймуқин, ё раб!

Бу ерда сендин ўзга ҳеч кимса-е ҳолими билмас!
Менга бир меҳрибон йўқ, куйдируб жон, фикрими қилмас!
Алидек шери Яздон қойда-мани, аҳволими билмас!
Агар билса мани ҳолим, буларни кўзига илмас!
Аном ё Зуфунун бул ҳолими билғаймукин, ё раб?!
Алар айтурмукин қайси, не сув-сувлаб юргандур,
Не ерда қуш солиб кетида ҳув-ҳувлаб юргандур,
Отини ўйнатиб не ерда дув-дувлаб юргандур,
Ғазабга учраса оти анинг сайлаб юргандур,
Аларнинг кўнглига мундоғ шикаст келғаймукин ё раб!

Биродарлар мени сўрсанг ётибмеъ чоҳи зиндонда,
Мани кўрган кимарсани кўзи бўлғай гирибонда,
На ғам бўлғай, на қайғу кўрсанг эмди шоҳи Имронда,
Ки мундоғ бўлғанимга хотирим бисёр армонда,
Киши мендек қўлини қос уруб қолғаймукин, ё раб?!
Худоё чоҳ ичида бу қулунг санга қилур зори,
Умидим ғайбдин еткурсанг манга бир мададқори,
Мани ҳам ишларим битғаймукин берса манга ёри,
Урун тобса мабодо ушбу қулни чашми хунбори,
Манингдек чоҳ ичида банди бўлгон бормукин ё раб?!
Қани мен тебранай десам, юрарға оҳ, оёғ йўқ,
Ўзум гар ўйласам ҳаргиз қимирларға ҳолим йўқ,
Бу бединлар билан эмди урушғудек яроғим йўқ,
Кишига яралаб сўзлағудек зарра мадорим йўқ,
Киши мандек бўлуб, мунглуг тотиб бўлғаймукин, ё раб?!
Алқисса, ушбу ҳолда Зуфунун чоҳнинг устига келди.
Гумон қилдиким, «мабодо чоҳга йиқулганмукин?» деб наъра урди.
Ассалому алайкум ё Имомзода тирик бормусиз?— деди.
Имом Муҳаммад Ҳанифия Зуфунунни овозини эшитти.
Айдиларки:— Сен қандоғ Худойи Таолонинг бандаси турурсан?
Мундоқ вақтида манингдек дармондаларни йўқлайдурсан?— дедилар.
Зуфунун айтиди:— Ё Имомзода, мен — Зуфунун канизингиз!
Эй Имомзода, бу вақт турур вақт эмас, мунда чиқинг, иковлон бир бўлуб,
бу имонсизлар билан уруш қилали,— деди.
Имомзода айтиди:— Манда қимирларға тоқат йўқ!
Чиқиб санга ёвар бўлсам, — деди.
Зуфунун айтиди:— Андоғ бўлса мен каманд бирла сипарни солай!
Сипар узрасиға чиқиб ўлтуринг, мен тортиб олай,— деди.
Зуфунун чоҳга сипар солди.
Имом машаққат бирла ўзла-

рини сипарнинг устига олдилар. Зуфунун зўр уруб тортиб ололмадилар. Имом айди:— Санга ёри берурга киши йўқмудур?— дедилар. Зуфунун айди:— Канизакларимни Муқбилнинг олдига қўйиб келиб юрдим,— деди. Имом айдилар:— Аларни чақирғил, барчалари келсун, Худойи Таолони ёд қилиб зўр беринглар. Эмди умидим улким, ташқариға чиқсам, дедилар Зуфунун канизакларини чақирди. Канизлари келди, эрса, ҳаммалари исми Аллони ёд этиб зўр қилдилар. Имомни ҳазор машаққатлар бирла чоҳдин тортиб олдилар. Кўрдиларким, икки оёқлари ошиқларидин жудо бўлуб, айланиб турубдур. Зуфунун ҳайрон қолди. Кун кеч бўлди. Зуфунун айди:— Бу кеча тоғқа чиқади, ўзумизни у тоғда соқлалаи. Тонг отсун, Тангри Таолодин нима келса, ани кўралаи — деди.

Алқисса, Имомни тоғқа олиб чиқтилар. Атрофиға катта тошларни териб, қалъа қилиб, Имомни ичида ётгузуб қўйдилар. Зуфунун канизлари бирла Имомнинг хизматларида турдилар. Имом айдилар:— Эй Зуфунун, менда урушғудек қудрат йўқ, йўлдошларим бандда қолди. Алар бўлса эди, менга ҳам йўқ эрди,— дедилар. Зуфунун билдики, Имом йўлдошларини йўқладилар. Канизлари бирла Муқбилни Имомни олдиға қўйуб, ўзлари отаси боргоҳиға кетти.

Барча ерларни қидируб отасини саройиға кирди. Кўрдиким отаси тахт устида ухлаб ётибдур. Қасд қилдиким:— «Ани бошини кесгайман!» деб отаси Зуфунуннинг шарпасини билиб, ўзини тахтдан ташлади, қочти. Зуфунун қилич бирла чопти, қилич отасиға тегмай, тахтга тегиб икки пора бўлди. Абобакр Сиддиқнинг ўғлонларидин ҳеч хабар ололмадилар. Нечанд кўнгуллариға андиша тушти: Мен мундоғ хаёл қилиб қолдим, мабодо имонсизлар ерини хилват топиб, Имомзодага зиён-заҳмат еткурмагай», деб, қайтиб келиб кўрдиларким, Имомни лашқари куффор ўртаға олибдур. Имомға бирлаб-иккилаб от қўйуб турубдур. Имом ўқни ёйиға солиб, отиб турубдур, Имомнинг ўқлари имонсизлардин ўтуб турубдур. Алқисса, Имомнинг ўқлари адо бўлубдур. Канизларнинг ўқларини ҳавола қилди. Ул ҳам яқинлабдур. Зуфунун келиб кўруб имонсизларға интилди. Сонсиз имонсизларни қирди. Имонсизлар тоқат тутмай қочти. Лашкардин Имомнинг олдиларини очти. Келиб Имом бирла топуштилар.— Абобакр Сиддиқнинг ўғулларидин нишона тополмадим!— деб, Имомға яна айдиларким:— Бу ерда турмоқ ҳикматдин эмас. Мени

сўзумни олсангиз Мадинага борайлик, сизни оёқларингизга муолажа қилайлик, сиҳат бўлса яна қайтиб келали!— деди. Имом айдилар:— Менинг аҳдим бор. Мадинага бормайин!— дедилар. Зуфунун айди:— Андоғ бўлса, Имрон шоҳга борали. Анда муолажа қилали?— деди. Имом бу маслаҳатни қабул қилди.

Зуфунун канизлари ва Муқбил Имомни олиб, Имроншоҳга равона бўлдилар. Неча кунлар йўл юруб Имроншоҳга етилар, эрса, кўрдиларким, Имроншоҳни Амлоқ деган келиб олубдур. Амлоқ, Имрон шоҳнинг бўйнига каманд ташлаб тортмоқда эрди. Булар етиб келди. Имом Муҳаммад Ҳанифия айдилар:— Эй Зуфунун мени дўстум не ҳолидек бўлубдур. Мени анинг учун ичим оғрийдур. Агар менинг қудратим бўлса эрди, ани банддин халос қилур эрдим,— дедилар. Зуфунун бу сўзни эшитти, эрса, дарҳол туруб ижозат тилади. Майдонга кирди, Амлоқни камандини кести. Имроншоҳни халос қилиб олиб чиқти. Имроншоҳ айди:— Кимдурсенки, мундоғ чоғда ёруғлиғ қилурсен?— деди. Зуфунун айди:— Мен Имом Муҳаммад Ҳанифиянинг канизидурман!— деди. Имроншоҳ Зуфунун оёғига тушти, шукри бажо келтирди.

Алқисса, Зуфунун бориб Амлоқ камарига қўл солди ва эгаридин узуб олди. Тош устида чархифалакдек ўгурди. Ерга урди, боғлади ва Имомни олдиларига олиб келди. Имом анга калимайи арз қилди. Қўрқинчидин дарҳол мусулмон бўлди. Андин ҳар иккисини яраштуруб сарупо бердилар.

Андин Имроншоҳ ҳукамоларини жамъ қилдилар. Барчалари дарди беилож деб қараб турдилар. Бу сўзга Имомни дарди тоза, фиғони беандоза бўлди. Зуфунун, Муқбил ва канизларга айди:— Сизлар тошқари чиқинглар, ўз дардимни тортай,— дедилар. Зуфунун бечора айди:— Имом тонгла Қиёмат куни ҳам нори турғил, десангиз ул вақтда Зуфунун бечора қайда борурмен,— деб, наъра тортиб йиғладилар. Имом айдилар:— Эй Зуфунун! Ул кун бошқа кундур, бу кун бошқа,— дедилар. Андин алар тошқари чиқтилар. Имомзода ўз дардлари бирла ёттилар. Кўзларига уйқу келди, андоқ истироҳат эттилар. Ушал замон Кўҳи Қофдин Қарно пари лашкари етиб келди. Лашкарига буюрди:— Мени тахтимни бу ерга тушуринглар?!— деб. Парилар тахтни шул ерга тушурди. Имом уйқуда ётур эрди. Лашкарига буюрди, чодирни ёзди. Имомни устига олиб қўйди. Яна буюрди:— Шаҳристонни Зарринга элтинглар!— деб шул за-

мон кўз юмуб очғунча шаҳри Зарринга еткурдилар.
 Қарно пари ўз вилоятларига бориб олди. Зуфунун
 Имомдин хабардор бўлуб турар эрди. Бу соатда ахбор
 олай деб кўрсалар, Имом ўз жойларида йўқтур. Муқ-
 билга Зуфунун хабар берди:— Имом жойларида йўқ!—
 деб. Кўрдиларким Имомни ҳеч асари йўқ! Зуфунун
 наъра тортиб жомаларини чок қилди, ўзини ерга кўта-
 риб урдилар. Беҳуш бўлди, яна ҳушларига келди. Қирқ
 канизлари бирла қаро либос кийиб мотам тутти, фарёд-
 фиғонлари оламни тутти. Эшитган жону жониворлар
 ўзини унутти. Зуфунун йиғлаб муножоти ба даргоҳи
 қозиюл ҳожат этди.

• НАЗМ

Сани қайдин топай эй, меҳрибоним?
 Ки сенсиз бўлмасун бу зиндагоним,
 Ки сенсиз кўрмайин олам юзини,
 Ризодурман бу дамда олса жоним!
 Фироқингда юроким чок бўлди,
 Манингдек бўлмасун эмди Имомим!
 Жаҳонда қилмайин бир дам тириклик,
 Керакмасдур сенсиз манга бу жоним!
 Сени қайдин топармен эмди излаб?
 Тополмас изласам жоні жаҳоним!
 Тириклай Зуфунунни ерга кўмдунг,
 Манингдек бўлмагай эмди тавоним!
 Фироқинг ўтида ўтга тушубман,
 Ки қолмай куйди эмди устixonим!
 Жаҳонни сар басар қўймай қидирсам,
 Сани қайдин топай соҳибқироним?!
 Сани дардинг айтиб қолмади ҳол,
 Тушубдур ерга оғзимдин забоним!

ҲАЗАЛИ ЗУФУНУН

Жаҳонни изланиб топган ажиб ёримдин айрилдим,
 Гул-э экмай ҳали боз ул гулузоримдин айрилдим!
 Ирам боғида битган балки, гулноримдан айрилдим,
 Ҳануз бир лаҳза орзу қонмади, ёримдин айрилдим!
 Эшитинг дўстларим, ҳолим букун ёримдин айрилдим!
 Яна эмди ани қайтиб кўрар кун бормукин, ё раб?
 Дағи бир-биримиздин ҳол сўрар кун бормукин, ё раб?

Кўруб кўзум жамолига тўяр кун бормукин, ё раб!
 Имом бирла яна бирга бўлур кун бормукин ё раб,
 Латофат боғида битган ки гулзоримдан айрилдим!
Сенинг ҳардам фироқингда сочарми бошима туфроқ,
 Бу бошим сансиз-э туфроқ ичиға киргани беҳроқ,
 Бўлурму бир мушарраф, ки кўзингга қониб боқмоқ
 Муяссар бўлмаса ул кун менинг чун яхшироқ ўлмоқ,
 Ичарга Ҳавзи Кавсардек, оҳ, сардоримдин айрилдим!
 Йўқоттим ёрни дўстлар, менга бу дам унга етмоқ йўқ,
 Анинг дардини айтиб йиғларам менга уётмоқ йўқ!
 Муҳаббатинг кўнгила жой олибдурким унутмоқ йўқ,
 Не ерга кетганинг маълуммас, бизларга ётмоқ йўқ,
 Қиёмат кунида манга харидоримдин айрилдим!

Алқисса, Имроншоҳ бу нолаи зорини эшитти, эрса,
 ҳуши учти, магар Имомзодани чироғи ўчти, бўлғай. Бу
 нолаи зори деб ўрнидан туруб, изтироб бирла келиб,
 Зуфунунга таъзим бажо қилди ва айди:— Э, хоним, на
 ҳол юзланди?— деди. Зуфунун айди:— Э, ота, сўрама-
 фил, Имомзодани йўқотиб ҳолим хароб, жигарларим
 кабоб бўлди,— деди.

НАЗМ

Сенсизин эй, ёри жоним, эмди ўлғон яхшироқ,
 Бу тирикликдан ёронлар, хок ўлғон яхшироқ!
 Кўзларимни косасиға хок тўлғон яхшироқ,
 Барчасидин эй, ёронлар, манга ўлғон яхшироқ,
 Сенсизин эй ёри жоним, эмди ўлғон яхшироқ.
 Мотамингда пора-пора Зуфунунни жомаси,
 Дўстлар йўқтур манга энди бу дардим чораси,
 Мен бўлурмен ул амирзода Имом бечораси,
 Изланиб эмди бўлурман бу жаҳонда аввораси,
 Йўқлағунча ўлтуруб, эмди қидирғон яхшироқ!
 Осмон сандин сўрай, андин хабаринг бормукин,
 Ер сенга айтай тошиб берар ҳунаринг бормукин,
 Эй сабо сендин сўрай, андин гузоринг бормукин,
 Зуфунун сен эмди умид узар ёринг бормукин!
 Эмди умидинг узуб, ерга мунгон яхшироқ!
 Кўрмасам юзин анинг дунёда ҳаргиз бўлмайин,
 Кўрсатар бўлсанг ани, кўргунча ё раб ўлмайин,
 То тирикман изламасам ҳаргиз одам бўлмайин,
 Жон лабимға еткунча кейнингдан излаб қолмайин,
 Ёр-ёр деб айрилиб қолғунча, ўлғон яхшироқ!

НАЗМ

Эмди англаг Зуфунунни сўзини,
Шони шавкат мундоғ ҳолин найлайин,
Тонг отғунча асо олиб қўлига,
Зор йиғлади, ул яротғон худога.
Қани билсам тушар эрдим йўлига,
Сенсиз эмди қилу қолни найлайин?!
Фироқингда заҳар-оғу ичибман,
Бу дунёнинг лаззатидин кечибман,
• Кўз ёшимни тинмай ҳар ён сочибман,
Хазиналар товланишин найлайин?!
Зуфунунни умри сенсиз тугансин,
Бу кўзларим ҳеч кишини кўрмасун,
Демангизлар Зуфунунни олмасун,
Кўрмас бўлсам ойу кунни найлайин?!
Кошки билсам кўкга учти десалар,
Ер тагиға, ёки тушти десалар,
Қайда бўлсам, бир даргоҳда десалар,
Мунда туруб ул ҳолини найлайин?!
Қайда бордур эмди ҳаргиз билмасам,
Йўлин излаб жоним фидо қилмасам,
Хоҳи Машриқ, хоҳи Мағриб бормасам,
Қадди қомат бўйи ҳолин найлайин!
Бўлурмукин яна қайтиб кўрар кун?!
Йиғлаб юрсам топарманму туну кун?!
Яхшироқдур бўлсам эмди сарнагун,
Тирикликда ойжамолин найлайин!
Сани излар тирик бордур Зуфунун,
Етмас ҳаргиз манга ул Лайли Мажнун,
Кўзим гирён, юрак бирён, жигар хун,
Гулдек юзунг қадди ниҳол найлайин?!
Ишқинг қилди мани ажиб шайдойи,
Ман бўлубмон олам аро расвойи,
Ўзум бўлдим йўлларингда савдойи,
Надур савоб, надур гуноҳ найлайин?!

Алқисса, Зуфунун айди:— Эй Имроншоҳ, бу замон
Имомни йўқ қилдим, билмадим осмонга учтуму, ё ерга
кирдиларму, ё Кўҳи Қофға парилар олиб кеттими, ё
душманлар хилват топиб, ишини тамом қилдимў?! Ки
то Имомни ўлумига қарор бердилар. Тонгласи оби-ош
бердилар ва хатми Қуръон қилиб, уч кун барчалари
мотам тутуб, уч кундин кейин Имомни дастору тасбеҳ-
ларини олдилар. Мадинаю мунавварага йўлни тутдилар.

Буларни ёдгор қилиб, Ҳазрат Шоҳи Мардон Муртазога элтайлик дедилар. Зуфунун ҳам Мадинага бормоқ бўлдилар. «Мадинага бориб Имомни ёдида ўтайин», дедилар.

Аммо, Муқбил Имомни йўқотиб қўйиб, умид узуб Мадинага бориб Ҳазрат Алига айтғонлари, Ҳазрат Шоҳи Мардон Муртазойи Али равзойи он Ҳазратга кириб Имомдин хабар топғонларини эшитинг.

Ровийлар андоқ ривоят қилурларким, Муқбил уч кун ўтгандин кейин Мадинага жўнар бўлди. Имроншоҳ хабардор бўлиб, Муқбилнинг ҳар нишига дасти алиф лом қилиб турди. Муқбил отиға эгар қўйди ва Имроншоҳга видоёнома ўқиди.

НАЗМ

Алвидо, эй шоҳ Имрон, алвидоё
Ул Имом қилди паришон, алвидоё,
Ман не юз бирла Мадина борамен,
Айтамен қандоғ, чу ёлғон, алвидоё!
Е ўлук деб, ё тирик деб, билмасам,
Сўрса мандин Шоҳи Мардон, алвидоё!

ШОҲ ИМРОН ВИДОЁ ҚИЛИБ УҚИҒОНИ:

Шоҳ Имрон айди:— Муқбил, алвидоё,
Бизга бўлди кори мушқил, алвидоё!
Ҳазрат Алига мендин элт, бандалик,
Қилди Имрон ўзин бисмил, алвидоё!
Мен сўроғларман Имомни сўроғин,
Бу сўзумни сен қабул эт, алвидоё!

деб ҳар иккиси бир-бирлариға мундоғ видоё қилиб йиғлашур эрдилар.

Бу гуфту гў бирла Зуфунуннинг олдиға келдилар. Муқбил айди:— Эй, Зуфунун, уч кундин бери мушқилларимиз кушода бўлмади. Имом фалон ерда деб бир хабар келмади. Мундин Мадина борсак равзайи Расуллуллоҳға кириб арз қилсак, зоҳир улким, андин кушодалиғ бўлғай, Иншооллоҳ! Барчамизни мақсудларимиз анда ҳосил бўлур,— деди. Зуфунун бу сўзни эшитиб зор-зор йиғлади. Оташи фироқида юрак доғлади. Бу ғазални ўқиди:

ҒАЗАЛ

Анинг юзидин ўзга тириклигим бўлмағай,
Кўрмас бўлсам юзунги тириклигим бўлмағай,
Бориб Али қошига эмди на сўзни дерман,
Сўзлагани тилим йўқ, ҳаргиз юзим бўлмағай!
Бечорайи ғарибмен, ғам бирла сарғарибмен,
Евлар аро қолибмен, юрти элим бўлмағай,

деб Зуфунун бу сўзни айтиб йиғлади. Муқбил анга таскин-хотир берди. Айди:— Хўжамни канизи— Ойим! Кўнглингизга ёмон ният олманг, ичингизга ғаним азани солманг! Манинг кўнглим тўқ, шаҳзодага ҳеч нимарса бўлгани йўқ, Иншооллоҳ! Агар Мадинага борсак, хабар топғаймиз,— деди.

Зуфунун бу хабарни эшитти, эрса, дарҳол қирқ канизларини озод қилиб, рухсат бердилар ва айдилар: «Эй канизлар, ўз ихтиёринглар, хоҳи мунда турунглар, хоҳи ўзга вилоятда турунглар. Эр қилинглар, менинг сизлар билан ишим йўқ! Сизларни мани бирла ишинглар ўлмасун,— деб Зуфунун Муқбил бирла икковлон Имроншоҳ бирлан видоълашиб отландилар. Мадинага равона бўлдилар. Бир неча кун манзил ва мароҳилларни тай қилиб, Мадинага яқин етдилар. Ногоҳ Мадинанинг қалъаси намоён бўлди. Зуфунун:— Бу қайси вилоятдур?— деди. Муқбил айди:— Мадинаи мунавварадур!— деди. Зуфунун:— Менинг диёрим ҳам йўқ, ёрим ҳам йўқ!— деб кўп йиғлади.— Дариго муродим ҳосил бўлмади,— деди, Муқбил Зуфунунга таскин қилиб айди:— Йироқ йурдик, яқин келдук, муродимиз Мадинада ҳосил бўлур, Иншоолоҳ!— деди. Зуфунун айди:— Сен ўз диёрингга кирарсан, мен қайси юзум бирла Мадинага кирармен. Эмди мени гўристон ғарибларига олиб борғил, мен анда бўлай! Менга сен ўз шаҳрингдин хабар олиб келғил, агар келмасанг ўшал ерда ўлайин. Агар тирик бўлсам Имом йўлларида гўристон ғарибларида ётайин,— деб Зуфунун гўристон ғарибларида қолди. Муқбил ичкари шаҳарга кирди. Кишилар бирла кўришти.— Имом Муҳаммад Ҳанифия қани?— десалар,— бор,— деди. Аммо кўзларидин ёш тўкар эрди. Ўз дарвозаларига келди. Қизлари ҳозир эрди. Ота-боло кўрушти.— Имомзода қани?— деди эрса, Муқбил қизиға сўзламади. Ўзини ерга урди. Кўзларини ёшлади ва наваси фиғон қилди. Шаҳар халқи хабардор бўлиб келиб

сўрашти. Аларга жавоб бермади, тинмай йиғлади. Имом Ҳасан ва имом Ҳусайн хабардор бўлиб келдилар. Муқбил йиғлаб аларга айди.— Эй имомзодаларим, имом Муҳаммад Ҳанифияни йўқ қилдим! Имроншоҳнинг шаҳрида ғойиб бўлдилар. Ҳеч даракларини ололмай мунда келдим,— дедилар. Имомзодалар бу сўзни эшитиб йиғладилар. Бу марсияни ўқидилар:

Кезиб саҳро-ю чўлларни ғариб бўлгон жигарим,
Кўздинг йироқ мавҳум тупроқ узра қолгон жигарим,
Гунча гули очилмай-о шохда сўлгон жигарим,
Қиличлари қинида-ё куни тўлгон жигарим!
Бўлмай киши олдида-ё ғариб бўлгон жигарим,
Излаб борсак гар биродар, эмди ҳокинг қайдадур,
Бизга бир бўлғай нишона, сани чокинг қайдадур?!
Қолди шабистонинг санинг, сабза токинг қайдадур!
Қайси ерда хоки хун огушта бўлгон жигарим!
Қилмади ҳаргиз вафо дунёи дун бөвафо,
Кори бор барча одам ўзига айларму жафо?
Хўйи феълидур бузуқ бу танда йўқ нуру сафо,
Не ситамлар кўрди андин авлиё-у анбиё,
Қайси ерда бедарак тани кўмилган жигарим!—

деб нолаю зори қилдилар. Бу воқеа Биби Фотима ҳазратлариға эшитилди. Ҳазрати Биби Фотима ўзларини унуттилар. Ва беҳуш бўлуб ўзлари ерға йиқилдилар. Бир фурсаттан кейин хушлариға келдилар. Ҳазрат Шоҳи Мардон Муртазойи Алининг олдилариға кирдилар. Шоҳи Мардон Муртазойи Али ибодатхонада тиловати Қуръонға машғул эрдилар. Биби Фотима бу сўзни шоҳи Мардонға хабар бердилар: — Эй шоҳи Мардон, Муқбил келибдур, бобомни ҳамномлари келмабдур. Сўрсалар аларни ғойиб бўлди, дебдур,— дедилар. Ҳазрат Али карамаллоҳуважҳа бу сўзни эшитиб бир наъра урдилар, беҳуш бўлдилар. Наъралари ўн олти фарсанг ерга етти, дебдурлар. Бу фарсанг орасидаги жониворларга ларза тушти, дебдурлар. Ул замон Ҳазрат Усмон келдилар. Ҳазрат Шоҳи Мардонни олдилариға кирдилар. Кўрдиларким Шоҳи Мардон беҳуш бўлиб ётибдур. Бир коса сув олиб келиб юзлариға урдилар. Шоҳи Мардон ўзлариға келдилар. Урниларидин турдилар. Ҳазрат Усмон сўрадилар:— Эй Шоҳи Мардон, бу не воқеа?— деб.

Ҳазрат Шоҳи Мардон Муқбилни чақирдилар. Муқбилдин ҳол-аҳвол сўрадилар. Муқбил айтиди:— Эй шерн Худо, Эрамга боруб эрдук, анда ғазот бўлди, имомсизларнинг ҳоллари танг бўлди. Орада бир кеча ўтти эрса, шу кеча имонсизлар майдонида чоҳлар қазилгон экон. Эртаси, Имом беҳабар хандаққа йиқилдилар. Оёғлари майиб бўлди. Хандақдин ба ҳазор машаққатлар бирла олдук. Андин Имроншоҳга келдук. Имроншоҳ ба ҳазор меҳнат бирла ҳукамоларни йиғиб муолажа қилдирди. Ул кунда анда турдук, кечаси Имом йўқ бўлдилар. Не ерга борганларини билолмадук,— дедилар. Ҳазрат Усмон айтидилар:— Аё Али! Бу сўз бирла Имом Ҳанифияни не ерда эконлари маълум бўлмайду. Умид рози пўшида Равзайи муборакга бориб Ҳазратдин савол этмоқ керак, иншооллоҳ, бу рози пинҳон андин халослиқ ерга чиқар ва муроди мақсуд андин ҳосил бўлу, — дедилар.

Алқисса, ҳазрат Али карамаллоҳуважҳа бу сўзни эшитдилар, эрса ўринларидин туруб таҳорат қилиб Имом Ҳасан ва Имом Ҳусайнни олиб, Равзайи муборакга кирдилар. Ҳазрат Наби Саллаллоҳу алайҳи васалламга салом қилдилар. Андин тиловати Қуръон қилдилар. Фотиҳа қилиб, бу сўзларни савол қилдилар. Саволи ҳазрати Шоҳи Мардон Муртазойи Али Розийаллоҳу анҳу:

Ассалом, эй сарвари Султони Мурсал анбиё,
Ҳақ каломида деди: отинг Муҳаммад Мустафо,
Ким туфайлингдин бино топти, деди, ҳар ду саро,
Шоҳ Имрон шаҳрида Муҳаммад Ҳаниф бўлмиш фано,
Борму ва ё йўқму Сиздин сўрғали келдим мано?!
Ҳанифа туққан ўғул Сизнинг билан ҳамно эди,
Сайру саҳро қилғали борди-ю беанжом эди,
Бу сипоҳларни қўлида пишган эрмас хом эди.
Ўзгалардек эрмас эрди, эътиқоди том эди,
Борму ва ё йўқму Сиздин сўрғали келдим мано?!
Ҳазрат Усмон ушбу сўзни менга фармон айлади;
— Бас таҳорат олғил-у Равза сари борғил,— деди,—
Елбориб, салом бериб, бул қиссани сўрғил,— деди,—
Ул эшикда топилур ҳар кимларнинг мақсуди,
Борму ё йўқму Имом Сиздин сўраб келдим мано?!
Илтифоти бўлса Ҳақдин, Сиз хабар бергаймусиз,
Бу маҳалда, меҳрибонлик манга сиз қилгаймусиз,
Қайси ерда соғ-саломат борини билгаймусиз,
Ботинингиздан мадад бўлса, олиб келгаймусиз,
Борму ва ё йўқму Сиздин сўрғали келдим мано?!

Қўлаб эмди ушбу мушкулларни осон айлагил,
Жумла-имонсизлари мусулмондин ҳарасон айлагил,
Динга қувват бергилу, душманни сарсон айлагил,
Борму ё йўқму Сиздин сўрғали келдим мано?

Алқисса, Шоҳи Мардон Муртазои Али бу муножот бирла савол қилдилар, эрса, Равзайи муборақдин овоз келдиким:— Е Али! Муҳаммад Ҳанифия учун ғамгин бўлмағил! Етгон еридин парилар шаҳристони Зарринга олиб кетди. Подшоҳнинг қизини отини Қарно пари дерлар. Ул қиз тўрт йилдин бери Имомзодага ошиқу беқарор эрди. Ҳар кунда ўн икки минг парилар бирла келиб, Имом Муҳаммад Ҳанифияни жамолларини тамоша қилиб кетар эди. Имомни олиб кетарга вақтни тополмас эрди. Ушал кеча вақти хилват топиб, Қўҳга олиб борди. Ўзлари саломат, икки оёғидан ўзга яна дардлари йўқ турур!— дедилар.

— Ҳазрат Одамдан бери ул ерға кимни қадами етти. Эмди ани ким бориб кўрар ва мунда ким олиб келар?!— дедилар. Ҳазратнинг Равзаларидан яна овоз келди:— Е Али! Муқбил бирла қиз келди, шоҳ Ирамнинг қизидур, оти Zufунундур, ул ҳам сенинг фарзандингдур. Ани уйға келтурғил, шоҳона либос бўлса кийдурғил! Отини Муҳаммад Ҳанифия қўйғил! Анга туғ аълам бирла ўн минг кишини ҳамроҳ қилғил! Менинг салом-паёмларимни анга еткурғил, иншооллоҳ ул саломат бориб, олиб келур!— дедилар.— Аммо икки сандуқ жома берғил: бир сандуқ мардона, яна бир сандуқи занона. Бу либослар ўз жойида лозим бўладур. Мусаллойи шаҳристони Зарринга борганда авротона либосларни кийиб, шоҳ париларга кўруниш берсун, юзини очиб кўруниш берсун! Шоҳ пари: «Сен кимдурсен, қайдин келдинг?» деса, «Мен одам фарзандидан бўлурмен! Ҳазрат Муҳаммад Мустафо саллоллоҳу алайҳи васалламнинг динларидамен!» десун! Шоҳ пари ҳам: «Бизлар ҳам ўшал динда», дегай ва яна подшоҳ пари: «Мунда нима ишға келдинг?» деса, «Сарпўшимни йўқотиб эрдим, излаб келдим», дегай! Шоҳ пари: «Бу сўзининг маънисини нима?» деса, «Мани сарпўшим фарзандингиз Қарно парини уйида», дегай. Мундин зиёда сўз қилмағай! Оқибат шул сўз бирла Муҳаммад Ҳанифия, қўлиға келур!— дедилар. Ҳазрат Али Қарималлоҳ ваҳ-ҳаҳу бу сўзларни эшитиб қайтиб ўз уйларига келиб,

Муқбилни чорлаб айтдиларки:— Эй Муқбил, сани бир-ла келгон Zufунун қиз қайдадур?— дедилар. Муқбил айди:— Аё Али, сизга ким хабар берди?— дедилар. Ҳазрат Шоҳи Мардон айди:— Менга султон ул-анбиё яъни, ҳазрати Муҳаммад Мустафо саллоллоҳу алайҳи вассалам хабар бердилар,— дедилар. Муқбил айди:— Оре, Zufунун отлиқ қиз бирга келди!— деди. Ҳазрат Шоҳ Мардон айдилар: «Мунда келтиргил! Муқбил айди:— Ул қиз, гўристони ғарибда қолди. «То бир хуш хабар бўлмаса, менга келма, мен шу гўристонда ўлганим яхши», деб.

Алқисса, Муқбил илгари бориб айди:— Эй Zufунун, Шоҳ Мардон Муртазойи Али икки шаҳзодалари бирла келадур,— дедилар. Муқбил Zufунунни саждада кўрди. Айди:— Эй покдоман, бошингни кўтаргил, Шоҳи Мардон келдилар,— деди. Zufунун бошини саждадин кўтарди, эрса, Zufунун покдоман, Ҳазрати Шоҳ Мардонни кўрдилар, жойларидин туруб, оёқларига йиқилдилар. Ҳазрат Шоҳи Мардон айдиларким:— Эй фарзанд, илгари отингиз Zufунун эрди, энди сизни отингизни Ҳазрат Муҳаммад Ҳанифия қўйдилар,— деди. Zufунун наъра урди, йиғлади ва айди:— Эй падари бузруквор, ул менинг дўсти меҳрибоним заминнинг юзида ҳаёт бормукин!? Мундин менга бир хабар берсунлар, токи мени жоним қарор олсун!»— деди. Ҳазрат Шоҳи Мардон айдилар:— Эй Zufунун, Ҳазрат Расулуллоҳнинг муборақ дурри болу шаккар нисор лафзларидин эшиттим, Кўҳи Қофга парилар олиб кетибдур!— дедилар.— Аммо сизга мувофиқ турур, агар сиз борсангиз, яна умид улким, бу ерга келур!»— деб Расули худонинг башоратларини айттилар. Zufунун:— Агар менга мувофиқ бўлса, иншооллоҳ, етти қат осмонда бўлсалар, чиқиб олиб тушурмен. Агар заминни тагида бўлсалар, олиб чиқурмен! Кўҳи Қоф деган заминни юзидур, энди воқеайи башорат шундоғ бўлса, таҳайюр қилмоқ йўқ менга! Ижозат берсунлар, юрагим теракнинг баргидек титрайдур!— деди.

Алқисса, Zufунунни уйларига олиб келдилар. Анга мардона либослар кийдурдилар. Отини Муҳаммад Ҳанифия қўйдилар. Бир-икки кун жабдуқ қилиб ўн туғ бирла, ўн минг кишини яроғи жабдуқларини тайёр қилиб, ўзларидин Зайд ибн Алини, Жожа Умар Уммияни қўштилар. Шаҳардин ташқари Zufунуннинг чодирини тикдилар. Хожа Умар Уммияни чодирбон қилдилар.

Имом Муҳаммадни оналари Ҳанифа йиғлар эрди. Аларга бир хотун бир кун хабар бердиким:— Имом шаҳри Зарриндин чиқибдур. Анга Зуфунун бормоқчи бўлубтур! Эрта-кеч қўшин чиқадур. Бу лашкар анинг учун жамъ бўлубдур!— деди. Биби Ҳанифа бу сўзни эшитиб ўрнидин туруб, бошлариға чодир солиб, Зуфунуннинг чодирна келдилар. Хожа Умар Уммия йўл бермади:— Аввал ўзунгни баён қил, андин кейин кирғил! Биби айди:— Отим Биби Ҳанифа, Имом Муҳаммадни волидалари бўлурмен,— деди.— Андоғ бўлса кирғил,— деб жавоб берди. Биби ичкариға кирди. Зуфунунни кўрди. Арз-қолларини сўрашти. Биби айди:— Эй болам, агар саломат борсангиз, фарзанди аржумандга мендин салом айтингиз! Волидаи меҳрибонингиз сизнинг фироқингизда бисёр йиғлабдур дегайсиз,— деб, Зуфунун ҳақиға дуойи хайр қилиб:— Сизни вожиб ул-вужудга тобшурдим! Худойим мурод мақсудингизни берсун!— деб видоълашиб чиқтилар.

Алқисса тонг отти, намози Бомдодни ўқидилар. Андин Умар Уммия Зуфунунни олдиға келди. Зуфунунға айди:— Эй амирзода, фармон надур? Зуфунун айди:— Табл қоқтирғил!— дедилар. Дарҳол табл қоқтирдилар.

Алқисса, Ҳазрат шоҳи Мардоннинг туғ-аламларини Умар Уммия олди. Зуфунун бирла Зайд ибн Али, Ҳазрат Усмон разийаллоху анҳудин бориб фотиҳа олиб, андин Шоҳи Мардон Муртазойи Алидин фотиҳа олиб, йўлга равона бўлдилар. Бир неча кун йўл юруб, талх ва шўр сувлар ичиб Меъад шоҳнинг шаҳариға яқинлашдилар.

Меъад шоҳнинг дидбонлари кўрди. Мадинани тарафидин гард намоён бўлди. Гард орасидин ўн алам пайдо бўлди. Аломати ўн минг лашкар Ҳазрат Шоҳи Мардонни аламларини кўтаруб келадур, шодалари лаъли сафиддин эрди. Дидбонлар буларни кўруб Меъад шоҳнинг олдиға келди. Бош урди, айди:— Меъад шоҳ Мадина саридин андоқ аломат пайдо бўлдиким, ўн минг лашкар келибдур. Аломати улдулки: ўн алами бор. Мундин маълум қилиб, ўн минг дедим,— деди. Меъад шоҳ айди:— Эй акобирлар, кимни мажолидулким, мени мулкимға мендин ибo қилмай келибдур. Ясовул бориб хабар олсун, қандоқ одамлар эркан. Ясовуллар от қувлоғида еттилар. Наъра урдиким:— Бизларнинг ўртада кирсун! деб, ким айди, энди отингларни баён қил, беному нишон ўлмачлар!— деди. Бу тарафдин Умар

Уммия бордилар ва айдиларким:— Сен қандоғ тоғнинг девонасисен, мундоғ чўнг сўзлайсен? Бу ерга султон ун-анбиё, яъни Муҳаммад алайҳиссаломнинг амирлари бирла Ҳазрат Шоҳи Мардон Муртазойи Алининг ўғлонлари имом Муҳаммад Ҳанифия келдилар. Бориб подшоҳингга айтғил, бўйнидин зуннорини олсун ва ўзи келиб мусулмон бўлсун! Агар мусулмон бўлмаса, шаҳрингда на бут ва на бутпарастларни қўймай барингни вайрон қилурмиз, Иншооллоҳ!— деди. Бу сўзни англаб ясовуллар бориб Меъад шоҳни олдиға кирди. Умар Уммияни сўзларини баён қилдилар. Меъад шоҳ бу сўзларни англаб ғамгин бўлди. Ушал кеча муноди қилдирди. Тонг отти, тўққиз лак лашкари ва беш минг фили бир он буларнинг олдилариға чиқди. Икки тарафдин табли жанг қоқтилар, эрса, гўлгула кўкка етти. Майдон рост қилди. Икки тарафдин «мубориз-мубориз» деб нидо қилди. Меъад шоҳдин бир одий майдонга кирди. Ва айтурким:— Кимнинг ўлимга завқи бўлса, дучор бўлсун! Зуфунун:— Қирай,— деди. Умар Уммия қўймади:— Сиз сардори лашкарсиз,— деди.— Одийлаар бизнинг асроримизни олур!— деди. Ислом лашкаридин Саъид Ваққос майдонга кирдилар. Одийни олдиға борди ва айди:

НАЗМ

Деди:— Мардона мардлардин нишонинг,
Агар бўлса кўрсатғил ул ҳунаринг!

Одий сўради: —Эй одам, отингни айғил, армонда ўлмағил,—деди. Саъид Ваққос айдилар:—Эй габр, мени отим Саъид Ваққос,— дедилар. «Ҳамла қилғил» деса, Саъид Ваққос айдилар:— Бизларнинг расмимизда «мушт етмай, мушт урмас»,— деди. Андин кейин Одий амудини қўлиға олди, югуриб келди. Саъид Ваққосга солди. Ани зарбидин отини бели синди. Кўзларию ўзлари ҳайрон бўлуб туфроққа йиқилди. Зуфунун бу ҳолни кўруб бошидин тутунлар чиқди:— Во дарего, Саъид Ваққосни бу кибрга бож бердим,— деди. Андин Зайд ибн Али кирдилар, Саъид Ваққосни олдиға бордилар.— Ё Саъид, турғил,— деди. Отга миндириб майдондин чиқорди. Одийға ўзи рўбарў бўлди. Одий айди:— Сен кимдурсен, мени сайдимни майдондин чиқорурсен?— деди. Зайд ибн Али айди:— Мени отим Зайд ибн Алидур, — деди. Одий ғазаб бирла амудини кўтариб етиб келди. Зайд ибн Али сипар тутти. Одий амуди бир-

ла солди. Зайд ибн Алини қўли титради. Сипар қўлидин тушғудек бўлди. Ба ҳазор машаққатлар бирла ўзини сақлади. Ул ҳолда Умар Уммия етиб келди. Қўйнидин палоҳмон тошни олди. Палоҳмонига солди. Одийни чоғлаб бошига урди. Одийни мағзи сари лак-лак шатроғидек ҳар ён сачраб кетти. Меъад шоҳ бир неча одийларга фармон қилди:— Ул ёғийни тутуб келинглар, масхаралик бирла ўлдуришлар!— деди. Анинг сўзи бирла бир неча одийлар Умар Уммияга югурди. Умар Уммия муаллақ туруб туғнинг олдига келди. Ўзини Зуфунунни сояларига олди. Зуфунун айдилар:— Эй Умар Уммия, боракаллоҳ, ишни сен қилдинг!— деди. Андин кейин Зуфунун салоҳи жанг кийди. Саҳобалардин фотиҳамадад тилади:— Сизлар дуода ёварлик қилинглар! Одийлар бирла муҳораба қилурмен — деди. Ўзи майдонга кирди. Бир одийга муқобил бўлди. Одий айди:— Эй йигит, ҳамла келтургил, — қанча ҳол аҳволинг бор?— деди. Зуфунун айди:— То мен кишидин мушт емай, мушт урмасмен!— деди. Одий амудини олиб етиб келди. Зуфунун сипар тутти. Одий амуд солди. Икки тараф лашкари гумон қилдиким: «Зуфунун тирик қолмади», деб. Зуфунун сипарини ўзидин йироқ қилди. Айди:— Алҳамдулиллоҳ, мен ўлганим йўқ!— деди. Энди навбат Зуфунунга етти. Зуфунун тийғи заҳри олуда бирла Одийни фарқи сориға солди. Бошини икки пора қилди, қайтиб урди. Ўзи оти бирла икки пора бўлди. Икки лашкардин хуруш чиқти. Яна бир одийи дигар келди. Одийлар ичинда андин паҳлавони йўқ эрди. Зуфунунга айдиким.— Қимни ўлдурдинг — деди. Зуфунун айди:— Имонсизни Дўзахга йибордим, иншооллоҳ! Иккинчи сен!— деди. Одийни бу сўзга қаҳри келиб, тийғини олди. Зуфунун сипар тутти. Шамширни имонсиз солди. Зуфунун анинг тийғини рад қилди. Энди навбат Зуфунунга етти. Зуфунун тийғи заҳри олуда бирла ул имонсизни бир солди. Ўзи бирла оти Дўзахга борур бўлди.

Алқисса, Зуфунун мундоғ етти одийни бир-бир ўлдурди. Меъад шоҳ бармоқини тишлади. Уморалар:— Бу Алининг ўғли бўлса, мундоғ уруш бўлса барчани ўлдурур. Беҳроқ улки, бир йўла от қўяйлик, аларни ўртага олайлик. Бир-бирига амон бермай ўлдурайлик,— деди.— Чунки бизлар кўпмиз, алар оз. Ўртага олуб ўлдурурмиз!— деди Меъад шоҳ табл бирла фармон берди. Фулғуласи тўққуз фалакка етти. Амир Уммия доруларни олиб Зуфунунни ёнига кирди. Уруш қилди.

Зуфунун имонсизни бошига урса мисли кувидек майдон гулутон бўлур эрди. Агар имонсизни белига урсалар чинордек икки пора бўлур эрди. Шамшир бирла филларни хартумини кесур эрди. Лашкари ислом барча бўлуниб кетти. Зайд ибн Али филларнинг орасига, филларни бир-бирига суруб ўлтурур эрди. Андин ҳамма лашкари куффорга ваҳм тушти. Меъад шоҳ бир неча акобирлар бирлан бирга қўрғонга қараб қочти.

Зуфунун бир дарахтнинг тубида ўлтурур эрди. Ногоҳ Умар Уммия етиб келди. Зуфунун сўради:— Умар Уммия лашкари Ислом, хурду калон хама сиҳат-саломат борму?— дедилар. Умар Уммия:— Алҳамдулиллоҳ, хама саломат,— дедилар. Зуфунун ба ногоҳ кўрдиким, Меъад шоҳ акобирлари бирла қочиб ўтиб борадур. Зуфунун айди:— Ё Умар Уммия! Сен бу ерда ҳозир бўлуб турғил, мен ўзумни аларга урайин,— деди. Дарҳол отга миниб, от қўйиб Меъад шоҳга етти, камаридин маҳкам тутди. Эгаридин олдиға тортти. Боши узрасига калаба чархидек айлантириб турди. Бу ишни ҳамма кўрди. Таҳсинну офарин қилди. Хожа Умар айди:— Эй Зуфунун, Меъад шоҳни менга ташланг, мен ани ушлаб олай,— деди. Зуфунун айди:— Ушлаб ололмассен,— деди. Хожа Умар айди:— Ҳоло айтмадингизму худонинг мадади бирла олдим деб! Иншооллоҳи таоло мадад қилса, мен ҳам ҳаводин ушлаб олурмен,— деди. Алқисса, Зуфунун ҳавола қилди. Хожа Умар ани ерга еткурмай ушлаб олди. Ерга оҳиста қўйди. Кўзиға бир ович туфроқ урди. Меъад шоҳ кўзи бирла саросима бўлди. Узасига бир қоч-шафолоқ урди. Кўзиға олам қаро бўлди. Меъад шоҳ айди:— Сийламасанг сийлама, аммо мани ҳар кимни кўз олдида хор қилма?! Мен Одий қабиласининг сардоридин бўлурмен,— деди. Хожа Умар:— Андоғ бўлса, мундоғ бўлсун!— деб яна қоч урди. Рўдофодек бўйниға минди. Қалтаклаб юруш солди. Андин айди:— Эй Меъад шоҳ, ҳар ким сени «Сен кимсен?» деса, Хожа Умарни қўлимен,— дегил деди. Бад аз он гарданиға гулу занжир ва оёқларға кишан солди. Меъад шоҳ фарёд қилиб айтадурки:— Эй халойиқ, билинлар ва огоҳ бўлунлар, мен Хожа Умарни қулидурмен!— дерди. Турган халойиқ табассум қилур эрди. Меъад шоҳни қадди саксон газ, гардани ўн газ, кўксини ораси ўн газ эди. Ош қиймасига йигирма қўйнинг гўшти, шўрбосининг нониға ўн ботмон унни нони кетар эрди. Ултурса ярим таноб ерда ултурур эрди.

Зуфунун:— Хожа Умар бирла Меъад шоҳни олиб келинглари!— деди. Олиб келдилар. Меъад шоҳ ярим таноб ерда туруб Зуфунунга бош эгди. Боши келиб Зуфунунни олдида турди. Зуфунун сўради:— Сен кимсен?— деди. Меъад шоҳ айди:— Одийларни сардори мен. Алҳол, мунда Хожа Умарнинг қулидурмен,— деди. Ислом лашкари ани сўзиға кулушиб эрдилар. Зуфунун айди:— Эй Меъад шоҳ, зуннорингни кесгил, мусулмон бўлгил, ўз вилоятингни ўзунга берайин,— деди. Меъад шоҳ дарҳол зуннорини олди, мусулмон бўлди. «Ло илоҳо иллоллоҳ» Муҳаммад-ур-расулоллоҳни тилиға жорий қилди. Андин кейин айди:— Эй шаҳзода, юзингни очгил, ой юзингни бир кўрай,— деди. Қандоқ йигит турурсен?— деди. Зуфунун айди:— Менинг бир дўстим бор эрди, ани йўқотиб, излаб йурубмен. Аҳд қилиб эрдимки: то агар ани кўрмай, бировга юзумни кўрсатмағаймен деб,— деди. Яна Меъад шоҳ айди:— Агар фармон бўлса, аҳли шаҳримни олиб келсам, ҳаммалари сизни олдингизда калимаи арз қилсалар,— деди. Зуфунун қабул қилди. Меъад шоҳнинг бир неча ақобирлариға хилъат берди. Ҳаммалари билиттифоқ Зуфунунга байъат қилиб, мусулмон бўлди. Ўз шаҳарларини ўзлариға бердилар. Меъад шоҳни подшоҳ қилдилар. Андин Меъад шоҳ илтимос қилдиларким:— Ҳар не бўлса, шу сафар сизни қадамингиздин қолмасам,— деди. Зуфунун айди:— То дўстимни топиб кўрмагунча ҳеч кимни ўзумга ҳамроҳ қилмасмен,— деди.— Андоғ бўлса, менинг арзим улким, бу ерда менинг хасларим бордур, агар мани мусулмон бўлубдур, деб эшитсалар, менга ҳаргиз омон бермас?!— деди. Зуфунун айди:— Сени бирла ани ораси қанча йўл бор?— деди. Меъад шоҳ айди:— Бир ойлиқ йўл бор,— деди. Зуфунун айди:— Андин агар кўб бўлса ҳам борурмиз— деди. Лашкари Ислом айди:— Эй фарзанди Али, бизни олдимизда етти йиллик йўл бўлса, ани қўйуб, анда бормоқ нима даркор?— дедилар. Зуфунун айди:— Анда нон-намак бўлса, бормасға чорамиз йўқтур,— деди.— Албатта борурмиз, дедилар. Андин ҳаммалари сукут қилдилар.

Зуфунун бирла Меъад шоҳни лашкари бир бўлуб, Фараж шоҳнинг шаҳриға равона бўлдилар. Бу икки қўшун Меъад шоҳ ортида юруб, мароҳилатай қилиб, бир ойда етиб бордилар. Фараж шоҳнинг қаровулбони минорада қараб туруб эрди. Меъад шоҳнинг тарафидин гард намоён бўлди. Андин кейин яна алами дигар пай-

до бўлди. Аломати ўн минг киши кўринадур, ул туф Шоҳи Мардон Муртазойи Алини туғлари эрди. Қаровулбон кўрди. Фараж шоҳнинг олдиға келди, бош урди, айди:— Эй шоҳи жаҳон, атроф оламға қараб ўлтуруб эрдим, ногоҳ Меъад шоҳнинг тарафидин гард намоёну пайдо бўлди,— деб кўрган воқеаларини бир-бир баён қилди. Фараж шоҳ айди:— Бу иш Меъад шоҳни вази-фаси эрмас, ул алам Алининг аламидур. Келиб Меъад шоҳни олғондур, Меъад шоҳни йўл бошлатур, мунда келгандур. Алининг қадами ҳар ерга етса, на бутларни қўяр ва на бутхоналарни қўяр, балки барчани ўз диниға киргизур!— деб Фараж шоҳ илондек тўлғонди. Одам-лариға фармон қилдиким:— Тонг отғунча лашкарларни жамъ қилинг! Йироқу яқинларға хат қилиб беринг-лар!— деб, бир кеча кундузда олам лашкари жамъ бўлди. Маслаҳатлари урушқа қарор топти. Асбоб жангини, чунончи: карнайу сурнай ва нағораларни, ўн икки минг карнайчи ва сурнайчиларни рост қилиб, табли жанг урди. Аларнинг овози фалакка етти. Жонуворлар-нинг қулоқлари кар бўлди.

Алқисса, Ислом лашкари табли жанг уруб тайёр бўлди. Майдонни ростлаб диловар орзуйи жанг қилиб юрур эрди. Ногоҳ, Хожа Умар келиб Зуфунунга салом берди ва айди:

— Эй фарзанди Шоҳи Мардон, бу кун уруш менинг урушимдур. Менга ижозат берсангиз, урушға ўзум кирай?— деди. Зуфунун анинг ҳақиға дуо қилдилар:— Борғил, сани Худоға тобшурдим!— деди. Хожа Умар силоҳларини кийдилар. Бошлариға кийгиз-кафанини қўйдилар. Фалоҳмонни қўлтиғиға олдилар. Тошларини қўйниға солдилар. Ун саккиз ботмон табари зарринни белиға осди. Чўбдин кафш кийди. Қоғоздин қалқон қилиб, орқасиға боғлади. Майдонга кирди. Икки лашкари ани кўруб ҳайрон қолди. Фараж шоҳни туғиға яқин борди. Фарёд қилиб айди:— Эй, Фараж шоҳ! Ун лак лашкарингға, тўққиз минг филингға эътимод қилма! Мулкингға Ҳазрат Шоҳи Мардонни ўғли имом Муҳаммад Ҳанифия келди. Инсоф қилсанг зуннорингни кес-ғил, бутларингни синдирғил, келиб имом Муҳаммад Ҳанифияни олдида калима айтғил ва мусулмон бўлғил! Агар бу сўзумни қабул қилмасанг, мен Хожа Умар Уммиядурмен. Иншооллоҳ! Узум ёлғуз на лашкарингни қўюрмен ва на бутларингни қўюрмен ва на бутхоналарингни ва на филларингни қўюрмен!— деди. Фараж

шоҳ айди:— Бир киши бориб ул масхарани олиб келсун! Ани масхаралик бирла ўлтурайлик!— деди. Бир одийи забардаст ўрнидин турди, отиға минди. Майдонға кирди. Хожа Умарга айди:— Эй масхарабоз, олдимға тушғил, сени подшоҳнинг олдиға олиб борурмен!— деди.— Агар қабул қилмасанг найзамнинг учида ўлурсен!— деди. Хожа Умар айдилар:— Ҳар ким ўз иқболидин кўрсун,— деди, Одий:— Андоғ бўлса ҳамла қилғил!— деди. Хожа айди:— Пешдастлик қилмасмен, аввал сен ҳунарингни кўрсатғил,— деди. Одий найза солди. Хожа қочиб берди, найза ерга тегди, синди, Хожа Умар гурзи бирла одийди қўлтиғига урди. Отидин йиқилди. Лашкари Ислоом ҳозир эрди. Яқосидин судраб олиб чиқти. Фараж шоҳ айди:— Биз ани масхара десак, балки ул бизларни масхара қилди!— деди. Бир одий паҳлавон эрди. Ул келиб майдонга кирди. Қадди минорадек, қўллари шохи чинордек келиб Хожага қилч солди. Хожа муаллақ урди. Ани орқасиға ўралди. Қўлларига тош олиб ул одийни қорниға андоқ урдиким, рўдалари ерга тўкилди, отидин йиқилдию ўлди. Фараж шоҳ ҳайрон қолди. Анда ҳукм қилдиким:— Ҳар ким ани тутуб келса, ўзи баробар дунё берурмен,— деди. Яна бир одийи дигар кирди, айди:— Эй масхаравоз, жонингга жабр қилма, тўғри юргил, олдимға тушғил! Вагарна ҳалок бўлурсен!— деди. Хожа Умар анинг бирла урушти. Гоҳ ўннга, гоҳ сўл сурушти. Кун кеч бўлди. Умар айёр хез қилиб бўйнига минди. Тўнғузни бошини кесгандек, бошини кесиб ташлади. Алқисса, Хожа ул кун уч одийни ишини тамом қилиб бошларини кести, кеч бўлди, эрса, уруш босилди. Барча халойиқлар ўз жойларига борди. Хожа Умар Зуфунуннинг олдиға келди. Лашкари Ислоом анинг ҳақиға дуойи хайр қилдилар. Андин таом келтурдилар. Андин ҳамма ўз жойларига борди, ёттилар.

Тонг отти. Ислоом лашкари азон айтиб, намозларини адо қилиб, барча мўъминлар отларни эгарладилар. Алқисса, икки тараф лашкари табли-жанг қоқти. Фараж шоҳ тарафидин бир паҳлавон одий майдонға кирди. Наъра уруб айтурким:— Ҳар кимнинг ўлмакка орзуси бўлса, менинг олдимға кесун!— деб. Меъад шоҳ ани кўрди, юраги жўш қилди. Майдонға кирди. Ўннга, сўлға қараб наъра урди ва айди:— Эй имонсизлар билғил ва огоҳ бўлғил, мендурмен Меъад шоҳ! Эй, имонсизлар, худони бир билғил ва қудратини тамошо қилғил! Етти осмонни бесутун турғузубдур ва заминни мутаббақ

қилибдур. Анга нимага бандалик қилмайсен. Қани урушга завқинг бўлса, мунда кел,— деди. Ул одий Меъад шоҳдин бу сўзларни эшитиб қаҳрланди. Қилич суғуруб Меъад шоҳга солди. Меъад шоҳ анга рад қилди. Навбат Меъад шоҳга келди. Меъад шоҳ ғайрат бирла келиб, гурзи бирла урдиким, ул имонсизни устухонлари пўст ичида реза бўлди. Фараж шоҳ кўрди, ҳуши калласидин кетти. Меъад шоҳга жами лашкар офарин қилди. Фараж шоҳ дарғазаб бўлуб, силоҳи жанг кийиб, ўзи майдонга кирди. Меъад шоҳга айди:— Сенинг қанча қувватинг бор эди, майдонга кирдинг?— деди. Меъад шоҳ айди:— Алҳамдулиллоҳ Ислонни қуввати мени бул ерга еткурди!— деди. Фараж шоҳни қаҳри келди. Меъад шоҳга югурди. Меъад шоҳ сипар тутти. Фараж шоҳ қилич урди. Қалқонни икки пора қилди. Бошига андек захм бўлди, йиқулурға яқин етиб эрди, номус қилиб ўзини сақлади. Хожа Умар билдиким, иш қабоҳат бўлди. Хожа муаллақ уруб борди. Меъад шоҳни жиловини олди. Зуфунунни олдилариға олиб келди. Зуфунун андин ҳол сўради. Андин Зуфунун силоҳи жанг кийди. Майдонга ўзлари кирдилар. Фараж шоҳ наъра уруб айтурким:— Қани мард бўлса, менинг майдонимга кирсун!— дейдур. Хожа Умар айдиким:— Эй маликзода, сен бизларнинг сардоримиз бўлсанг, урушга кирмасанг яхшироқ эрди,— дедилар. Зуфунун айди:— Таваккални Аллоҳга қилдим!— деб, майдонга ўзи кирди. Фараж шоҳ сўради:— Сенинг отинг нимадур, ўзунгни баён қил! Токи армонда ўлиб кетмагил,— деди. Зуфунун айди:— Мен Ҳазрат Шоҳи Мардон, шери Яздонни ўғли турурмен. Отим Муҳаммаддур,— деди. Шоҳ айди:— Ҳунаринг бўлса кўрсатғил,— деди.— Бизларнинг расмимизда мушт емай, кишига мушт урмасмиз, дедилар. Фараж шоҳ қилич суғуруб етти. Зуфунун бошига сипар тутти, амуд урди. Оти чўкти. Навбат Зуфунунга етди. «Аллоҳу акбар» деб наъра тортиб югурди. Фараж шоҳни бошига бир урди, энгашти, ётти. Фараж шоҳ филдин тушти, пиёда бўлиб филларнинг орасиға қочти. Зуфунун айди:— Эй Хожа Умар, мени орқамдин қолма, мен шоҳга етай,— деди. Фараж шоҳга етти, белига қўл солди. Камаридин тутуб, кўтариб олиб боши узра айлантуруб зарб била ерга урди. Хожа Умар етиб келиб боғлади. Зуфунун айди:— Эй Фараж шоҳ, калима айтиб мусулмон бўл, валлоҳ бошингни кесармен!— деди. Фараж шоҳ айди:— Эй жувон, юзингни очғил, бир кўрай! Андин

иймон айтиб мусулмон бўлай,— деди. Зуфунун айди:— Мен дўст йўқотиб, ани излаб юрубмен, ани кўрмай кишига юзумни кўрсатмасмен,— деди. Фараж шоҳ умидини узди. Исломга ҳидоят топти. Иймон айтиб, мусулмон бўлди. Фараж шоҳнинг тобеълари ҳаммаси мусулмон бўлди. Андин кейин Зуфунунга арз қилди:— Эй жувон, алҳамдулиллоҳ, ўз тобеъларим бирла мусулмон бўлиб, имон чироғига мушарраф бўлдим. Аммо менинг устимда бир душманам бор, Қимизбодпо отлиғ! Анинг тўқсон лак бодполардин лашкари бор. Агар ул манинг мусулмон бўлганимни билса, ул келиб менинг мулкимни хароб қилиб, вайрон қилур!— деди.— Эмди анинг дафъини қилмай кетиб бўлмас!— деди. Хожа Умар сўради:— Сенинг бирла анинг ораси неча кунлик йўл турур?— деди. Фараж шоҳ айди:— Ўн кунлик йўлдур,— деди. Зуфунун айди.— Эмди бормоқ лозимдур.

Фараж шоҳ олдиға тушти, йўл бошлади. Ўн кунда олиб борди. Мусулмонлар ўшал кеча тушиб ёттилар. Фараж шоҳ Зуфунунга арз қилдиким:— Эй барно, бу кеча лашкарларни ҳифз қилмоқ ва эҳтиёт қилмоқ лозимдур. Чораки бодполар ғайри имонсизлардур. Мабодо шабохун урмағай эрди. Лашкари Ислом ўзларини эҳтиёт қилиб ёттилар. Ярим кеча бўлиб эрди, бодполар табли жанг урди. Карнай ва сурнай бирла келиб тегди. Мусулмонларни олиб кетти. Зуфунун ани билди, айди:— Эй Хожа Умар, эмди на қилмоқ керак?— деди. Хожа Умар таъзим бажо келтурди ва айди:— Эмди қўлимдин келгон ишларни қилой, деди.

Алқисса, Хожа Умар ўн саккиз ботмон гурзини олиб бодполарга ётиб ҳар бирини бир солиб ўлтуруб бир нафасда ҳамма мусулмонларни қайтариб олиб келди. Андин Қимиз бодпоға яқин етти. Таблбозни қоқти, анга қасд қилди. Қимиз бодпо: Сен кимдурсен, менинг мунча лашкаримни ҳалак қилдинг?— деди. Хожа Умар айди: Мени билсанг, имом Муҳаммад Ҳанифиянинг хизматкорларидин бўлурмен!— деди,— ул тургон набираи пайгамбари охиризамон турурлар,— деди. Хожа Умар Уммия:— Эй Қимиз бодпо, турғил, бу либосни ташлағил!— деди. Ул ташлаб бошқа либос кийди. Хожа Умар бодпонинг либосларини ўзи олиб кийди, бодпонинг гарданиға минди. Ҳеч ким ани тутолмади. Кўрган бодполар айтадурки:— Подшоҳнинг бўйниға бир кимарса минибдур,— дейдур. Бу ҳол бирла Зуфунунни олдиға олиб келди. Зуфунун:— Бу кимдур?— деб сўради. Хожа

айди:— Қимиз бодпо ушбудур!— деди. Зуфунун:— М да олиб кел!— деди. Хожа Умар олиб келди. Зуфуну насиҳат қилди. Қимиз бодпо лашкари бирла мусулмон бўлди. Зуфунун яхши навозишлар қилиб, либослар бериб, яна ўз шаҳрини ўзларига берди. Андин кейин Қимиз бодпо савол қилди:— Қайси тарафга борурлар?— деди. Зуфунун айди:— Бир дўстим бор эрди излаб, ани йўқлаб борурмен. Яқинда эшитибдурменким, шаҳристонни Зарринга париларни подшоҳини қизи Қарно пари олиб кетибдур. Анинг талабида борурмен,— деди. Қимиз бодпо айди:— Андоқ бўлса, шаҳри Зарринни икки йўли бор: бир йўли қирқ кунлик, бир йўли етти кунлик. Аммо қисқа йўлда хатарлар кўптур. Ул бирла етмак даргумондур,— деди.

Алқисса, Зуфунун Меъад шоҳ бирла Фараж шоҳга рухсат берди. Аммо ровиёни ахбор ва ноқилони осор андоқ ривоят қилурларким, Зуфунунни покдоман Меъад шоҳ бирла Фараж шоҳга рухсат бериб, саруполар бериб, ўз шаҳрига ёндурдилар, эрса, андин Зуфунун Қимиз бодпони келтурдилар. Сўрдиларким:— Эй Қимиз бодпо, бу етти кунлик йўлда қандоқ хатари азим бор? Андин менга хабар берғил,— деди. Қимиз бодпо айди:— Мундин бир кунда дарё лабига етарсиз, андин кейин уч кун дарёда юруб, бир тоққа етарсиз, ул тоғда олти оғоини одийлар бордур. Улар Ож ибн Ануқдин бўлурлар. Ҳар бирининг қадди қоматлари уч минг газ бўлур, ҳар бирининг умри уч минг олти юз йилдур. Ҳар бирининг қуввати Рустамдекдур. Ҳар бир ангуштлари ўттуз газдур. Ултуруш ери уч юз газдур. Ё Имом, сизнинг лашкарингиз анинг ерига рост келмас. Агар ул ерга кирсангиз ҳолингиз не кечғай?!— деди.— Алар роҳзандур, ҳар вақт кемага кишилар келса, кемани дарёга фарқ қилиб, молларини олур. Бу йўлдин ҳеч парранда учмас,— деди. Зуфунун айди:— Менга йўлларни хатарларини баён қил дедим, мени қўрқитғил демадим,— қўрқарни худонин кўрурмен!— деб йўлга равона бўлдилар.

Андин кемачиларни ҳозир қилди. Жабдуқларини олди. Зуфунун покдоманни ҳимматларига ҳамма таажжуб қилди. Кемачилар жонларидин умид узди. Бир-бирларизолиқ олиб видоълашди. Зуфунун покдоман ҳам жиҳозга тушти. Кемалар қуштек учти, ўн кун юруб одийлар тоғига етти. Кемачилар:— Эмди тўхтайлик,— деди. Зуфунун покдоман айди:— Тоққа борайлик,— деди. Ночор тоққа бордилар. Кемани тўхтатдилар. Зуфунун

кемадан чиқди, тоққа равона бўлди. Хожа Умар айди:— Узунгиз ёлғуз сайр қилурсизму? Ё бизлардин киши ҳамроҳ қилурсизму?— деди. Зуфунун айди:— Тамошога ҳар кимни кўнгли бўлса, ани манъ қилмасмиз,— деди.

Алқисса, Хожа Умар ўн сардор бирла чиқтилар. Бир ерга еттилар, эрса, кўрдиларким одийлар бир дарахтнинг тагида ухлаб ётибдур, ул дарахтни етти шохи бор эрди. Ҳама бир жойда эрди. Ҳамма шохи бир шаҳарга соя берур эрди. Одийларнинг ётадурғон макони ул ер эрди. Бир одийни кўрдиларким, икки путини дарахтнинг икки шохига қўйиб ётур. Булар одийларни хўб тамошо қилдилар. Хожа Умар айди:— Эй, покдоман, вақт ганиматдур! Мен буларга маълум қилмай кемаларнинг боғларини ешиб қўяй?— деди. Зуфунун айди:— То мен одийларга учрамай мундин ўтмасмен!— деди. Буларнинг захраси ёрилди. Булар айдиларки:— Қандоқ муқобил бўлурмиз?— деди.— Э Хожа Умар, аларнинг бирини бедор қил, анинг бирла сўзлашайин,— деди. Хожа:— Хуш бўлғай!— деб ўрнидин турди. Оёғини шохга солиб ётгон одийни олдига келди. Ўн саккиз ботмон гурзи бирла урди. Гурзи зарбидин шохдин оёқлари ерга тушти, жонидин ўтти, чўчиб ўрнидин турди. Олдида бир одамни кўрди, анга ҳайбат қилиб наъра урди. Олдида бир юз ботмон тош бор эрди, ул тошни Хожага отти. Хожа Умар қочиб борди. Тош етмади. Тош дарёга тушти. Одий ушлай деб қўл узатти. Хожа муаллақ уруб ўзини Зуфунунни орқасига олди. Одий Зуфунунга рўбарў бўлди. Зуфунун Худойи Таолога таваккал қилиб: «Аллоҳу акбар!» деб наъра уруб, одийни камарига қўл солди. Ердин узуб олди. Бош устида айлантируб ерга урди. Одий беҳуш бўлиб қолди. Хожа Умар келиб боғлаб олди. Андин кейин яна бири уйғонди. Оғосини бандда кўрди, Зуфунунга ҳамла қилди. Зуфунун ани ҳам кўтариб ерга урди. Ани ҳам боғладилар. Андин учунчиси уйғонди, ул ҳам гирифтор бўлди. Алқисса, олти оғойинини Зуфунун дарбанд қилди. Зуфунунни бу корларига одийлар таслим қилдилар. Зуфунунни оёқларига бош қўйдилар. Саҳобалар айдилар:— Кўб урушда бўлдук ва кўрдук, мундоғ паҳлавонни кўрганимиз йўқ!— деб офарин қилдилар. Одийлар айди:— Эй Алининг ўғли, бизлар умримиз ичида сендек паҳлавон, забардастни кўрганимиз йўқ, эмди ҳарна фармон қилсанг бажонидил қабул қилурмиз,— дедилар. Зуфунун айди:— Аввал Аллоҳ ва Расулга иқрор қилиб мусулмон бўлинг-

лар! Улар иқрор қилиб мусулмон бўлдилар. Андин:— Эй жувон, бу ерга не сабабдин келдинг? Zufунун айди:— Сизни мусулмон қилғали келдим!— деди. Одийлар айди:— Юзингни очғил кўрали. Қандоғ паҳловон экансен?!— деди. Zufунун айди:— Менинг аҳдим бордур, мен бир дўстимни йўқотибдурмен, то ани кўрмай кишига юзимни кўрсатмағаймен,— деди. Одийларни банддин халос қилдилар. Андин кема бошига келдилар. Одийлар Zufунунни жиловда югурдилар. Zufунун кемага тушти. Одийлар сувга кирдилар, сув аларнинг ошиқиға етмади. Дарёдин дурри жавоҳир олиб саҳобаларга бердилар. Саҳобалар олмадилар. Қайтариб бердилар. Одийлар сўрадилар:— Қайда борурсизлар?— деди.— Парилар маконига борурмиз!— дедилар, одийлар айдилар:— Анда етолмайсизлар! Zufунун айди:— На сабабдин?— деди. Одийлар айди:— Парилар подшоҳини қизи-Қарно пари амирзодага ошиқ бўлуб, етти йил ани орқасида юруб, Имроншоҳ деганни юртида вақтни ғанимат топиб олибдур. Илми нужумда кўрган эмишки, анинг орқасидин бир қиз келиб имомзодани олиб кетар эрмиш! Тадбирекни, дарё лабида сарроҳа қўяр эрмиш, ҳар сарроҳа бир йўлга баробар эрмиш. Анда учрагонларни дарёга йнборур эрмиш. «Мабодо аларнинг ичида ўшал қиз бўлса, ўлсун», деб. Андин алардин қутулурмиз» деб эди. Zufунун айди:— Ул амирзодани не ерда сақлар эрмиш?— деди. Одийлар айди:— Узининг боргоҳида сақлар,— деди.— Етти йилдан бери ўзини амирзодага арз қилур эрмиш. Эй жувон, амирзода анга қабул қилмабдурмиш. Икки оёғини қадимғидек қилай деса ҳам қабул қилмас эрмиш! Эй жувонмард ўзунга эҳтиёт бўл, йўлни кўп хатарлари бордур!— деди. Zufунун Имом Муҳаммад Ҳанифияни отларини англаб ўзларини Ҳақ Таолоға ташлади. Тангри Таолоға таваккал қилди. Одийлар бирла видоъ қилди, шаҳри Зарринга равона бўлди. Zufунун имом Муҳаммад Ҳанифияни ёд қилиб йнглаб бу байтни ўқидилар:

БАЙТ

Zufунун ёди Имомда зори ҳайрон йнглади,
 Фироқида қилди ҳар дам оҳу афгон йнглади.
 Юсуфни йўқотиб Якуби Каньон йнглади,
 Етти йил дарди фироқида беармон йнглади,
 Лайлини ишқида Мажнун дар биёбон йнглади

Ошиқу шайдо эрур Муҳаммад Ҳанифга Зуфунун,
 Фикри ёди ул эди, ётса-турса туну кун,
 Шоҳ Имрон мулкида ғофил бўлиб йўқотти тун,
 Излайин деса, анга бўлмади ҳеч ким раҳномун,
 Оташи ишқида доим бағри бирён йиғлади.
 Тоғу тошни изласа сипоҳ бўлиб топмас ани,
 Кеча-кундуз ул сўрур Имом Ҳанифа қани?!
 Ишқ ўтида ўртониб доим анинг тинмай жони,
 Ҳайф бўлди Зуфунунни кўргани, кўрмагани,
 Етти йиллар изланиб ҳажрида чандон йиғлади.
 Зуфунунга ул Имомдин ўзга эмди не керак,
 Титрар эрди ҳарзамон монанди япроғи терак,
 Муҳаббати Имомнинг тегди анга ракба-рак
 То Мадина келди-ю Имомдин тобти бир дарак,
 Соғиниб ҳар дам анчун ашку борон йиғлади.
 Васлини излаб тополмас ҳар киши жон чекмаса,
 Тобмағай Юсуфни Яқуб байт ул-эҳзон чекмаса,
 Ухламай ёди била тунларда афғон чекмаса,
 Лаззати ҳуммора билмас, токи ҳижрон чекмаса,
 Ишқ дардини кўрунг кофурни ислом айлади.

Алқисса, сув ичида тўрт кун юруб, дарёнинг четига чиқтилар, ул кеча Қарно пари Имомга арз қилди. Имом асло қабул қилмади. Мундоғ муноқаша бирла тонг отти. Кундуз бўлди. Парилар кўрдилар шаҳарга одами-зод келибдур. Париларга ғавғо тушти, айдилар:— Бизларни шаҳримизга ҳеч вақтда одамизоднинг қадами етган эрмас эрди. Эмди бу замонда бу ерга одамизод келибдур!— деб шуҳрат бўлди. Аммо, Зуфунун либоси аврат кийди. Авратларга лозим нимарсалар қўйди. Чунончи аввалда Ҳазратдан шундоғ башорат бўлуб эрди. Андин кейин Зуфунун юзлариға парда туттилар. Боргоҳларини рост қилиб ўлтурди. Муҳаммад Ҳанифияни ёд қилиб бу байтни ўқидилар:

БАЙТ

Бу парилар келди-ю кўрарга ёрим келмади,
 Ҳолими йўқлаб сўрарга эътиборим келмади.
 Етти йил бўлди анинг мендин айру тушгани,
 Шоҳлар шаҳаншоҳиким, ул тождорим келмади.
 Ё унутти мени ул, ё ўзгага берди кўнгул,
 Мунтазирмен ўлтуруб, ул интизорим келмади.
 Кел бери кўрсат юзунгни, ташналикдин ўлмайин,
 Ул булутнинг ёмғири оби баҳорим келмади?!
 !

Алқисса, Зуфунун мундоғ ибодатлар бирла ўзларини йўқотиб ўлтурди, эрса, Хожа Умар, силоҳларини кийиб, чодир эшигида ясовул бўлуб ўлтурди. Лашкари Ислоом, саҳобалар омодаи жанг бўлуб ўлтурдилар. Ул ҳолда подшоҳ парини вазири элчи бўлуб келди. Лашкари Ислоомни кўрди. Келиб салом қилиб, савол қилди:— Эй қавмлар, сизлар қайси қавмлардин бўлуриңизлар ва бу ерга не сабабдин келуриңизлар?— деди. Булар:— Бизлар араб халқи турурмиз, мусулмондурмиз! Ҳазрати Муҳаммад алайҳиссаломнинг уммати бўлуриңиз! Сардоримиз бордур!— дедилар. Вазир айди:— Андоғ бўлса, мендин сардорингларға хабар беринглар,— деди. Хожа Умар айди:— Менда қувват йўқки, бу ишни аҳд қилсам,— деди.— Зайди ибн Алидин ижозат қилинглари, ул аҳд қилур,— деди. Зайд ибн Али:— Эй пари, ичкари киринг,— деди. Вазир ичкари кирди. Зуфунунни намозда кўрди. Бир лаҳза қараб турди. Зуфунун намозни ўқиб бу муножотни қилди:

МУНОЖОТ

Муножотим сенга Қознол ҳожат,
 Узингдин тилайин бир неча ҳожат!
 Худовандо баҳаққи Шоҳи Мардон,
 Паришон хотиримро шод гардон?
 Йироқ ердин келиб чун ўлтурурмен,
 Менга кўрсат бу дамда рўйн хубон!
 Иков ўлтурсак эрди бир палоста,
 Яна сўзлар эдук алвони алвон!
 Бу кунни менга кўп қилма худоё,
 Яна қилма мени кўнглум паришон.
 Муъссар айла давлатни Имомга,
 Умидим ул эрурким сурса даврон!

Алқисса, Зуфунун фотиҳани юзига тортти. Назар солди, Зайд ибн Алини кўрди. Айди:— На ишқа келдинг?— деди. Зайд ибн Али айди:— Подшоҳ парининг вазири келибдур,— деди. Зуфунун юзига ниқоби шоҳи тортти. Зайд ибн Алиға айдилар:— Вазирни ичкариға олиб кир!— деб вазирни олиб кирди. Вазир салом қилди. Хизматкордек қўл боғлаб турди. Зуфунун юзларининг бурқабни олиб қўйди. Вазир ҳайрат мақомида қолди. Умри ичида мундоғ одамизодни кўргани йўқ эрди. Вазир таҳсину офарин қилиб бу байтни ўқиди:

БАЙ1

Топилмас бу заминни юзида сендек пари пайкар,
Башарму ё малак ёки ҳури жаннат ва ё кавсар?!
Алқисса, вазир ўзига андиша қилди: «Жаҳонда па-
рилардек хуш суврат соҳибжамол нимарса йўқ деб эр-
дим. Одамизод парилардин юз чандон соҳибжамол
экан», деб, таҳсину офарин ўқиди:

Қаддингни кўрдум, юзингни қил назар моҳваш,
Уртадинг жонимни сен, солдинг мени жонимга гаши
Куймаган ишқингни кўйида торн мўйим қолмади,
Мисли дўзах ўти ичимга урди, чиқмади!

Андин сўнг вазир бошини хижолатдин кўтармади.
Зуфунун покдоман ҳарчанд:— Менга қараб сўзлағил,—
деса, Зуфунунга қараб сўзлайолмади. Бошини тубан
солиб ўлтурди. Ночор бўлуб вазир айди:— Эй одамизод,
ҳануз бу ерга одамзоддин келган эрмас эрди. Не сабаб-
дин мунда келдинг?— деди. Зуфунун покдоман айди:—
Эй парилар, мен йўқотғувчимен, йўл йўқотиб Арабис-
тондин бу ерга келдим. Келганлар ҳаммалари саҳоба-
лари он Ҳазрат саллалоҳу алайҳи васаллам турурлар,—
деди. Вазир бу сўзни эшитиб дарҳол ўрнидин туруб
чиқиб парилар подшоҳини олдиға борди. Айдики:— Эй
парилар подшоҳи, мен дунёда юруб одамизоддек пари-
лар ичинда хушжамол нимарсани кўрганим йўқ эрди,—
деб таъриф қилди. Подшоҳ сўради:— Эркакму ё заифа-
му? Вазир айди:— Авратға ўхшашдур, ўзи Ҳазрат Али-
нинг фарзандидин бўлур экан. Ун минг саҳоба бирлан
келибдурлар. Барчаси мусулмон!— деди. Парилар под-
шоҳи айди:— Эй вазир, билдингму, бу ерга не сабаб-
дин, не боисдин келибдурлар. Бориб уларни мени ол-
димға олиб келғил, ўзларидин сўз эшитай. Мунча таъ-
риф ва тавсиф қилғон одамзодни кўрайлик!— деди.
Вазир ушбу назмни ўқуди:

НАЗМ

Ани васфини айтмак бирла бўлмас,
Асалдек ичка ютмак бирла бўлмас.
Этак бирла Қуёшни қандоқ беркитар,
Ани васфини айтмоқ бирла бўлмас!
Ани минг йилгача васфини қилса

Ҳар қозағга битмак бирла бўлмас.
Неча яхшилар ўтмиш бу жаҳондин,
Ани мунга тенг этмак бирла бўлмас!

Алқисса, парилар подшоҳи таажжуб ила такрор айди:— Борғил, андоғ бўлса, ани мунда келтурғил! Биз ҳам кўрайлик мақсудини сўрайлик,— деди. Парилар вазири келиб Хожа Умарга айди. Хожа Умар вазирни ичкарига киргизди. Зуфунун покдоман асъаса-дабдабау, шон-шуҳрат бирла равона бўлдилар. Нечанд парилар истиқболларига чиқтилар. Улар пиёда бўлуб мулоқотда бўлдилар. Беҳад иззату ҳурматлар қилиб подшоҳ ҳарамига тушурди. Чораки бул ҳамма иззат зоти бобаракот он ҳазрат саллаллоҳу алайҳи васалламдур. Алқисса, парилар ҳар бири ўз мартабаси бирла ўз тахтига ўлтурди. Подшоҳ айди:

— Эй азиз меҳмоним! Эмди сиздин сўз сўрала. Сиз соҳибқиронни фарзанди экансиз, юзингиздин ниқобни кўтаринг?! Бу ўлтурган парилар дийдорингизга муштоқ эрурлар ва орзуси босилсун!— деди.

Зуфунун покдоман подшоҳнинг сўзи бирла юзидин бурқаъни олди. Парилар ани кўруб барчасини захраси учти ва беҳуш бўлиб ерга йиқилди. Парилар подшоҳи айди:— Эй вазир, сен мунингдин бирини таъриф қилгон эмас экансан!— деди. Вазир айди:— Оре, подшоҳо билиб эрдим, бу сўзумдин зиёдароқ бўлса, яна таъма бўлмасун деб андиша қилиб айтмаб эрдим,— деди.

НАЗМ

Билиб эрдим бир одаминжонсан,
Лек кўрдум хирожни чандонсан!

Алқисса, андин сўнг парилар подшоҳи айди:— Таом келтурунглар. Парилар турли таом тайёр қилиб, гуногун неъматлар торттилар. Ул таомлардин интиҳосиғача тановул қилдилар. Андин бу парилар подшоҳи савол қилди. Айди:— Эй шаҳсувори олийшон, нури чашм Али разийаллоҳу анҳу эмди сиздин сўз сўрай. Сизга йўл бўлсун? Зуфунун покдоман вазирни олдиға чорлаб олди ва ани қулоғига оҳиста анча воқеайи гузаштани бир-бир баён қилдилар:— Аммо мен ўзум шоҳ Ирамни қизимен. Ул отамға шарт қилиб эрдим: «Мени шавҳарга берурмен демағил! Менинг бир шартим борки, ҳар

ким мени бағримни ерга тегурса, менинг жуфти ҳалолим ўшал бўлур!» деб эрдим. Бир кун канизакларим бирла шикорга чиқиб эрдим, ногоҳ Муртазойи Алининг ўғли ҳам ул кун шикорга чиқиб, мени шикоргоҳимда шикор қилиб юрур экан. Уларни кўруб қаҳрим келиб, дучор бўлиб, гўштин олдук, ул мени отимдин олиб ерга қўйди. Мени шартим бажо келди. Ва ул меним шавҳарим бўлди. Мен ҳам уларни қабул қилдим. Алқисса, андин Мадинага бориб, йўлда Имроншоҳнинг мулкида Амирзодани олдирдим. Ани қайда эканин билмадим. Ночор Мадинайи мунавварага бориб эрдим. Ҳазрат Али разийаллоҳ анҳу Равзайи муборакка кириб эрдилар. Расули Акрам саллаллоҳу алайҳи васаллам Ҳазрат Алига фотлар бирла башорат бердилар. Ҳазрат: «Имом Муҳаммад Ҳанифияни парилар ва Қарно пари шаҳристони Зарринга олиб борди», деб айтиб эрдилар. Аммо фарзандинг сиҳат-саломат. Ирамнинг қизи бор, оти Зуфунун!» Олиб келадур! Андин ўзга ҳеч офаридакор олиб келолмас. Аммо Имомга парилар подшоҳининг қизи ошиқдур, оти Қарно паридур», дедилар.— Етти йилдин бери мен ани саргардони бўлуб юрубмен,— деб айди.— Эмди бу ерга келдим,— деб барча қиссаларини бир-бир баён қилди. Вазир андин фориг бўлиб парилар подшоҳига арз қилди: — Эй султон, бир қошиқ қонимдин ўтсангиз бу сирни баён қилай,— деди. Подшоҳ изозат берди. Вазир оҳистароқ айттай деб эрди, подшоҳ фармон қилдиким:— Ошкора айтғил, токи барча халойиқ билсун!— деди. Вазир подшоҳдан ижозат олиб, қиссани бир-бир баён қилди. Парилар ҳайрон қолди. Барча халқ одамизод ва парилар айтадурлар:— Барокалло, марҳабо, марҳамат, раҳмат сенга! Етти йилни юзида меҳнату машаққатлар тортиб юрса, хотун мундин ортиқ бўлмас! Қимарсани мундоқ суйгани бўлса Қарно парини қабул қилмас!— дедилар. Парилар подшоҳи Қарно паридин Амирзодани сўради. Қиз кўпиб отасига таъзим бажо келтурди. Айди:— Аё подшоҳи олам, умрунг дароз бўлсин, давлатинг зиёда бўлсун, мен неча муддатдин бери Амирзодага ошиқ эрдим. Ҳар кун икки минг лашкар бирла етти дарёдин ўтиб, етти йиллиқ йўлни тай қилиб, бориб жамолига тўйиб келар эрдим. Дунёда офату бало ва меҳнат ани бошида бўлса, анга хабар берур эрдим. Ул кунки, сен мани яқинларим бирла меҳмондорлиқ ва зиёфат қилур эрдинг. Ул Амирзода бир чоҳга йиқилибдур ва ҳар икки оёғидин

айрилибдур. Мен ғофил анга хабар беролмадим. Бир кун бориб ани Имроншоҳнинг кўшкидин ёлгуз топиб, олиб келдим. Етти йилдин бери тарбиятлар қилурмен. Ҳар кунда ўзумни анга арз қилурмен. Ҳаргиз сўзумға унамайдур. Айтадурки: «Мени маъшуқам бор, ани ҳаргиз навмуд қилмасмен!» дейдур. Мен анга нигорон. Ул мендин гурезон, етти йилдин бери мени ишим битмай-дур. Анинг муҳаббати ҳаргиз кўнглимдин чиқмайдур. Айтадурким: «Мени бир маҳбубам бор то ани кўрмай, ҳури жаннат бўлса ҳам керак эрмас. Қабул қилмасмен», дейдур. Подшоҳ андин Амирзодани қошиға кирди. Анинг бирла кўришти. Ҳол-аҳвол сўрашти. Ўзи баробарида тахт қўйди. Амирзодани анга чиқариб ўлтурғузуб қизидин сўз сўради. Қарно пари ўз ишқини ўртаға солди. Подшо айтиди:— Эй Амирзода, сиз оёғингизни Қарно пари тузатай деса, на учун ани сўзини қабул қилмассиз? Амирзода айтиди:— Эй парилар подшоҳи! Бу сўзини Қарно париға манъ қилғонмен. Бир маҳбубам бор, то ани хушнуд қилмасам, ўзгаға қарамасмен! Подшоҳ айтиди:— Ул маҳбубни кўрсангиз танурмусиз? Амирзода айтиди:— Танурмен!— дедилар. Парилар подшоҳи ўртаға ҳижоб тутти. Бир тарафға Амирзодани ўлтурғузиб, яна бир тарафға аёл бирла Зуфунун покдоманни келтуруб ўлтурғуздилар. Парилар подшоҳи айтиди: Эй Зуфунун покдоман, мен парилар орасидин излаб бир одамни топтим, ул сенинг маҳбубинг экан,— деди. Зуфунун покдоман айтиди:— Бўлса керак. Парилар подшоҳи:— Андоғ бўлса, кўрсанг танурмусан?— деди Зуфунун покдоман айтиди:— Оре танурмен!— деди. Подшоҳ айтиди:— Андоғ бўлса ўртадин пардани кўтаринглар!— деди. Пардани ўртадин кўтардилар. Икки ошиқи покдоман пок-сиришт бир-бирини тануб чандон йиғладилар:

НАЗМ

Жаҳонга келмағай ҳаргез санингдек бир пари рухсор,
 Юзунгдур ояти тужжор жўйиман тахтхо алонноҳор.
 Ани ҳусни жамолиға тамоми халқ хайрондур,
 Куярманким жамолиға кеча тонг отғунча бедор.
 Нетайин бир мусофирман, дили жоним била банда,
 Бу ғурбатта манга жоно, киши ҳам бўлмади ғамхўр,
 Ўзидур Юсуфи оний, юзи хуршиди тобони,
 Ҳама элни сухандони, ажойиб нозанин дилдор!
 Хуш ул ёрим қизил гулдур, Зуфунунким анга қўлдур,
 Кеча кундузлиги йилдур, этибжан ғазалин бисёр.

Бу икки ситам расида ва меҳнат кашидалар бир-бирларини бўйниларидин қучоқлашуб, беҳуш бўлуб қолдилар. Ва боз хушлариға келди, кўзлари очилди.

БАЙТ

Имомим солмағил ҳижрон доғини,
Иков сайр этайлик васл боғини.

— деб зори дил айтиб кўруштилар. Бир-бирини хўб тонуштилар. Ул иккиси наъра уруб ерга йиқилдилар, беҳуш бўлуб ётиб қолдилар.

Алқисса, бу ҳолда етти мартаба икки ошиғу маъшуқ покдоман ўзларидан кетиб, ўзлариға келдилар. Парилар подшоҳи бу сирни кўруб, ҳайрон қолди. Парилар подшоҳи ўз қизи Қарно париға ғазабланди, айди: Ишқики, бу иккисида бор экан ҳеч жондор орасида бўлмас. Қарно айди:—Амирзодадин ҳар қанча бўлса, кечмаслик, аммо Амирзода анинг бирла бўлса, худо йўлида Зуфунунға бағишладим. Ани баҳридин ўтдум!— деди.

Алқисса, парилар уларнинг ишқиға таҳсину офарин қилдилар. Барча халқни ташқари чиқориб иковлонни уч-кеча кундуз бир уйға ёлғуз қамаб қўйдилар. Улар бу муддат ичида поку матраҳ бўлуб ўлтурдилар. Эрса, парилар подшоҳининг аларға эътиқоди зиёда бўлди. Қизиға итоб қилди, айди:—Эй гесу бурида, бу икки ошиқу маъшуқни мунча саргардон ва паришон ҳол қилибсен?—деб қизини банди зиндонға солди. Андин Зуфунунға айди:—Эй қиз, маҳбубингни оёғини давосини қилмасмусен?—деди. Зуфунун айди:—Умидим улки, шул ерда тузалиб кетадур,—деди. Подшоҳ Зуфунунинг бу сўзиға кулди. Андин сўнг париларға фармон қилди:—Дарё лабида фалон дарахтни мағзини олиб келинглар! Мулозимлар бориб ани келтурдилар. Ани бир косаға солиб, одамни сути бирла маъжун қилиб, оби даҳанини анга суртуб, ул доруни қирқ бир кун ул жароҳатға қўйдилар. Илгариги аслидин зиёдароқ бўлди. Парилар подшоҳи Амирзода бирла Зуфунун тўйларини жамъи халойиқға бердилар. Андин сўнг, Ҳазрат Расули Акрам саллаллоҳу алайҳи васалламни найзаларини Амирзодани чодирлариға олиб бориб санчди. Жамъи лашқари Ислом саҳобалариға кўргузди. Алар Амирзодани оёғига бош қўйиб, шоду хуррамлик қилиб, Ҳақ Таолоға ҳамду сано айдилар. Парилар подшоҳи Зуфунунни хилватға олиб бориб сўради:—Сизлар бу жойда бир-бирларингиз

бирла қавуштингизларму? Чароки ер юзида бир-бирларингизни кўрмай, соғуниб қолғондурсиз,— деди. Зуфунун покдоман айди:— Ҳануз қўшулгонимиз йўқ!— деди... Парилар айди:— Қарнопари бечора етти йилдин бери Амирзодани жони дили бирла асради. Бир йўли қарамади. Алқисса, парилар подшоҳи Амирзодадин сўради:— Ростму?— деб Амирзода айдиларки:— Мен андоқ кимарсанинг пушти камаридин бўлгонмен! Ҳаргиз ота-бобом ёлгон сўзлаган эрмас! Мен ҳам ҳаргиз ёлгон сўзламасмен! Парилар подшоҳи айди:— Бу икки канизак сизга етти йилдин бери ошуқ бўлса, энди қандоқ қилур-сизлар? Амирзода айди:— Эмди мен бир аҳд қилиб эрдим, аҳдим улдурки, то мен Зуфунуннинг отасини тамоми лашкарини олиб мусулмон қилмасам, дунё юзида ҳаргиз фароғат қилмасмен, Мадинаға ҳам бормасмен! Яна айдиларки:— Ушал муддагдин бери Зуфунунға ҳам қарағаним йўқ! Аҳдим ҳануз тамоми бўлгани йўқ!— дедилар. Амирзодадин парилар подшоҳи бул сўзни эшитиб, завқи ажиб қилиб айдики:— Боракаллоҳ! Одамизод, шундоғ бўлсаки, аҳдиға шундоғ вафо қилса!— деди. Андин сўнг Ҳазрат Усмон разияллоҳу анҳуға ва Ҳазрат Али каримоллоҳу ваҷҳаға олиб боришга Ҳазрат Зайд ибн Алиға ва Саъид Ваққосға ҳадя чиқориб бердилар. Алқисса, Амирзода жойларидан туруб айдилар:— Эй парилар подшоҳи! Менинг бир арзим бор қабул қилурмусизлар?! Парилар подшоҳи айди:— Бажонидил қабул қилурмиз! Амирзода айдилар:— Мени орзум улдурки, Қарно парини банддин озод қилингиз! Менинг орқамдин халқ айтурки, «Бир одамизодига шунча яхшилиқ қилиб эди, ани бандга солиб кетти» дейдилар. Менга бадном бўлмасун! Парилар подшоҳи:— Андоғ бўлса, зиндондин чиқаринглар!— деб амр қилди. Зиндондин чиқориб, олдиға келтируб, одамзодға ошнқ бўлурдин тавба берди. Дигар мундин буён бу хўйи бадни қилсанг, дарё тагида бўлсанг ҳам банди зиндон қилурман!— деди подшоҳ.

Алқисса, парилар подшоҳи ва парилар буларни олиб дарёда жиҳозга солиб видоълашиб, қайттилар. Булар тўрт кеча-кундуз юруб паҳлавонлар олдилариға еттилар. Ногоҳ одийларни назари буларга тушти. Дарҳол тоғдин тушуб буларни олдиға келиб, салом берди. Аммо Амирзода буларни кўруб ҳайрон қолдилар:— Булар қандоқ одийлар? Хожа Умар айди:— Буларни Кўҳи Қоф

борурда, Зуфунун мусулмон қилиб Исломга мушарраф қилиб эрдилар.

Алқисса, ул одийлар дарёга кириб дурри жавоҳирлар олиб чиқиб келишга кема олдилар. Булар айдилар:— Эмди солмаса экан, жиҳозлар ғарқ бўлур. Одийлар қўлини тортти. Амирзода одийларга навозишлар қилдилар. Амри маъруф, наҳи мункарни ўргаттилар. Улар бирла видоълашиб йўлга юрдилар. Одийлар булар орқасидин қолмай юруб эрди. Амирзода айди:— Булар не сабабдин биздин қолмайдур? Хожа Умар айди:— Буларни мақсуди Зуфунунни дийдоридин умидвор. Ул сабабдин эргашиб қолмайдур. Аларга ваъда қилиб эрди. «То мен дўстимни топмасам, юзумни ҳеч кимга кўрсатмасмен ва агар ёримни топсам сизларга жамолимни кўрсатурмен» деб. Булар анинг учун бирга эргашиб келадур. Амирзода Зуфунунга қараб айдилар:— Ал ваъдатун дайн вафо бўлубдур! Бу ҳадис мазмунига амал қилсанг, бир йўла бурқаънгни кўтар, улар кўрсун,— дедилар. Алқисса, Амирзоданинг амри бирла бурқаъни кўтарди. Одийлар кўруб, ҳайратда қолиб қўлларини тишлаб қолди. Бозинки бошидин калима айтиб мусулмон бўлдилар. Амирзода айдилар:— Эй одийлар, мўъминлиғда Ҳақ таборак ва таолонинг пайғамбарини ҳақларида бутларингизни ушотгил! Худони амрини бажо қилиб намоз ўқунглар, ибодат қилинглар! То шойистаи жаннат бўлурсизлар!— дедилар. Хожа Умар уларнинг қулоғига оҳиста сўз айди:— Сизларни мусулмон қилгон қиз Амирзоданинг кучлари бўлуб қолди.

Худойи таборак ва талонинг қудратиға таҳсину офарин қилдилар. Тақи уч кун йўл юруб дарёдин ташқари чиқтилар. Вилояти Қимиз бодпошоҳга келдилар. Амирзода айди:— Эй Хожа Умар, бу кимнинг мулкидуру кимга тааллуқлидур? Хожа Умар айди:— Ё шаҳзодаи Имом! Бу Қимиз бодпошоҳ деган одийларни вилоятидур. Муни ҳам Зуфунун канизакингиз мусаххар қилган. Тўқсон лак кишиси бирла мусулмон бўлгон!— дедилар. Булар бу сўзда эрди. Қимиз бодпошоҳ жамъи лашқари бирла етиб келди. Амирзодага салом бериб мулоқотда бўлдилар. Амирзоданинг ҳақиға фотиҳа ўқуб, дуойи хайр қилиб, андин кейин орзуи дийдор қилдилар. Амирзода мунда ҳам ҳукм қилдилар. Зуфунун бурқаъни очиб буларга юзларини кўрсатти. Булар оёғига йиқилиб ҳушидин кетти. Бодпо буларни таклиф қилди ва ўз шаҳриға олиб кирди. Уч кун буларни меҳмондорлик қилди.

Андин кейин Амирзодага хилъати подшоҳона бериб Амирзодани ва тамоми саҳобаларни йўлга солиб узатти. Хожа Умар бодполарга айди:— Сизларни мусулмон қилгон шу қиз Амирзодани заъифидур.

Андин кейин неча кеча-кундуз йўл юруб Фараж шоҳнинг мулкига еттилар. Фараж шоҳ хабар эшитиб, Амирзоданинг истиқболига чиқиб иззату ҳурмат билан Амирзодани ўз шаҳрига киргузди. Ҳар ерни ҳўб ораста қилиб, уларни анда тушурди. Ул жой андоғ сабззори майдони оби тоза, ҳавзи гулзори жойи хуш эрди. Фараж шоҳ Амирзодага неча уйларни ўлтурғали жойи олийлар қилиб, андин ҳўб тузатиб эрди. Амирзода анда кўндилар. Ҳаммалари фотиҳа ўқуб «марҳабо» деб барчалари анда ўлтурдилар. Хожа Умар Амирзодага айди:— Буларнинг ҳаммасини Зуфунун мусулмон қилгон! Амирзода айди:— Буларни фил устидин ким узуб олди? Хожа Умар айдилар:— Зуфунун канизагингиз!— деди. Андин кейин ул кеча булар ҳам меҳмондорлиқ қилдилар. Эрта билан Амирзодага, Зуфунунни ҳамма саркардалариға ҳам либоси мулукона кийгуздилар. Амирзода аларга амри маъруф, наҳи мункарни ўргаттилар. Айдилар:— Бутхоналарни бузуб масжиду мадрасалар бино қилгил!— дедилар.

Андин чиқиб, йўлга қараб равона бўлдилар. Неча мароҳала тай қилиб, Меъад шоҳни вилоятиға дохил булдилар. Меъад шоҳ ҳам эшитиб истиқболлариға чиқиб эрди. Амирзода ани кўриб ҳайрон қолдилар. Хожа Умар:— Зуфунун муни ҳам мусулмон қилди,— дедилар. Амирзода айдилар:— Бул Меъад шоҳни филни устидин ким узуб олди? Меъад шоҳ айди:— Канизингиз узуб олди. Эмди ваъдага вафо қилсун, дийдорини кўрсатсун! Зуфунун покдоман бурқаъни олиб уларга юзини кўрсатти. Меъад шоҳ ани кўруб ҳайратта қолди. Андин кейин ўрдусиға таклиф қилиб, уч кеча-кундуз зиёфати пойи олий қилиб, ҳаммалариға хилъат кийгузди. Бир неча кун йўл юруб бир ерга еттилар. Ул ерда икки йўл пайдо бўлди. Бири Мадинаға, бири покдоман Зуфунунни отасини шаҳриға яқин борди. Лашкари Ислом ул ерда маслаҳат қилдилар:— Эмди қайси йўлга борадурмиз? Амирзода айдилар:— Андоғ бўлса сизлар Мадинаға боринглар! Мен аҳд қилиб эрдим «Зуфунунни покдоманни отасини мусулмон қилмагунча, Мадинаға бормасмен» деб. Урушға кўнгли йўқ киши Мадинаға борсун!— дедилар. Бу сўзни ҳаммалари эшитуб, ҳеч ким

Мадинаға бормас бўлди. Алқисса, ўшал ҳолда кенгашиб, Мадинайн Мунавварага нома йибориб, Зуфунунни отасини шаҳрига юрмоқчи бўлдилар. Бу маслаҳат Зуфунунга хуш келмади. Амирзодани хизматиға арз қилиб айди:— Эй шаҳриёри лашкар, лашкарларнинг етти йилдин бери йўл машаққатида кўп жабр-ситамллар тортиб, ҳол-аҳволи қолмади. Булардин ота-она, хешу ақраболари умидини узгандур. Булар Мадинаға бориб уруғу туққанларини кўрсалар, ҳам бориб ёру меҳрибон, яъни Ҳазрати Муртазойи Алини, Биби Ҳанифа онангизни кўруб алардин дуо олиб, андин кейин, отамни устиға борсок бўлмасму? Амирзода айдилар:— Мард киши бир сўзда турур! Бу сўзни Зуфунун эшитиб хомуш бўлди.

Алқисса, кенгашиб Мадинаға нома қилдилар. Ул номада: «Аввал худо аzza ва жалла, иккинчи ҳазрати расули салаллоҳу алайҳи васаллам ва учунчи ба номи чоҳарёр ва аларга мақсуд шулдурки, етти йилдан бери саргардон бўлуб, шаҳристони Зарринга бориб, парилар шаҳридин Ҳазрат имом Муҳаммадни топиб, сиҳат ва саломат қўлимизга олдук, боз ўз вилоятимизга омон келиб эрдук, энди шу ердин Арабистон, яъни шоҳ Ирам вилоятиға хиром айладук. Албатта, дуода ёрмандлик қилсунлар», деб битиб, Хожа Умарни қўлиға бериб, равона қилдилар. Хожа Умарга айдилар:— Ҳаммамизни ота она, хешу таборимизга бизлардин дуо дегин!— деб. Хожа Умарга йиғлашиб видоъ қилиштилар. Хожа Мадина йўлиға юриб кетти ва ўзгалари шоҳ Ирам вилоятиға қараб юрдилар. Хожа Умар бир ойда Мадинаға етдилар. Мадинайн мунавварани дарвозасини кўруб кўзиға ёш олдилар. Дариго расул алайҳиссаломни ёронларидин жудо бўлдук, деб гўристон ёқасига бориб дуо қилиб, мазоратлардин мададу истиёнат тилаб, андин кейин Мадина ичига қадам босдилар. Равзаи муборак ичига кирди. Барча одам Хожа Умар келибдур» деб эшитиб келдилар. Андин кейин сўраштилар. Хожа Умар ўтган саргузаштларини бир-бир баён қилдилар. «Шаҳристони Зарриндин саломат келдук. Алқисса, иш шоҳ Ирам вилоятида қолди. Буларни ҳоли нечук экан?!»— дедилар. Аросат кунидак барча ёронлар Хожа Умарни ўртаға олдилар. Хожа Умар бўлгон воқеани жавоб берур эрди. Андин сўнг Ҳазрати Муртазойи Алини дарвозалариға бордилар.— Ассалому алайкум, эй шери Худо! Ва ассалом, эй жумлайи асҳоб!— дедилар. Ҳазрат Муртазойи Али карамаллоҳу важҳа жавоби салом

бердилар. Андин ҳол-аҳвол сўрдилар. Хожа Умар айтиди:— Шаҳристони Зарринга бориб, қайтиб, бир кишини бурни қонамай Ҳазрат Имомни сиҳату саломат олиб келдук. Арабистонга келгонда менга нома битиб, баён айлаб йибордилар. Узлари Зуфунунни отасини вилояти Эрамга юруб кеттилар. Боз Имом ва ўзгаларни ҳоллари нечук бўлди экан? Мен улардин айрилгони кунларимга бир ой бўлди,— деб тамоми қиссаларин бир-бир баён қилдилар. Мадина халқи бу сўзни эшитиб, оҳу фиғон чиқордилар. «Во ҳасрато вонадомато, гўё қиёмат қойим бўлди!» деб, афсус ва надомат қилдилар.

Аммо ровийони ахбор ва ноқилонлар андоғ ривоят қилибдурларким, Амирзода била Зуфунун шоҳ Ирамни шаҳрига яқин бордилар. Кун ҳам кеч бўлди. Бир жойга қўндилар. Зуфунун айтиди:— Эй Амирзода, ўн етти фарсанг ер қолди. Ҳозир бўлайлик! Мабодо бизга зарар етмағай!— дедилар. Амирзода ани сўзини қулоғига олмади. Аммо шоҳ Ирам бул кун улуғлари бирла ўлтуруб мажлис қуруб, айш-ишрат қилиб эрди. Айтиди:— Эй вазиру ай акобир! Буларни ўрни андоғ-мундоғни ҳеч билурмусизлар? Зуфунун гесу бурида етти ерда бўлгонмиш. Аларнинг барчаси жавоб берди:— Ушал араб баччанинг кейнидин Кўҳи Қофга кетибдур. Шаҳристони Заррин барчаларини нобуд қилгондур!— деди. Шоҳ Ирам айтиди:— Менинг кўнглум ул сўзни қабул қилмайду!— деди. Мабодо бир ердин чиқиб келса ажаб эрмас, бир-икки одам бир ерғача бориб хабар олиб келсун,— деди. Ани фармони билан икки йигит отланиб Амирзодани лашкари ётган ерга келди. Буларни кўрдикки Ислому лашкариду. Дарҳол бу икки йигит шоҳ Ирамга хабар берди. Ун саккиз лак лашкари бирла минг фил жангжўси бор эрди. Жами лашкари бирла Имом Муҳаммад Ҳанифия ётқон ерга келди. Кун кеч бўлиб эрди. Лашкари Ислому хабар олдики, лашкари куффор тамоми аслаҳа бирла от ўйнатиб келибдур. Токи, бир пиёда Зуфунунни хабардор қилди. Зуфунун дарҳол ўрнидин турди. Амирзода ерда киёлмай ёттилар. Зуфунун белини маҳкам боғлаб қўлига қиличини олиб, жамъи аслаҳаларини кийиб, отига миниб тайёр бўлуб турди.

Алқисса, ул имонсизлар бирла андоғ уруш қилдиларки, бўри қўйга киргондек бўлди. Шоҳ Ирам айтиди:— Як бора ўқ отинглар! Ани фармони бирла имонсизлар тирборон қилдилар. Лашкари Исломининг кўпини шаҳид

қилдилар. Имонсизлардин етмиш бир минг ўлди. Ал-қисса, ўн туғдорни ҳаммасини қўлга тушурди. Имонсизлар буларни элтиб зиндонга солди. Зуфунун ўзи ёлғуз жанг қилур эрди. Имонсизларни буғдойни боғидек қирар эрди. Дарё-дарё қон оқти. Шоҳ Ирам анга чидамай:— Ўқ ёғдуринглар!— деб буюрди. Ани фармони бирла тир-борон қилди. Зуфунун тир остида қолди. Кўп ўқдан бир ўқ Зуфунуни бошига тегди. Оттан беҳуш бўлуб ерга йиқилди. Ул ҳам қўлга тушти. Отасига хабар берди. Айди:— Бу кеча сақланглар, эрта билан ани ишини қилурмен!— деди.

Ул чоғда бир ўқ келиб Ҳазрат Имомни ётгон ерига тегди. Имом ўрнидин туруб қараб ҳеч кимни кўрмади. Ночор бориб ўзини бир ғорга олди. Анда бошини саждага қўйиб бу муножотни ўқидилар:

МУНОЖОТ

Илоҳо мен қулунгдурмен, яраткан подшоҳимсен,
Тақи мундау анда-икки дунё додхоҳимсен,
Таваккал сенга айлармен, мени пушту паноҳимсен,
Бу қулни ҳар тарафга бошлаган ўзунг каримимсен,
Бошимда обрўйим, икки жаҳон тожи кулоҳимсен,
Қолиб йўллар аро ёлғуз, мени ёронларим қайда?
Ўзини ўтга урғон мен учун жононларим қайда?
Менга аҳд айлаган ул Зуфунундек жонларим қайда?
Менга жонин фидо қилгон, азиз посбонларим қайда?
Менга йўл бошлаган ҳар ерда шоҳи жон боримсен.
Билолмасмен, мени ҳолим бўлубтур баски дармонда,
На яроғ-жабдугум айру қолуб бисёри армонда,
Манинг жонимга дармон бўлғуси ул Зуфунун қайда?
Ажаб бе аслаҳа қолдим, яроқи жабдуқларим қайда?
Мени жумла балолардин асрағувчи Аллоҳимсен,
Отамга эй сабо еткур, мени бул кун саломимни?!
Қошида айтғил такрор яна бир-бир каломимни?!
Анга шарҳи баён айла меннинг бўлгон бу ҳолимни?!
Отамдин ўзга ким англар, ахир, бу қилу ҳолимни?!
Қима айтай бу ҳолимни, мани ҳозир гувоҳимсен.
Урушқа қувватим етмас, мени ҳозир яроғим йўқ,
Не сўзласам ўздин ўзга мени бу ерда чоғим йўқ,
Занф бечоралардек қўзғалурга худ чоғим йўқ.
Мани эмди бу ғавғони эшитғудек қулоғим йўқ,
Этимдан чирки иллатни аритғувчи паноҳимсен.

Сабо сенга тавалло навҳазорим,
 Димоғига етурғил бўй димоғим?!
 Отам оти Алиййул Муртазодур,
 Худо даргоҳида шери Худодур!
 Дегил анга мани бу ҳоли-зорим?
 Етиб келсун бу ерлара харидорим?!
 Етиб келсун эшитса субҳидамда?!
 Мани ҳам қўймасун бу ерда ғамда?!
 Агар бу субҳидамда келмаса ул,
 Ки андин сўнгра ҳаргиз келмасин ул!
 Муни қўлида армонда кетармен,
 Қаро тупроқ ичинда ман ётармен.

Алқисса, Амирзоданинг бу ноласини Ҳақ Таоло даргоҳида қабул этти. Ҳазрат Жабройил алайҳиссаломга фармон қилдики:— Ер юзиға борғил, боди сабоға айтғил! Бу нолани бир нуқта қўймай Алини қулоғига еткурсун! Ерни тамурини тортсин!— деди. Ҳазрат Жабройил алайҳиссалом Ер юзиға келиб, боди сабоға еткузди. Боди сабо Ҳазрат Имомни ноласини бир нуқтасини қўймай Ҳазрат Алини қулоғига еткурди. Ҳазрат Муртазойи Али дарҳол туруб, жабдуқ қилиб, лозимлик аслаҳаларини қилиб отландилар. Ҳазрат Фотима айдилар:— Бу бемаҳал чоғда йўл бўлсун? Ҳазрат Муртазойи Али Ҳайдари Қаррор ва шери Яздон айдилар:— Эй хотини қиёмат, Имом Муҳаммад Ҳанифия танглиққа қолибтур, ҳолини сўрғали борурмен,— дедилар. Дарҳол чиқиб равона бўлдилар. Кўрдиларки, Мадина дарвозасига қулф солинғандур. Ҳазрат Муртазойи Али «Бисмиллоҳир раҳмонир раҳим» деб қўл солиб очтилар ва Муртазойи Али карималлоҳу ваҳҳа тошқари чиқтилар. Гўристонни Боқияга қараб дуо қилдилар. Анда бир одам йиғлаб овози келадур. Айдилар:— Нечук одамдур?!— деб. Яқинроқ бориб, қулоқ солиб эшиттилар. Кўрдиларки, Хожа Умар эрур. Бориб анга салом бердилар:— Е Хожа Умар, не сабабдин йиғларсинз?— деб сўрадилар. Хожа Умар салом бериб айдилар:—Е Муртазойи Али Карамаллоҳ ваҳҳаҳу йўл бўлсун?— деди. Ҳазрат Али айдилар:— Имом Муҳаммад танглиқда қолубдур! Аҳволини сўрғали борсам,— дедилар. Хожа Умар айди:— Мен ҳам бирга борсам!

Фаришталар Ерни тамурини торттилар. Кўз юмуб очғунча Ҳазрат Имом ётган ерга еттилар. Ҳазрат Имом Муҳаммад Ҳанифия отасини наъраларини эшитиб ай-

дилар:— Эй пуркор оламни тратқоннинг бандалари, кимни изларсиз?— дедилар. Ҳазрат Ҳайдар Қаррор айдилар:— Жигаргўшамни изларман!— дедилар. Ҳазрат Имом айдилар:— Жигаргўшам деганингиз кимдур? Ҳазрати Қаррор айдилар:— Имом Муҳаммад Ҳанифиядур! Амирзода таҳқиқ қилиб сўради. Ҳазрат Али эканини билиб гордин чиқиб, оталарини оёғига йиқилдилар. Ҳазрат Муртазойи Али ўғлини бошини қучуб йиғладилар. Айдиларким:— Алҳамдулиллоҳ сизни кўрар кун бор экан!— деб:

НАЗМ

На хушдур интизор ўлғон суёр жононига етса,
Жаъми ёру дўстлар излаган ёронига етса,
Худо даргоҳида мундин ортуқ бахтлар борму?
Ки ҳар банда кўнглида орзу қилғонига етса!
Аё холис жаҳонда мундин ортуқ, яхшироқ бўлмас!
Муҳиблар йўқлағанда яхши ул ёронига етса!

Алқисса, ул дам ота-ўғул кўрушиб бўлдилар. Ҳазрати Али сўрдилар:— Лашкари Ислому қайда?— деб. Ҳазрати Имом айдилар:— Лашкари куффор ғолиб бўлуб, Зуфунун покдоман бирла бир нечасини тутуб олиб кетти. Бир мунчасини банди қилди. Уларни ҳоли не кечти билмадим?— дедилар. Улар ҳолига зор-зор йиғлашдилар. Андак фурсатта субҳидам бўлди. Хуршиди тобон равшану мунаввар бўлди. Ҳазрат Муртазойи Али Амирзода ва Хожа Умар билан намози бомдодни адо қилдилар. Дурудларини ўқидилар. Шаҳидлар арвоқларига фотиҳа ўқидилар.

Аммо шоҳ Ирам фармон қилдики:— Ўн туғдорни бир дорға тортинглар! Зуфунун гесу буридани ёлғуз бир дорға тортинглар! Мендин қиёматғача бир от қолсун!— деди.

Аммо Ҳайдар Қаррор ўзлариға фикр қилиб, шул соат бир наърайи Ҳайдар тортилар. Ҳазрат Али шери даргоҳни наъралари ўн олти фарсанг ерга борур эрди. Замину замон, макини макон ларзаға келди. Шоҳ Ирам ҳам бу наърани англаб тахтидин тушуб қочти. Мулозимларидин сўрди. Бу сир надур? Ва на воқеадур? Магар осмон йиқилди ва ер бир бўлди. Вазир айди:— Бу шундоғ кишини овозидурким, қадами еткан ерда на бутпараст ва на бутхонани қўймайдур!— деди. Ҳануз бу сўзда эрдилар, Ҳазрат Муртазойи Али, Амирзода ва

Хожа Умар учовлон етиб бордилар. Ун саккиз лак лашкарни, тўққиз минг фили мастни қириб, лаҳзайе зеру забар қилдилар. Шоҳ Ирам бир неча мулозим ва маҳрам, ясовуллари бирлан қочиб бошқа вилоятга кетти. Ҳазрат Али Шоҳи Мардон ва шери Яздон ул шаҳарни мусаххар қилиб, андин кейин кўрдиларким, ўн соҳиби туғдорни бўйнига занжир солиб дорга тортмоқда эркан. Буларни бандларини кушода қилиб олдилар. Зуфунунни ҳам озод қилиб олдилар. Қолғон имонсизлар мусулмон бўлди.

Андин кейин шоҳ Ирамни изладилар. Ҳеч нишона топа олмадилар. Хожа Умар Ҳазрат Алидин фотиҳа олиб айдилар:— Мен бо тариқи оламдин хабар олай, шояд ул имонсиздин бир нишон топсам!— дедилар. Ҳазрат Али фотиҳа бердилар. Хожа Умар ани изиға туштилар. Муаллақ уруб, изини олиб борди. Шоҳ Ирамни Афлотун отлиқ иниси бор эрди. Ани шаҳриға бориб, иниси бирла кўрушиб, Афлотун шоҳға аҳволини бир-бир баён қилди. Афлотун билдики: шаҳарни бўлак бегона одамларга бериб, ўзи мунда қочиб келибдур! Дедиким:—Эй биродар, ўзунгга эътимод қилур эрдинг: «Ун саккиз лак лашкарим бор, тўққиз минг филларим бор!» деб баён қилиб юрур эрдинг, улар қани? Дастгирлик қилмадиму?— деди? Шоҳ Ирам айди:— Эй биродар, юртим қўлумдин кетти! Жамъи лашкарим ва филларим ҳам қўлимдин кетти. Емон фарзандни боридин йўқи яхшироқ эркан, кўрунг бу ишлар Зуфунуни гесу буридадин бўлди. Арабларни бошимға йиғиб келиб, шаҳримни уларға берди. Алқисса, ўтган воқеани бир-бир баён қилди. Афлотун шоҳ кўзиға ёш олиб, шоҳ Ирамни ҳоли-жониға қўйди. Айди:— Эй оғам, ғам емагил, чораки мени лашкарим бениҳоят, олиб бориб, арабларни шаҳардин чиқориб, молларини олурмиз!— деди. Аммо Хожа Умар уларни ичида туруб қилғон маслаҳатини англаб айди:— Эй Афлотун, мундоғ лофларни беҳуда урарсен! Қайда улдурки сувни кўруб этик ечадурлар. Аввал фикр қилиб уруш қилғил, зафар сенга бўлурму ё уларга бўлурму? Эй Афлотун шоҳ! Номусинг йўқлигини бу сўзларни қилурсен. Сени оғанг ўн саккиз лак, тўққиз минг фил жангига ишониб лоф урур эрди, қочиб мунда ўлтурубдур. Тонгла маълум бўлур! Агар минг жонинг бўлса Алининг қўлидин бири қутулмас!— деди. Шоҳ Ирам айди:— Эй биродар, шул пиёда йигит мени бисёр дигар қилди. На ерга борсам орқамдин

бирга борур,— деди.— Сизни масхара қилодур!— деди. Афлотун айди:— Эй мулозимлар! Шуд пиёдани тутуб келинглар!— деди. Мулозимлар Афлотун шоҳни фармони бирла анга қараб югурди. Хожа Умар Ҳазрат Одам Атони кулоҳларини бошига кийиб, элни кўзидин ғойиб бўлиб кеттилар. Келиб Ҳазрат Муртазойи Алига ўтган воқеани баён қилди:— Оқибат урушқа қарор топти!— дедилар.

Ҳазрат Муртазойи Али шоҳ Ирам орқасидин Афлотун шаҳрига бордилар. Ул ҳам лашкарини жамъ қилиб турғон эркан. Алқисса, майдон рост қилиб мунодий-гирлар нидо қилдилар:— Мубориз борму, майдонга кирса?— деди. Анда Зуфунунни покдоман Ҳазрат Алидин:— Ижозат беринг, мен уларни майдонига кирсам!— деди. Ҳазрат Муртазойи Али айдилар:— Эй фарзандим, сен Имом Муҳаммад Ҳанифияни канизи турурсен! Зуфунун покдоман дарҳол Имом хизматлариға бориб улардин ижозат тилаб, фотиҳа олди. Зуфунунни покдоман майдонга кирди. Афлотун шоҳни кўзи Зуфунунга тушти. Айди:— Эй Зуфунунни гесубурида, не сабабдин ота-онанг мулкени барбод бердинг? Ул бечорани шаҳардин чиқординг? Ўзунг арабларга қўшулиб юурсен? Араблар сенга ота бўлурму?— деди. Зуфунунни покдоман айди:— Отам бирла иковлон Ҳазрат шери Яздон Муртазойи Алини хизматлариға бориб, калима айтиб, мусулмон бўлунглар! Агар қабул қилмасанглар на отамни қўярмен ва на сени!— деди. Афлотун шоҳнинг бу сўзга қаҳри келиб шердек аррос тортиб, Зуфунунни олдиға етиб келди. Айди:— Эй, гесубурида, ҳунаринг бўлса кўрсат! Зуфунунни покдоман айди:— Эй, отамни жигаргўшаси, қариндоши! Адаб сақлаб турурмен. Аввал сен ҳунар кўргуз, токи кўнглунгда армон қолмасун!— деди. Афлотун шоҳ қиличини бараҳна қилиб, отини ўйнатиб, Зуфунунни олдиға келиб айди:— Минг жонинг бўлса қутулмас!— деб қилич солди. Зуфунун сипар тутуб рад қилди. Навбат Зуфунунға етти. Афлотун шоҳни камаридин тутуб, эгардин узуб олиб боши узра кўтариб айлантириб, ерга урай деб, яна андиша қилдики, бул имонсизни ўлмаги Ҳазрат Алини шаънида бўлсун! Элтиб олдилариға қўйди. Ҳазрат Муртазойи Али карамаллоҳу важҳа анга панду насиҳат қилдилар. Имон айтиб мусулмон бўлди.

Шоҳ Ирам буни кўруб қочиб, кичик иниси Меъад шоҳни вилоятиға борди. Меъад шоҳ бу воқеани эшитиб

оғоси шоҳ Ирам бирла маслаҳат қилди. Хожа Умар анда ҳозир эрди, айди:— Эй оғо-ини мунча ўзунларга биноу таманно қилурсен? Мунча лашкарим ва мунча фили жанг-жўйим бор деб, эътимод қилурсен! Эй шоҳи Ирам, шаҳар ба шаҳар қочиб юргунча уят сенга, чора, анга бориб имон арз қилиб мусулмон бўлуб, ўз шаҳрингга яна подшоҳ бўлуб, ҳукуматлар қилиб, давронлар суруб юрган осон эмасму?!— деди. Шоҳ Ирам айди:— Шул пиёдайн масхара билан балога қолдим. Қайси ерга борсам орқамдин пиёда юрадур. Бизни хабаримизни Алиға айтадур. Меъад шоҳ ушлаб олай деб эрди. Хожа Умар Одам атонинг кулоҳларини бошиға қўйиб халқнинг назаридин ғойиб бўлдилар.

Бўлгон воқеаларни Ҳазрат Муртазойи Алиға баён қилдилар. Буларнинг маслаҳатлари урушқа муқаррар бўлди. Лашкар тортиб аларни бошиға бордилар. Меъад шоҳ буларни келгон хабарин эшитиб беш лак лашкар тортиб уларни бошиға борди. Меъад шоҳ буюриб, майдон рост қилди. Зуфунуни покдоман Ҳазрат Алининг хизматлариға бориб рухсат тилаб майдонға кирди. Меъад шоҳ ани кўруб айди:— Эй гесубурида, отангни вилоятидин нечун чиқординг?! Зуфунун:— Агар отам мусулмон бўлмаса дунёдин чиқорурмен, агар мусулмон бўлмасанг сени ҳам ўлдурурмен,— деди. Меъад шоҳнинг қаҳри келиб қилич солди. Зуфунун сипар тутуб рад қилди. Ани қўлиға бир урди. Иликлаб олай, деб эрди олғунча қўймай қўлидин маҳкам тутуб Ҳазрат Алининг хизматлариға олиб борди. Ҳазрат Али насиҳат қилиб айдилар. Ул имонсиз қабул қилмади. Зуфунунни ғазаби келиб ерга урди, устухони майда-майда бўлди. Илми ғойибдин овоз келди. «Аҳсан, аҳсан» Ҳазрат Муртазойи Али айдилар:— Эй Зуфунуни покдоман, раҳмат сенга!— дедилар,— Ва яна раҳмати Аллоҳи Таоло сенга вожиб бўлди!— дедилар.

Шоҳ Ирам инисини ўлганини кўруб ҳамма лашкар бирла қочиб, Арабшоҳ деган инисини шаҳриға борди. Арабшоҳ мун эшитиб тамоми лашкару вазир, маҳрами аркони давлат бирла шоҳ Ирам истиқболиға чиқти. Бир-бириға рўбарў бўлиб кўрушдилар. Андин аҳвол сўради. Шоҳ Ирам тамоми қисса баён қилди. Оғо-ини бир дам ўлтуриб йиғлашти. Хожа Умар анда ҳозир эрди. Айди:— Эй шоҳ Ирам, шаҳарба-шаҳар қочиб юруб умрунгни беҳуда ўткариб ётмай имонсизларни дўзахга сабаб бўлуб йнборурсен. Уларга дўст бўлмайдурсен,

уларга душманлик қилурсен. Яна мусулмон бўлмассен! Агар мусулмон бўлсанг эрдинг, ором топар эрдинг. Мунча ўзунгни азобга солурсен! Агар Зуфунун хотири бўлмаса эрди, ёлғуз ўзум ер бирла яксон қилур эрдим!— деди. Шоҳ Ирам кўрдиким Хожа Умар яна бирга борубдур. Шоҳ Ирам айди:— Эй Арабшоҳ! Бул пиёда бирла балога қолибдурмен,— деди. Арабшоҳ мен сени андин халос қилай,— деб, ўрнидин туруб Хожа Умарни ушлаб олай деб эрди. Хожа Умар яна Ҳазрат Одам атони кулоҳларини кийиб, халқни кўзидин ғойиб бўлдилар.

Алқисса, тамоми воқеани Ҳазрати Алиға баён қилдилар. Ҳазрат Али ҳам лашкар жамъ қилиб Арабшоҳни шаҳрига еттилар. Арабшоҳ ўн тўрт лак лашкари ва минг фил жанг жўйи бирла ул ҳам чиқиб саф рост қилди. Арабшоҳни бир паҳлавони майдонга кирди. Лашкари Исломға қараб бир наъра урди. «Ҳар кимни ўлумга орзуси бўлса, ўшал майдонга кирсун!» деди. Зуфунун покдоман ўрнидин туруб, Ҳазрат Алидин ижозат ва фотиҳа олиб майдонга кирди. Одий қиличини қўлига олиб Зуфунунга солди. Зуфунунга андак захм берди. Одийи бадбахт яна тийғ солай деб эрди. Зуфунун ҳам бир тийғ солди, ул бадбахт оти бирла икки ҳисса бўлди. Арабшоҳ ани кўруб Зуфунунга айди:— Эй гесубурида, менга на жавоб берурсен?!— Сен агар мусулмон бўлмасанг андин баттарроқ қилурмен!— деди. Юз ботмон гурзини кўтарди. Ҳазрат Али айдилар:— Зуфунун бу габрни қўлида нобуд бўлмағай?!— деб туруб эрдилар. Зуфунун етиб келиб, боз Ҳазрат Алидин фотиҳа олиб, ёниб бориб Арабшоҳни олдини тўсиб, белидин ушлаб боши узра кўтариб Ҳазрат Алини хизматлариға олиб борди. Зуфунун айди:— Ҳолингни кўрдунгму, сени отамни жигари деб ташладим, вагарна нобуд бўлур эрдинг! Келғил, Муртазойи Алини хизматларида бўлғил!— деди Арабшоҳ бу ҳолни кўруб калима арз қилиб мусулмон бўлди.

Шоҳ Ирам муни билиб, андин Имлоқшоҳни олдиға борди. Тамом воқеани баён қилди. Хожа Умар анда ҳозир эрди.— Эй беҳаё, уятмасми Исломдин юз ўгурурсен, агар мусулмон бўлсанг сенга бу ишлар на даркор?!— деди. Шоҳ Ирам айди:— Дод-фарёд, бу пиёда жонимға ўтлар ёқти!— деди. Имлоқшоҳ буни ушлаб олай деб эрди. Хожа Умар палоқмон бирла урди, кўзиға тегди. Бир кўзи кўр бўлди. Яна ул кулоҳни кийиб халқнинг кўзидан ғойиб бўлдилар.

Ҳазрат Муртазойи Алининг олдилариға келиб айдики:— Шоҳ Ирам бирла Имлоқни олдиға бориб эрдим, алар ҳам урушқа тайёр!— деди. Шоҳи Мардон ва шери Яздон отландилар. Йўл йўруб Имлоқ шоҳни шаҳриға келдилар. Имлоқ шоҳ ўн икки лак лашкари, минг фили жангги жўш бирла сафрост қилиб турди. Ҳазрат шоҳи Мардон бир наъра урдилар, гўёки осмон ерга йиқилди, бўлғай! Имлоқ шоҳни ҳуши учти, яна ҳушиға келиб халқдин сўрди:— Ул на овоздур?— деб. Улуғи вазири донишманд эрди. Ул айди:— Алининг овозидур, анинг қадами ерга етса на бут қоладур ва на бутпарастлар. Ҳаммасини яксон қилиб ер бирла баробар қиладур. Ёлғуз бир лак одамни қирадур! Уч юз олтмиш шаҳристи Зарринни ўзи ёлғуз фатҳ қилибдур. Имлоқшоҳ мулозимлариға айди:— Менга от келтурунлар!— деди. Мулозимлар от келтурди. Отиға миниб майдонға кириб Ислом лашкариға борди.— Али қайси?— деди. Ақобирлар Ҳазрат Али Муртазойи Алини анга кўрсатдилар. Дарҳол отдан пиёда бўлуб, Ҳазрат Муртазойи Алиға мулоқат қилди. Оёғиға йиқилиб айди:— Ё Али, нима мақсад учун бу ерга келдингиз? Айтнинг мен камина қул, фармон берадурмен!— деди. Ҳазрат Шоҳи Мардон ва шери Яздон айдилар:— Аввал ўзунг мусулмон бўлғил, андин сўнг шоҳ Ирамни мунда келтуруб мусулмон қилғил, бизни мақсадимиз шулдир! Ўзга сўзимиз йўқ!— дедилар. Имлоқшоҳ айди:— Менга рухсат беринг, мен бориб ағомни хизматингизга олиб келай. Хоҳи Зуфунун иқовлон борурмиз!— деди.

Шоҳ Ирам буни билиб, андин Қайтур шоҳни вилотиға қочти. Қайтуршоҳ ани эшитиб шоҳ Ирамни олдиға чиқти. Бир кунлик йўлға келиб, бошлаб ўз шаҳриға кирди. Ани тахтиға чиқориб ўлтурди. Оби таом тановул қилди. Андин сўнг аҳвол сўради. Шоҳ Ирам тамоми воқеани бир бир баён қилди. Қайтур шоҳни олтмиш лак лашкари бор эрди. Ҳазрат Алиға хусумати бор эрди. Анда ҳам Хожа Умар ҳозир эрди, айди:— Эй шоҳ Ирам! Шунча олам кезиб, шаҳар-башаҳар йуруб, ҳар шаҳарда неча имонсизни дўзаҳға ясовулбоши қилдинг! Ҳануз номус қилмассен!— деди. Шоҳ Ирам айди:— Эй Қайтуршоҳ! Бу пиёда мени жонимни олди. Қайси ерда бўлсам, бул шул ерда ҳозир. Менга таъналар берадур! Эмди муни иложини қилсанг, мен бу балодин қутулсам,— деди. Қайтуршоҳ хизматкорлариға буюрди:— Ул пиёдани мунда тутуб олиб келинлар!—

деди. Улар ўриқдин турмай, Хожа Умар Ҳазрат Одам атони кулоҳларини кийиб, андин ғойиб бўлдилар. Ҳазрат Муртазойи Алининг хизматларида ҳозир бўлди. Онча бўлгон воқеаларни бир-бир баён қилди.

Ҳазрат Али лашкари бисёр йиғдилар. Ул Қайтур шоҳ бошига бордилар. Қайтуршоҳ бадбахт етти яшардин етмиш яшар, то саксон яшаргача лашкар йиғиб олтмиш лак лашкар бирлан тайёр бўлуб майдон ростлади. Андин сўнг Зуфунун покдамон майдонга кирди. Айди:— Эй бадбахт! Ҳазрат Алининг хизматлариға бориб мусулмон бўлғил! Ўз тахтинга миниб фароғат бирла ҳукумат қилғил, вагарна сен Мағрибу Машриққа борсанг орқангдин борурмиз! То сени мусулмон қилмағунча қайтмайдурмиз! Бу сўздин сўнг, Қайтур шоҳ ўзи майдонга кирди. Зуфунун покдоман айди:— Эй, амаки келғил, яхшилик бирла мусулмон бўл! Утган зое умрунг учун тавба қил ва тийғи жафолардин қутулуб, фароғат бирла бўлғил! Вагарна ўлумга омада бўлғил! Қайтур шоҳни бул сўзға қаҳри келиб, шамширини филофидин суғуриб югурди. Алқисса, Эмди минг жоннинг бўлса, бири қутулмас!— деб қилич солди. Зуфунун покдоман ани рад қилди. Навбат Зуфунунға етти. Бориб Қайтур шоҳни камаридин маҳкам тутуб, эгаридин кўтариб олиб ерга урди. Қайтуршоҳ ҳушидин кетти. Дарҳол Хожа Умар кўксига қасд қилди, бошини кесай деб! Зуфунун манъ қилди. Устидин тушуб бўйниға занжир боғлаб, Ҳазрат Алининг хизматлариға олиб бордилар. Ҳазрат Али кўп насихат қилдилар. Имонға келмади. Зуфунунға боқиб дедилар:— Эй болам, буни ишини қилғил! Дўзах уни жазосини берсун!— дедилар. Зуфунун ўрнидин турди. Икки путидин ушлаб чархфалакдек айлантириб, ерга урди. Гард-гард бўлди. Шоҳ Мардон ўзлари Зулфуқорини олиб лашкарга кирдилар. Жанги маълуб бўлди. Имонсизларни қони дарёдарё бўлиб оқти. Ва бир нечаси қочти, бир нечаси асир бўлди ва қолғонлари тавба қилиб мусулмон бўлди.

Шоҳ Ирам андин ҳам қочти. Марих шоҳнинг вилоятиға борди. Андин Марих шоҳға воқеани бир-бир баён этғоч, андин лашкари беадад ҳозир бўлди. Икки ерга чодирини шаҳона тикти: бири шоҳ Ирамға ва яна бири Марих шоҳгадур. Анда бир ерни майдон қилдилар. Урушқа омода бўлдилар. Марихшоҳ лашкарини ҳазрат Шоҳи Мардон кўрдилар.— Субҳоналлоҳ, ани мулкни поёни йўқтур!— дедилар. Марих шоҳни бир паҳлавони

бор эрди. Силоҳини кийиб майдонга кирди. Наъра уруб:—Кимни ўлумға завқи бўлса, мани майдонимға кирсун!—деди. Зуфунун покдоман хоҳларди:—Майдонга кирай!—деди. Хожа Умар айди:—Мен кирай!—деб. Ҳазрат Али:—Борғил, сени Тангри Таолога тобшурдим!—деб фотиҳа бердилар. Хожа Умар бориб майдонга кирди. Бир одий келиб қилич солди. Хожа Умар палоқмон тоши бирла бир қўйди, отидин юмаланиб ерга тушти. Урнидин турай деди. Яна палоқмон бирла бир қўйдилар, мағзи сари ҳарёнга сочилиб кетти ва ўлди. Марих ани кўруб ғазабланди. Силоҳини кийиб, ўзи майдонга кирди. Фарёд қилди, айди:—Эй Зуфунун, отангни мулкни барбод бердинг, ўзини қувлаб мунда келдинг! Алқисса, эмди мени қўлимдин қочиб қайға борурсан?!—деди. Зуфунун покдоман бу сўзни эшитиб силоҳларини кийиб майдонга кирди. Марих минг ботмон гурзини кўтариб Зуфунунни бошига солай деди. Зуфунун ўз гурзисини кўтариб анинг гурзисини дастасига бир урди. Синиб ерга тушти. Марихни хуши учти. Зуфунун гурзини қўйиб анинг белидин маҳкам тутуб, эгардин узуб олиб, ерга отти. Тарақ-тарақ овози бирла икки лашкар бир-бирига қўшулди ва мағлуб бўлди. Марих ўрнидин туруб қочти. Зуфунун покдоман ани кейинга тушти. Етиб борди. Орқасидин халқа қилиб каманд солди. Тангри Таоло иноят қилди, ушлаб олди. Ани судраб Ҳазрат Алини хизматлариға олиб келди. Марихни лашкари шикаст топти.

Шоҳ Ирам андин чиқиб яна қочти. Ҳазрат Имом Муҳаммад Ҳанифия кейинига тушти. Етиб бордилар ва айдилар:—Эй шоҳ Ирам! Шоҳ Ирам қайрилиб тўхтаб турди. Ҳазрат Имом Муҳаммад Ҳанифия олдиға борди. Шоҳ Ирам минг ботмон гурзисини кўтариб ҳазрат Имомни бошига солди. Ани зарбидин отларнинг туёғига ерга ботти. Ва риқоблари ерга ботиб турди. Шоҳ Ирам наъра урди:—Алинни ўглини ўлдурдим!—деб. Ҳазрат Имом наъра урдилар:—Лашкари Ислом мен зиндау саломатмен!—дедилар. Яна Имом яқинроқ борди. Қилич солай деди. Яна кўнглиға андиша келди: «Агар қилич бирлан урсам икки бўлунур» деб. «Имонсизлар улар» дедилар ва яна «Зуфунунни эса, кўнгли мендин қолур» деди. «Хўброқ улким, ани тириклай тутуб олай» деди. Белидин тутиб олди. Эгаридин узуб олиб оҳиста ерга қўйди. Хожа Умар ҳозир эрди. Анга тобшурди.

Айди:— Эй бобо, мунга ҳозир бўлунглар!— деди. Қочурмай олиб кетунглар деб ўзлари жўнай бердилар.

Лашкари куффорни лашкари Ислоом қочирдилар. Барчасини қувдилар. Ҳазрат Али бир ерда турдилар. Лашкари Ислоом ани кўруб кела-бердилар. Кун кеч бўлди. Муҳаммад Ҳанифия келмади. Ҳазрат Алини кўнгиллари ғамнок бўлди. Андак замон ўтти, Ҳазрат Муҳаммад Ҳанифия ҳам етдилар. Шери Худо айдилар:— Эй болам, қайда эрдинг, бизни бунда интизор қилдинг?! Имом айди: — Шоҳ Ирамни кейнидин бориб эрдим. Худо даст берди. Ушлаб олдим. Хожа Умарга тобшурдим. Боғлаб олиб келаётibdур. Ҳазрат Али шодмон бўлдилар. Табли шодиёна қоқтилар. Ёйилиб кетган лашкари Ислоом барчалари йиғилдилар. Намози хуфтон ўқуб барча мусулмонлар уйқуға бош қўйдилар. Тонг отти. Азон айтиб намоз бомдодни ўқуб вирд-авродларини ўқудилар.

Сўнгра шоҳ Ирам бирла Марихни келтурдилар. Аввал ширин сўз бердилар, андин кейин насиҳат қилдилар. Андин таклифи Имом қилдилар. Шоҳ Ирам айди:— Менга ҳазрат Умарни халифа қўйсанг мусулмон бўлай?!— деди. Ҳазрат Али Муртазо ани сўзи бирла халифа қўймоқ бўлдилар. Шоҳ Ирам ва шоҳ Марих калимаини шариф: «Ла илоҳа иллаҳоҳу Муҳаммадур расулуллоҳ» деб мусулмон бўлдилар. Андин кейин Муртазойи Али Марихни шаҳрини ўзиға бердилар. Бекларини ҳар бириға ўз шаҳрини тобшурдилар. Шоҳ Ирам айди:— Ё Али, мени кўнглим андоғким, ҳаргиз сансиз қолмасам. Ҳазрат Али айдилар:—Ё шоҳ Ирам! Аввал Зуфунунни покдоманни тўй қилиб, Муҳаммад Ҳанифияга олиб берайлик. Андин кейин хизмат талаб қилгил!— дедилар. Шоҳ Ирам таъзим қилди.

Алқисса, имом Муҳаммад Ҳанифия ўн туғдор фатҳи нусрат бирла Мадинага равона бўлдилар. Шоҳ Ирам олти биродарлари бирла келди. Ҳазрат Муртазойи Али ҳам келдилар. Барчалари кўруштиллар. Равзайи муборакка келдилар. Бир неча ояти Қуръонни ўқиб, фотиҳа қилдилар. Ҳазрат Расули саллаллоҳу алайҳи васалламға дуо қилдилар. Андин кейин Мадинага кирдилар. Олиб келган молларини Мадина халқиға тақсим қилдилар. Андин, Ирам шоҳи қизиға тўй қилиб, Имом Муҳаммад Ҳанифияға тобшурдилар. Ошуқ-маъшуқ бир-бириға қўшулдилар. Етти кун тўйу тамошо қилдилар. Тонгласи Ҳазрат Али либоси шаҳона тортиб, саруполар

кийдурдилар. Шоҳ Ирамға узр айтурдилар. Шоҳ Ирамни
Ўз отларини Мадинаға келтурдилар. Шоҳ Ирам етти
шаҳарни хирожини Мадинаға йиборур эрдилар. Ҳазрат
имом Муҳаммад Ҳанифияга саруполар йиборур эрди-
лар. Валлоҳи Аълам!

Халқ китоби

ЗУФУНУН ҚИССАСИ

Народная книга

ЛЕГЕНДА О ЗУФУНУНЕ

на узбекском языке

Мусаввир: Осимхон Восихон
Мусаҳҳиҳ: Зиёда Латифхон қизи
Тех. муҳаррир: Мирзиёд Олим

ИБ №77

Босмахонага 10.05.93 й. берилди. Босишга 20.08.93 й. да рух-
сат этилди. Бичими 84×108¹/₃₂. Босмахона қоғози. Адабиёт
гарнитура. Юқори босма. Шартли босма табағи 3,88. Нашр таба-
ғи 4,0. Жаъми 30000 нусха. № 4340 рақамли буюртма. Баҳоси
шартнома бўйича.

Ўзбекистон Республикаси Давлат матбуот қўмитасининг А. Қо-
дирий номидаги халқ мероси нашриёти, Тошкент — 129. Навоий кў-
часи, 30-уй. Шартнома № 7081.

Ўзбекистон Республикаси Давлат матбуот қўмитасининг 1-бос-
махонасида босилди, 700002, Тошкент, Сағбон кўчаси, 1-берк кў-
ча, 2-уй